

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBØGER

UDGIVNE AF HISTORISK SAMFUND

FOR AARHUS STIFT

XXXI

AARHUS
DE FORENEDE BOGTRYKKERIER
1938

AARHUS STIFTS
AARBØGER

XXXI

AARBØGER

UDGIVNE AF HISTORISK SAMFUND

FOR AARHUS STIFT

XXXI

AARHUS

DE FORENEDE BOGTRYKKERIER

1938

REDAKTIONSUDVALG:

Ejler Haugsted, Bibliotekar ved Statsbiblioteket, Formand.
I. Henningsen, Forstander for den jyske Handelshøjskole.
V.J. von Holstein Rathlou, Bibliotekar ved Statsbiblioteket, Dr. phil.

Paa Titelbladet er gengivet Biskop Jens Iversøn Langes Sigil.
Omskrift: ꝑ iohannis dei gracia episcopi arufiensis. St. Clemens med
Korsstav i den højre og Anker i den venstre Haand. — For-
neden Bispens Vaabenskjold med de tre Roser.

Oustrupgaard

og dens Beboere gennem 400 Aar.

Af S. LETH DANIELSEN

De tre Gaarde i Røgen Sogn, Gjern Herred, der i vore Dage bærer Navnet Oustrup, er opstaaet ved Deling af den forlængst nedbrudte Oustrupgaards Jorder.

Allerede saa tidligt som i Aaret 1191 har denne Gaards Navn været kendt, og Gaarden hørte da under Aarhus Bispestol. I nævnte Aar døde det 1172 grundlagte Øm Klosters nærlige Beskytter og Velgører, Biskop Svend af Aarhus, og blev begravet fra sin Gaard »Østrup«. Da det vides, at Munke fra Øm var kaldet til Bispens Dødsleje, og da Afstanden mellem Klosteret og Oustrupgaard kun var et Par Mil, taler Sandsynligheden i nogen Grad for, at Bispen er død paa denne Gaard¹⁾.

Alt gennem Middelalderen hørte Røgen Sogn til de fem Sogne af Gjern Herred, der var lagt under Skanderborg Slots Len, men først efter Reformationen kendes Navne paa Brugere af Oustrupgaard, og først blandt disse træffes Navnet Anders Bonde, Herredsfoged i Gjern Herred 1555 og omtrent en Snes Aar frem i Tiden.

1. Herredsfogden Anders Bonde's Afstamning.

Navnet Anders Bonde var allerede gammelt paa Egenen, før det knyttedes til Gaarden Oustrupgaard. En

¹⁾ Øm Klosters Krønike. Aarhus Stifts Aarbøger 1932, S. 89.

Oustrupgaards Fæstere og Ejere:**Krongods 1555—1662.***Enstedgaard.*

Anders Bonde	1555
SejerAndersen Bonde	1580
Jesper Pedersen	1598
Arvinger	1655

Ryttergods 1662—1767.

Søren Madsen	1662
Enken	1677
Mads Sørensen Læt	1688

Fællesgaard.

M. S. L.	JesperPedersen (jun.)	1695
Rasmus Christensen	1714 Søren Jensen Lett	1715
Jens Jakobsen	1739 Enken	1742
	Peder Sørensen Leth	1758

Søbygaards Gods 1767—ca. 1850.*To Gaarde.*

J. J.	Jens Kjeldsen	1767
Jens Nielsen Bak	1775 Rasmus Nielsen	1790
Jens Jensen Bak	1810 Knud Rasmussen	1809
	(1816 N. Jensen)	
Søren Jensen Bak	1845 Niels Jensen Pind	1824

Selvejere ca. 1850—1938.*Fire Gaarde (1854—1875).*

S. J. B. Niels N. Pind	1854	Jens N. Pind	1854	Knud N. Pind	1854
(udfl. Oustruplund 1854—57).		(1854—75).			

Tre Gaarde (1875—1938).

S. J. Bak's Enke	1881	N. N. P.	K. N. Pind's Enke	1884
Mikkei Mikkelsen	1883		Niels Pind	1891
Christen Dein	1896	Peder Jensen	1898	
Johan Dein	1925	Marius Hansen	1912	Peder Jensen
		Holger Hansen	1928	1923

Mand af dette Navn lever i Byen Farre¹⁾ i Sporup Sogn 1486—99 samt 1530.

I Aaret 1548 er Navnet kendt fra Sorring²⁾, Dallerup Sogn, og er da Navn paa Herredsfogden i Gjern Herred. Syv Aar efter bærer Herredsfogden over nævnte Herred fremdeles Navnet Anders Bonde, men Navnet er da knyttet til Oustrupgaard³⁾, der paa den Tid var en stor saakaldt Enstedgaard (udenfor Fællesdrift) i Røgen Sogn.

Ved at sammenholde, hvad der er meddelt i Gjern Herreds Tingbog 1680 ⁸/₅ og 1681 ⁹/₄ med Oplysninger fra Rep. Dipl. o. fl. St., bliver det muligt at finde Forbindelse mellem den fra Sorring kendte, rige Selvejerslægt Bonde (Bunde, Bundissen) og Anders Bonde i Oustrupgaard.

Den tidligst kendte af Slægten tør antages at være Jes Bundissen, der i Tiden før og efter 1475 ejer Jord i Sorring og Omegn, og der er næppe Grund til Tvivl om, at det er denne Mand, hvis Navn fejlagtig anføres som Jes Lundissen⁴⁾, der 1482 er Tingholder (Herredsfoged) og boende i Sorring, thi 1486 nævnes Jes Bondssen i Sorring og Anders Bonde i Farre.

Naar Tingbøgerne for 1680—81 kan give Oplysning om Mænd og Begivenheder fra en Tid, der ligger et Par Hundredeaar forud, da skyldes dette to gamle Retsafgørelser — saakaldte Tingsvidner — fra 1525 og 1544, som endnu paa ovennævnte Tidspunkt er i Slægten Bondes Eje, og som da af en Etterkommer i 6te Led efter Jes Bundissen fremlægges paa Herredstinget. Samme Mand havde allerede i Aar 1680 ladet læse »en gl. Brev udsted paa Viborig Landsting« 1582. Ogsaa dette Brev giver gode Oplysninger om Slægten og findes indført i Gjern Herreds Tingbog 1680 ⁸/₅.

De først omtalte to gamle Aktstykker med Navne paa mange af Egnens »lovfaste« Mænd skildrer især Forløbet af to saakaldte Sandemandstog, hvis Opgave det var at finde gamle Skel mellem Sorring, Volstrup

¹⁾ Hübertz: Actst. I, 55; Æ. d. Ark. II, 49 og 62; Fr. I. Registr.

²⁾ Erslev-Møllerup: D. Kanc. Reg. 1548 ²⁴/₁.

³⁾ Kanc. Br. 1566 ³/₁.

⁴⁾ Rep. Dipl. 1482 ¹³/₇.

og Bjarup Marker, samt ved Sten eller »grimede« Træer at afmærke det rette Markskel.

Tingsvidnet af 1525 er »esket« af »en hæderlig Danne-Svend, som var Laurits Segersen i Sorring«, og Vidnet af 1544 af Anders Bonde i Sorring. Det er i begge Tilfælde Mænd af Slægten Bonde, der søger retsgyldigt Værn om deres Ejendom, og som til Gavn og Glæde for Efterslægten gemmer og værner de to erhvervede Aktstykker.

Vel er Hvervet som Herredsfoged efter gl. Jes Bunnissens Afgang gledet over til Mænd fra Hammel, men Navne paa Medlemmer af Bonde-Slægten træffes ofte nævnt i Sager af retslig Art i den efterfølgende Tid, og trods Brødreparret Jens og Laurids Sejersens ofte noget haardhændede Hævden af formentlig Ret til arvet eller købt Jord og Gods og trods et inden for Slægten forefaldet Drab, synes dog dennes Magt og Anseelse bevaret, idet den sidst nævnte Anders Bonde i Sorring i Aaret 1548 er Herredsfoged i Gjern Herred.

Nævnte Jens Sejersen er — med Rette eller Urette — kommet i Besiddelse af en Gaard i Hammel samt af »Bratzengaard« i Farre og et Møllested kaldt »Tiierbeck«, hvor han efter kgl. Tilladelse faar Lov til at opføre en Mølle.

Ved Siden af sit Landbrug og Mølleri synes Jens Sejersen at have været optaget af Handel, og muligvis er han den »Jens Segersen«, der 1538 mod Betaling af 3 Mark erhverver Borgerskab i Aarhus¹⁾, ganske vist paa den Betingelse, at han skal flytte til Byen, hvilket dog næppe er sket, da han ved sin Død 1544 er bosiddende i Farre.

Af de Oplysninger, der forefindes om Jens Sejersen og Broder, fremgaar, at de ikke alene var handlekraftige, men ogsaa stridbare Naturer, der ofte er udviklede i Retstrætter. Jens Sejersen, som i 1533 er bosiddende i Farre, er saaledes indstævnet til Herredstinget 1535, og 1538 stævnes han i Anledning af, at han har givet Jens Bager i Aarhus Skøde paa Ejendom, som Rasmus Ibsen i Balle (vist i Hids H.) mente

) Hübertz: Actst. o. Aarh. I, 242.

sig arveberettiget til¹⁾. Aaret efter stævnes begge Brødre »for Øxen, see och korn, som de toge fra hende Beritte Huasdatter den Tid, da de (man?) havde slaget hendes Husbond ihjel«²⁾, og i samme Aar gør Jens Lassen i Hammel Krav paa at have Ejendomsret til den tidligere omtalte Gaard i Hammel, og Jens Sejersens stævnes til at møde i Viborg. Med Sagens Afgørelse maa det være trukket i Langdrag, thi saa sent som i Aaret 1544 modtager Jens Sejersens igen Stævning til at møde i samme Sag; men med Striden er det for Jens Sejersens Vedkommende snart Slut, thi inden Aarets Udgang bliver han dræbt af Avindsmænd³⁾.

Efter Drabet sidder hans Enke, Anne Brodsdatter, med sin Børneflokk en Tid ved Gaarden Bratzengaard i Farre; men 1546 udtales i en Landstingskendelse, at hendes og Børnenes Ret til Gaarden var »tuiffuelafftig«, og under Medvirken af Laurids Sejersens af Sorring og Poul Brod af Aarhus sluttes et mindeligt Forlig mellem Jens Sejersens Arvinger og Jens Hasse i Resendal (Hids H.), som paa egne og fleres Vegne gør Krav paa Gaarden. Ved Forliget bestemmes, at Enken skal afstaa Gaarden til de sidst nævnte, som til Gengæld skal overlade hende et »Byggested« (Byggeplads) i Farre samt udbetale »300 Mark danske god mynte« til hende og Børnene«.

Under det Opgør, der finder Sted efter Jens Sejersens Død, gør flere af hans Skyldnere Forsøg paa at unddrage sig Gældsforpligtelser og stævnes da af Laurids Sejersens, der beskylder de indkaldte for at have afgivet »vrang louge« (Vidnesbyrd), og ligeledes indstævnes Søren Skrædder i Lyngby for »en lough han gav, at han ikke i Raad eller Daad var delagtig i Jens Sejersens Død«.

Hvorvidt et i Aaret 1555 udgivet Brev⁴⁾ har nogen Forbindelse med omtalte Drab eller med Bundeslæggtens forudgaaende Skærmydsler faar lades ubesvaret.

¹⁾ Dan. Magz. III R., 6. Bd., 221.

²⁾ S. St., III R., 6. Bd., 232.

³⁾ S. St., IV R., 1. Bd., 157.

⁴⁾ Kanc. Br.

Brevet er et saakaldt kgl. Beskærmelsebrev, der sikrer Chr. Bagge i Sorring Beskyttelse mod »Lauris Seigers Børn, Slægt og Venner«. Slægtens Stridslyst synes ikke stækket; den unge Slægt følger i Fædrenes Spor. Maaske er det Førerskabet inden for By eller Sogn, det gælder, thi ogsaa Chr. Bagge er Selvejer og har alt tidligere været iblandt Stridigheder af retslig Art; og hvis det holder Stik, hvad foran er fremsat, at Herredsfogden Anders Bonde er »Laurids Seigers« Søn, ligger det nær at sætte hans Boligskifte fra Sorring til Oustrupgaard i Forbindelse med ovennævnte Strid; den unge slægtsstolte Herredsfoged ønsker ikke at have den af Kongen beskyttede Chr. Bagge til Byfælle og foretrækker derfor at flytte til Nabsognet.

Det Tidspunkt er hermed naaet, da foreliggende Arbejdes Opgave indskrænkes til kun at omfatte Oustrupgaard og de Personer og Slægter, der har Forbindelse med denne Gaard. Men forinden Skildringen fortsættes, undlader Forf. ikke her at nævne de Støttepunkter og de ud fra disse dragne Slutninger, der formentlig giver Berettigelse til at drage Forbindelseslinien mellem Anders Bonde i Oustrupgaard og den gamle Slægt i Sorring: Det er en Efterkommer af Anders Bonde, der 1680-81 ejer og fremlægger de omtalte to gamle Tingsvidner af 1525 og 1544, hvori Retten til Bunde-Slægtsens Ejendom værnes¹⁾. Desuden fremlægger samme Mand et gl. Landstingsbrev af 1582, i hvilket en Selvejergaard m. m. i Sorring nævnes som tilhørende Anders Bonde i Oustrupgaard, og da Landstingsbrev og Tingsvidner synes at omhandle samme Jord, Skovstykker og Markskel, ligger det nær at antage, at her er Tale om gammel Selvejendom, der fra Laurids Sejersens er gaaet i Arv til Sønnen Anders Bonde. — At den Tids Penneførere ikke bruger samme Form for Navnet Bonde, giver næppe Grund til Overvejelser, og at den i 1544 omtalte Anders Bonde i Sorring er identisk med den 1548 omtalte Herredsfoged af samme Navn og i samme By, synes rimeligt. Lige saa lidt er der vel Grund til at

¹⁾ Gjærn H. Tingb. 1680 $\frac{2}{3}$ og 1681 $\frac{1}{4}$.

tvivle om, at det er denne Mand, der 1555 er boende i Oustrupgaard¹⁾ og fremdeles nævnes som Herredsfoged i Gjern Herred, og til yderligere Støtte for, hvad her er anført om Anders Bonde' Afstamning, kan anføres, at hans to Sønner Laurids og Sejer bærer de fra Bunde-Slægten kendte Navne, og at de ved Faderens Død arver en Selvejergaard i Sorring samt Skov i Bjarup og Volstrup o. m. m.

2. Anders Bonde og Oustrupgaard.

Det er kun lidt, der er at meddele om Oustrupgaard fra den Tid, Gaardens Navn dukker frem af Middelalderens Mørke; men da den allerede før Aar 1200 hørte under Aarhus Bispestol, har den sandsynligvis hele Middelalderen indtil Reformationen været gejstligt Gods, hvorefter den som andet gejstligt Gods inddrages under Kronen og bliver lagt under Silkeborg Len. Men efter et kort Aaremaal maa Gaarden have skiftet Lensmand, thi 1573 hører Gaarden under Aarhusgaards Len, i hvis Regnskaber dens Afgift er angivet til 3 Ørte Rug, 3 Ørte Byg, 3 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Fdg. Smør, 1 Svin samt desuden 1 Fdg. Smør af »Stadsgaard Engh«, og her tilføjes: »tidligere under Silkeborg Len«. Kort efter maa Gaarden atter have skiftet Lensmand, thi 1580 er det Lensmanden Claus Glambek i Skanderborg, der forestaar Skiftet efter Herredsfoged Anders Bonde²⁾ i Oustrupgaard.

Hvorvidt Gaarden oprindelig har været Enstedgaard lader sig næppe oplyse, da dens Oprindelse muligvis gaar tilbage til Vikingetiden eller i alt Fald senest til Tiden kort efter Aar 1000. Sandsynligt er det vel, at en enkelt Mand (Bryde) sammen med en Flok Trælle har begyndt Rydning af Skov eller Opdyrking af Hede et Stykke fra Hjemmebyen, og den Gætning ligger da nær, at Mandens Navn bliver knyttet til Navnet paa den nye Boplads.

Stedets Beliggenhed langt fra Sognebyen Røgen har

¹⁾ Kanc. Br. 1566 $\frac{3}{1}$.

²⁾ Gjern H. Tgb. 1680 $\frac{4}{5}$.

Slægten Bonde fra Sorring.

Sorring.
Jes Bundissen,
Selvejerbonde i Sorring før og efter 1475.

Sejer Bundissen,
i Sorring ca. 1500.

Farre.

Jens Sejersén,
i Farre 1533; dræbt 1544,
g. m. Anna Brodsdatter.

Laurids Sejersén,
i Sorring 1525 og 1546.

Oustrupgaard.

Rasmus og Iuer Lauridsén,
Brødre og bor i Sorring 1584.

Sejer Lauridsén,
i Sorring 1569 og 1575.

Anders (Lauridsén) Bonde,
i Oustrupgaard 1555; død 1580.
Herredsfoged i Gjærn Herred,
g. m. Barbra Giødisdatter.

Margrete A. Bonde,
g. m. Niels Knudsen
i Havrballe (?)

Laurids Andersen Bonde,
i Sorring 1580.

Sejer Andersen Bonde,
i Oustrupgd. 1580; d. 1598.
Ridefoged i Gjærn H.,
g. m. Johanne Grøn.

Marine Andersd.
g. m. Peder Pedersen,
i Borum 1547 og 84.
Herredsf. i Framlev H.

II. g. m. Jesper Pedersen fra Borum.

Barbra Lauridsd.,
i Sorring ca. 1677,
g. m. Laurids Rasmussen
i Sorring.

Anders Lauridsén Bonde,
i Sorring 1667, død 1687.
Tinghører 1670—75,
g. m. Anna Jensdatter.

Karen Lauridsd.,
g. m. Chr. Rasmussen,
i Sorring; død 1669.

Jesper Pedersen,
i Oustrupgd. 1604,
Herredsfoged,
Ligsten i Røgen Kirke.

Laurids Andersen Bonde,
i Sorring 1675; død 1699,
g. m. Karen Nielsdatter Moldrup.
II. g. m. Lambert Nikolaj.

8

Anders L. Bonde.

Jens L. Bonde,
f. 1693.
Præst i Hillerslev
i Thy.

Mette Lauridsd. Bonde,
g. m. Peder Herlovsén,
i Sorring 1707,
i Kalbygaard 1709.

Maren L. Bonde,
f. 1715,
g. m. Enkemand Jesper
Pedersen (jun.) i Oustrupgd.

Birgitte L. Bonde,
g. m. Rasmus Jensen
i Toustrup.

sikkert bevirket, at den omliggende dyrkede Jord kom til at ligge uden for Byens Fællesdrift, og ved et Blik paa Stedets Terrainforhold falder man let paa den Tanke, at den Mand, der tidligst slog Bo i Oustrup, valgte sig et Sted, der ikke alene kunde føde sin Mand, men ogsaa et Sted, hvor skovklædte Bakker og Højdedrag dannede Værn mod barske Storme fra Nord og Vest; ligesom ogsaa Stedets Beliggenhed paa et smalt Højdedrag, som til tre Sider og tæt op mod Vaaningerne var omgivet af Eng og Kær, gjorde det forholdsvis let at værne sig mod Fjender og Ildgerningsmænd.

Naar Anders Bonde i Stedet for Stillingen som Selvejer i Sorring vælger at blive Kronens Fæstebonde i Oustrupgaard, kan det vel synes lidt underligt, men Tilfældet er i den Tid langt fra enestaaende; mangan Bonde afgiver sin Selvejergaard til Kronen mod ved saakaldt Livsbrev at blive tilsikret Brugsret til Ejendommen, en Ret, der ofte udstraktes til ogsaa at gælde det følgende Slægtled. At Fæstebondens Stilling paa dette Tidspunkt var mere betrygget end Selvejernes lader sig ikke bestride; i Tilfælde af Ildsvaade kunde han vente Tilladelse til Hugst af Tømmer og muligvis Skattelettelse, og var der Tvist om Markskel, eller var han truet paa Liv og Ejendom, var Lensmanden hans lovlige Værge.

Om Oustrupgaards Bygninger, Boligforhold og om det dyrkede Areal's Størrelse kan der kun formodes, men med Undtagelse af et større Antal Bygningsfag har Gaarden i ydre Henseende næppe adskilt sig fra Egnens almindelige Gaarde; derimod tør det antages, at den store Smørafgift har nødvendiggjort et forholdsvis stort Kvæghold.

At der har været Velstand i Gaarden i Anders Bondes Tid fremgaar af Skiftet efter hans Død; men Rigdom, Anseelse og mulig huslig Lykke til Trods, har Livet her i Anders Bondes Tid næppe været fredelig Idyl. Tiden var rig paa Begivenheder: Ditmarskens Indtagelse 1559, Syvaarskrigen 1563—70, Lensforhold forandres, Klostre nedlægges (Øm 1561), Kirker nedbrydes (Jernit 1556), mange Bønder bliver Fæstere, Adelens Magt er stigende, Slotte bygges, Bondejord

lægges under Adelen Gaarde, og Bøndernes Byrder øges. I Aaret 1573 maa Anders Bonde efter kgl. Befaling paa Herredstinget paalægge alle jordegne Bønder (Selvejere), Kronbønder og andre, som tjener under Skanderborg Slot, herefter aarlig at gøre Ægt og Arbejde, saa ofte Lensmanden tilsagde dem, da de ellers vilde blive tiltalte efter Recessen. Vel var disse Ydelser ikke nye Paalæg, men Frederik II's mange Rejser og Jagtudflugter i Egnen, hans Byggearbejder paa Skanderborg Slot og de lange Afstande mellem Slottet og Byerne i Gjern Herred gjorde Ydelserne yderligt tyngende.

Med Hensyn til Ydelser af ovennævnte Art er Anders Bonde blandt de heldigst stillede, idet han i Livsbrevet af 1565 er fritaget for at svare Afgift, Ægt og Arbejde. Men ogsaa Herredsfoged og Herredsskriver er under Loven: Tingbogen skal give tydelige Oplysninger vedrørende de paa Tinget behandlede Sager, og det indførte hver Tingdag oplæses i Vidners og Parters Paahør, før Tinget sluttes. Dette m. m. skal efter kgl. Befaling af ²⁹/₃ 1578 oplæses paa alle Herreds- og Birketing ud over Landet. Kunde gamle Anders Bonde med Ro i Sjæl og Sind oplæse Indholdet af Kongens Brev? Var aldrig en Tøddel af det skrevne blevet forandret efter Tingets Slutning? Ingen ved det. Ingen Tingbøger fra hans eller nærmeste Efterfølgeres Tid er bevaret til Nutiden; men ingen sorte Pletter tør heftes til hans Navn, og gentagne Gange vides vigtige Tillidshverv ham betroet. Da Bønderne i Jeksen i Aaret 1570 har klaget over for høj Landgildeansættelse, udnævnes Anders Bonde m. fl. til at undersøge Klagens Berettigelse, og da de under Emborg hørende Jorder skal deles og bortfæstes til to Bønder, er Anders Bonde iblandt de Mænd, der er udpeget til at afgive skriftlig Vurdering og Deling af nævnte Jorder.

Da Skifte efter Anders Bonde og Hustru Barbra Giødisdatter holdes i Skanderborg ²⁰/₉ 1580, er hans Død vel indtruffet i August s. A. Ved Skiftet møder følgende »Samfrænder« (Slægtninge): Anders Bund i S . . . (?), Jens Grøn i H . . . (?), Jørgen Mogensen i Sal, Anders Mogensen i Farre, Jens Michelsen i

Skjoldlev, Anders Knudsen i Vengegaard, Søfren Lauridsen i Møllerup, Iffuer Lauridsen i Sorring, Rasmus Lauridsen ibd. og Mogens Andersen i Farre. — Her er ikke Tale om Deling af Bohave, Penge, Klæder eller deslige, men kun om Deling af »købt eller arvet jordegent Gods« (Selvejergods), og som arveberettigede er nævnt to Sønner og een Datter, hvilken sidste efter da gældende Lov arvede halv Broderpart.

Sønnerne Laurids og Sejer arver en Gaard i Sorring, et Stykke Skov »kaldet Vølling, sat for 2 Td. Korn, som er 1 Ørte Rug og 1 Ørte Byg til Bondskyld, dertil halv Volstrup Skov og Mark, som er beregnet for 2 Ørte Korn, een Otting Jord over Biarup Skov og Mark, dertil hvis (hvad) Lod og Part Sl. Anders Bonde havde udi et Enemærke liggende inden Endrup (?) Markskjel, som kaldes Tyecke, beregnet for $\frac{1}{2}$ Td. Korn, en Gaard udi Røgen, som Peder Jensen og Peder Madsen udi bor, med al hendes Rettighed inden Røgen Markskjel, beregnet for 1 pund Korn«. — Datteren Margrethe, som er gift med Niels Knudsen i »Haffuerballe« (?) arver »en halv Gaard i Kragelund, Hids Herred, med Andele i Nørvands og Trogelslunds Mark og i en Enemærke, som kaldes Histel med Skov og Mark liggendes i Funder Sogn, desligeste Anpart udi et Endiel (?) kaldet Dambjerg, som de Sinding Mænd har i Brug til Fædrift og giver deraf aarlig til Arvingerne 4 Ørte Havre og som til Margrethe bliver 1 Ørte, og skylder Gaarden med de tvende Enemærker Nørvands og Trogelslund og Histel Eng Skov og Mark 1 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 2 Harbopund Smør, og skal fornævnte Korn maales med Settingskip«. Slotsfogden, »ærlig og velforstandig Mand Jens Madsen«, giver paa Lensmanden Claus Glambeks Vegne sit Samtykke til, at den foretagne Deling maa staa ved Magt, og otte af Samfrænderne hænger deres Vokssegl under Brevet — To Aar efter bliver Brevet efter Begæring af Laurids Andersen Bonde i Sorring læst paa Landstinget i Viborg ($\frac{17}{3}$ 1582), og omtrent hundrede Aar derefter fremlægges det af sidstnævntes Sønnesøn og Navne paa Gjærn Herredsting ($\frac{8}{5}$ 1680).

Af Skiftebrevet fremgaar tydeligt nok, at Anders

Bonde har forstaaet »at fremme sin Næring og bevare sit Gods«, hvilket jo ikke behøver at tale til hans Forklejning, især da det ikke spores, at den samlede Rigdom har været hans Efterslægt til Fortræd. Slægten holder sig i flere Led omtrent paa samme økonomisk velfunderede Stade som den gamle Herredsfoged. Desuden er det vel Anders Bondes Sans for, hvad der har blivende Værd, der faar ham til at gemme de to omtalte gamle Tingsvidner fra 1525 og 1544, som sammen med Skiftebrevet af 1580 danner Grundlag for, hvad her meddeles om Anders Bonde og nærmeste Afkom.

3. Ridefoged Sejer Andersen Bonde i Oustrupgaard.

Efter den gamle Herredsfogeds Død overtager Sønnen Laurids Andersen Bonde en Selvejergaard i Sorring (vel den Gaard han og Broderen arvede), og denne Gaard bliver i flere Slægtled i Slægtens Værg. En af Laurids Bondes Sønesønner bliver gift med Karen Nielsdatter Moldrup, Søster til den rige Laurids Nielsen i Mollerup og til Kammerassessor Peder N. Moldrup til Vestervig-Kloster i Thy, og af dette Ægtepars Børn bliver Sønnen Jens L. Bonde Præst i Hillerslev i Thy, Datteren Maren bliver gift til Oustrupgaard og Datteren Mette overtager Fødegaarden i Sorring og bliver gift med Peder Herlovsen. Dette Ægtepar flytter siden til Kalbygaard i Laasby Sogn.

Hvervet som Herredsfoged bliver efter Anders Bondes Død overdraget til Niels Jensen i Jaungyde¹⁾, men Gaarden i Oustrup overtages i Henh. t. tidligere omtalte Livsbrev af Anders Bondes anden Søn Sejer Andersen Bonde.

Naar Sejer Bonde efter Faderens Død ikke følger denne i Embedet, men faar tildelt Hvervet som Ridefoged for et ret udstrakt Omraade af det under Skanderborg Slot liggende Jordegods, er Grunden hertil maaske at søge i hans formentlig unge Alder, thi Be-

¹⁾ Kanc. Br. 1581 ¹⁴/₂ og 1583 ²⁸/₂.

Table I.

Sejer Andersen Bonde g. m. Johanne Grøn,
død 1598 ⁶/₇, død ca. 1616 (?)
Ridef. i Oustrupgaard.

Fortsat fra Tavlen Side 8.

Anders Sejersen, død før 1661. Herredsf. i Enslev.	Erik Sejersen, Ridefoged til Søbygd. 1650 Gaardfæster i Vadsted, g. m. Abild Jørgensdatter.	Karen Sejersd. i Live 1666, g.m. Oluf Pedersen i Borum. (se nedenstaaende).
Sejer A. Bonde, død 1696. 1668 Rekt. i Faaborg. 1668 ² / ₆ Præst i Hvirring.	Karen Eriksd., død 1670, I. g. m. Jens Bertelsen, død 1664. Grdmd. i Tulstrup. II. g. m. Chr. Rasmussen.	Johanne Eriksd., død før 1683, I. g. m. Hr. Søren O. Pind, død i Haurum 1671. II. g. m. Hr. Jens A. Brasen. død i Haurum 1688.
Anders S. Bonde, død 1691, Præst i Dalbyneder.	3 S. og 3 D. af 1ste Ægteskab.	Jørgen Eriksen, død 1677, Gaardfæster i Vadsted. I. g. m. Ellen Sørensd. død 1668, 3 S. 3 D. II. g. m. Karen Knudsd., 1S.2D. død i Galten før 1706.
	Oluf S. Pind, død 1694. Kapl. i Røgen 1670, i Farre 1679, Kapl. i Katstrup 1692 - 94,	Maren S. f. 1638, død 1710, g. m. Enkemd. Søren Madsen i Oustrupgd.
	Anne S., g. m. And. Brasen, f. 1654. Lektor i Viborg 79-90, Præst i Galtrup 1690—1708.	

Oustrupgaard.

Table II.

Peder Pedersen g. m. Marine Andersd.
(1547—1584) Herredsf. i Borum,

Oluf Pedersen, (1637—55) Selvejer i Borum. g. m. Karen Sejersdatter	Jesper Pedersen, død ca. 1655, Herredsf. i Oustrupgd., g. m. Enke Johanne Grøn, i Oustrupgd. (1604—55).	Anders Pedersen, (1587—1631) Herredsf. i Borum.	Anna P. g. m. John Andersen, Delefoged i Kalbygd.
Peder Olufsen, (1637—1655) Herredsf. i Borum, g. m. Ingeborg N. Fog, død før 1667.	Jesper O., (1661—88) Selvej. i Borum.	Maren O., g. m. Peder Andersen, (1655—70) Selvej. i Borum.	Jens Enevoldsen, Herredsf. i Lundgd. i Skouby.
Oluf Jespersen, f. 1668, g. m. Anna Rasmud., f. 1665 i Fregerslev.	Oluf Pedersen, f. 1663 Herredsf. Borum 1664.	g. m. Birte Jensd., Herredsf. Borum 1664.	

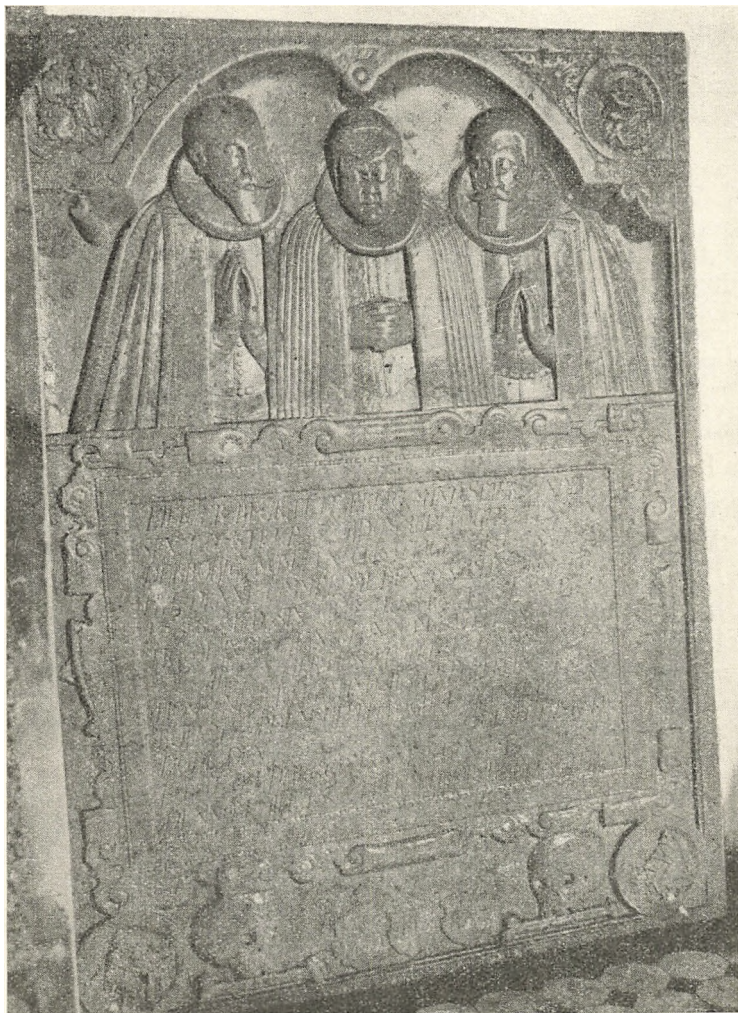
vaagenhed fra Kongens og Lensmandens Side har han næppe savnet. Gentagne Gange faar han Skattelettelser, og Sandsynligheden taler for, at Kong Frederik II i Dagene omkring 18. Oktbr. 1583 har aflagt en lille Visit i Oustrupgaard (vel en Jagtudflugt). Muligvis har Gæsterum og Bjælkehøjde i Anders Bondes gamle Isterad ikke været efter Kongens Smag, thi faa Dage efter (d. 4. Novbr.), da Kongen opholder sig i Borum¹⁾ (vel hos den gamle Herredsfoged over Framlev Herred, Peder Pedersen), fritager han Sejer Bonde i Oustrup for at svare Landgilde i tre Aar, mod at Sejer til Gengæld skal forsyne Gaarden med »gode Bygninger og bekvemme Værelser«.

Sejer Bonde er næppe blevet færdig med Byggearbejdet inden Udløbet af de tre Aar, thi 16. April 1587 faar han Tilsagn om, at han endnu et Aars Tid maa være fritaget for Afgift mod yderligere at forbedre Gaardens Bygninger med »Losementer og Staldrum«. Og endelig fritages han i Marts 1598 for Afgift, men forpligtes til at holde Gaarden ved Magt og maa ikke forhugge de til Gaarden hørende Skove. Da der ikke her er stillet Krav om yderligere Byggeri, maa vel de af Sejer Bonde opførte Bygninger have været saa anseelige og rummelige, at den unge Christian IV ikke finder Grund til at stille yderligere Krav.

Naar der senere i Tiden tales om »Slottet i Oustrup«, da er denne Betegnelse vel næppe grebet helt ud af Luften. En særpræget Bygning har Oustrup paa et eller andet Tidspunkt ejet, og den Slutning ligger da nær, at »Slottet« hører den Tid til, da Frederik II og Christian IV jagede i Skanderborg Lens Skove. Om »Slottet« blev Betegnelse for een af de ved Sejer Bondes Gaard opførte Bygninger, eller om Navnet — hvad andet Steds formodes — har været knyttet til et kgl. Jagthus, hvis Plads angives at have været paa et Vest for Gaarden liggende Terrain, kan næppe afgøres uden Gravning og nøjere Undersøgelse af Jordsmonnet.

At Sejer Bondes Byggearbejder har gjort lyst mellem Skovens store Ege synes at fremgaa af Kongens ovenfor omtalte Paahud; men da Byggeriet har kræ-

¹⁾ Kanc. Br. 1583 4/11.

Fredslund Andersen Fot.

Ligsten over Sejer Andersen, Johanne (?) Grøn
og Jesper Pedersen i Røgen Kirke.

vet stort Forbrug af Tømmer, og da Tilsynet med Kronens Skove ikke hørte under Ridefogdens Domæne, men derimod paahvilede Skovvogteren Jens Mogensen i Røgen, der for Bestridelse af dette Hverv sad skattefri ved sin Gaard i Røgen, er der næppe Grund til paa dette Punkt at gaa i Rette med Sejer Bonde.

Nogen gammel Mand har Sejer Bonde næppe været, da han døde i Efteraaret 1598; men noget Skifte efter ham er ikke fundet. Hans Hustrus Navn er anført paa en Ligsten i Røgen Kirke, og trods Skriftens Utydelighed tør Navnet maaske fastslaaes at have været Johanne Grøn. Trods almindelig Skik er intet Tal paa Ægteparrets Børn angivet, og kun ved at efterspore Oustrup-Arv i efterfølgende Slægtled er det lykkedes at finde Navne paa nogle af Ægteparrets Børn.

Stenens Indskrift¹⁾:

»Her er begravet ærlig Mand Sejer Andersen i Oustrup fordom Ridefoged til Skanderborg som i en christelig Tro afskilttes fra denne Jammerdal den 6te September Aar 1598 med sin kiære Hustru ærlig og gudfrygtig Quinde Johanne(?) Grøn som døde den . . . Aar . . . Herhos hviler sig hendes anden Husbønd ærlig Mand Jesper Pedersen født i Borum fordom Herredsfoged i Giern Herred som døde den . . . Aar . . . og lod han bekoste og udhugge denne Stien 1616. Gud give dennem alle en ærefuld Opstandelse. Amen.«

Enken Johanne Grøn har efter Sejer Bondes Død snart giftet sig igen, thi 1599 nævnes hendes anden Mand Jesper Pedersen som boende i Oustrup. Dette Ægteskab var barnløst, men ved i efterfølgende Tid ofte at finde Navne knyttet til Slægtsarv fra Oustrupgaard er det lykkedes at drage Navnene paa tre af Sejer Bondes Børn frem i Lyset.

4. Ridefogdens Børn.

I Aaret 1600 døde den rige, barnløse Herreds- og Ridefoged Las Jensen Let i Enslev, Houlbjerg Herred²⁾. Enken Ella Jensdatter er formentlig siden ble-

¹⁾ Med moderniseret Retskrivning.

²⁾ J. Saml., 10. Bd., 156 og Aarhus St. Aarb. 1928, Side 79 og 82—83.

vet gift med den efterfølgende Herredsfoged Anders Sejersens, da det af senere Meddelelse fremgaar, at han har overtaget hendes Gaard. Ligsten saavel over Las Let som over Anders Sejersens fandtes tidligere¹⁾ i Vellev Kirke, men Stenen over sidstnævnte, som havde Plads foran Kordøren, er nu borte, ligesom ogsaa hans Billede er fjernet fra Kirkens Væg. I Sognejordebog af 1661 (Præsteindberetning t. Matr.) siges Ella Jensdatter at have været tvende Gange gift, og s. St. ses, at Anders Sejersens forlængst er død og har efterladt sig Enke og Børn. Enkens Navn er ikke anført, men Anders Sejersens har vist været gift to Gange, og Enken er da vel den Inger Pedersdatter Rohde († 1687), der er gift med Morten Tygesen, Borger i Randers 1661; thi om denne Mand hedder det, at han tidligere havde boet i Anders Sejersens Gaard i Enslev. Endvidere meddeles, at Anders Sejersens Enke og Børn fremdeles ejede to Gaarde m. m. i Enslev, og at Morten Tygesen havde Tilsyn med disse.

Ved at sammenholde, hvad her er omtalt, med Meddelelser i Gjern Herreds Tingbog 1668 ¹⁶/₃ og 1670 ²³/₇, hvor der er Tale om Afhændelse af Ejendom, der tidligere har tilhørt Slægten i Oustrupgaard, og ved hvilke Lejligheder ikke alene Morten Tygesen, men ogsaa Hustruen samt flere af Oustrupgaard-Slægten faar Varsel om at varetage egne Interesser ved den forestaaende Afhændelse, er der næppe Tvivl om, at det er afdøde Herredsfoged Anders Sejersens Arv fra Oustrupgaard, Sagen drejer sig om, hvorefter det tør anses for fastslaaet, at Anders Sejersens i Enslev er Søn af Sejer Andersen Bonde i Oustrupgaard.

Et andet af Sejer Bondes Børn er vist den Erik Sejersens, der i Tiden forud for 1650 sammen med Hustruen Abild Jørgensdatter bebor en af Søbygaards Fæstegaarde i Vadsted samtidig med, at han røgter Hvervet som Ridefoged for Søbygaards Gods²⁾. En Søn af dette Ægtepar overtager 1650 sin Fødegaard i Vadsted, en Datter bor i Tulstrup, Gjern H., og er 1ste

¹⁾ Pontoppidans D. Atlas, 4 T.

²⁾ Gjern H. Tgb. 1675 ¹/₅.

Gang g. m. Jens Bertelsen († 1664) og 2den Gang med Chr. Rasmussen (Søn af Herredsfoged Rasmus Rasmussen i Sabro Herred), og en anden Datter, Johanne Eriksdatter, er 1ste Gang g. m. Sognepræst for Haurum-Søby Hr. Søren Olufsen Pind († 1671) og 2den Gang med dennes Eftermand i Embedet, Hr. Jens Andersen Brasen († ca. 1689. Skifte af $1\frac{1}{4}$ d. A.) En Søn af Johanne Eriksdatters 1ste Ægteskab er Oluf Sørensen Pind, der vist en Tid var Hjælpepræst hos Præsten J. S. Klimp i Røgen, men siden døde som res. Kapl. i Katstrup, Vor Herred, 1694.

Da de tre ovennævnte Søkende eller deres Ægtefæller flere Gange faar Varsel, naar Arv efter de gamle Fogder i Oustrupgaard bliver lovbudt eller afhændet, er det næppe for dristigt at slutte, at Ridefogden i Vadsted er Søn af Ridefogden Sejer Bonde i Oustrupgaard.

Et tredje af Sejer Bondes Børn, Datteren Karen Sejersdatter, bliver gift med Selvejrbonden Oluf Pedersen i hendes Stiffaders Hjemby, Borum. O. P.' Navn er kendt i denne By i Tiden 1614—37. Karen Sejersdatter overlever sin Mand og er endnu i Live i 1666¹⁾, da baade hun og flere af hendes Børn og Slægtninge faar Varsel til Gjern Herreds Ting i Anledning af lovbuden Oustrup-Arv; men 1669 nævnes hun som afdød, og hendes Børn og Børnebørn sælger da til Hr. Søren O. Pind i Haurum hendes Arvelod i Peder Madsens Gaard i Røgen. Seks af hendes Børn er kendt, alle i gode Stillinger. Sønnen Jesper Olufsen²⁾ er Bonde i Borum og bliver 1677 Værge for Fætteren Jørgen Eriksens Børn i Vadsted, Sønnen Peder Olufsen i Borum er Herredsfoged fra 1637 til ca. 1655 og er gift med Ingeborg Nielsdatter Fog, Datter af Præsten Niels P. Fog i Storring, og Datteren Maren Olufsdatter bliver gift med Selvejrbonden Peder Andersen i Borum, hvis Fader og Farfar vist begge havde været Herredsfogder og bosiddende i Borum. En Søn af Peder Andersen og Maren Olufsdatter er den Oluf Pedersen³⁾,

¹⁾ Gjern H. Tgb. 1666 $2\frac{1}{4}$ og 1669 $3\frac{1}{7}$.

²⁾ Framlev H. Tingbog 1677 $18\frac{1}{4}$.

³⁾ S. St. 1663 $12\frac{1}{8}$.

der 1663 bliver gift med Herredsfoged Jens Enevoldsens Datter Birthe Jensdatter fra Lundgaard i Skovby, og som i 1664 afløser Svigerfaderen i Embedet.

Da det ligger uden for dette Arbejdes Opgave at følge Slægten Bonde's Afkom i større Omfang, skal her kun gøres opmærksom paa, at en Del flere Navne paa Medlemmer af Slægten er kendt fra Tiden baade før og efter Aar 1700, og at der er god Grund til at formode, at adskillige nulevende har Slægtsforbindelse med den gamle Fogedslægt.

5. Herredsfoged Jesper Pedersen i Oustrupgaard 1599—1651.

Den unge Jesper Pedersen fra Borum, som 1599 rykker ind i Oustrupgaard og bliver gift med Sejer Bondes Enke, Johanne Grøn, er vist ligesom den daværende Herredsfoged i Framlev Herred, Anders Pedersen i Borum (1587—1631), Søn af afgangne Herredsfoged Peder Pedersen og Hustru Maren Andersdatter af Borum (1547—84), et Ægtepar, der ligesom deres samtidige Kendinge (maaske Slægtninge) i Oustrupgaard flere Gange nyder kongelige Gunstbevisninger. Saaledes opnaar gamle Peder Pedersen 1584, at Hustruen, om hun overlever ham, i et Aars Tid maa nyde Kronens Tiende af Borum Sogn; maaske en Paaskønnelse for den Ulejlighed, Kongen og hans Følge havde forvoldt, naar han paa sine Rejser havde gjort Ophold i Borum.

Det har ikke været et øde eller forfaldent Bondehjem, Jesper Pedersen drog ind til, og selv er han næppe kommet tomhændet til Oustrupgaard; det er derfor ikke sandsynligt, at Udbetaling af Arv til Hustruens tre Børn af 1ste Ægteskab har forvoldt noget dagligt Afsavn for Ægteparret, især da Arven i Hovedsagen bliver Jordegods, der tidligere havde tilhørt Sejer Bonde som Selveje. Desuden er Jesper Pedersen vel som andre Fogder fritaget for at svare en Del af de paa Gaarden hvilende Afgifter, og paa de af Sejer Bonde fornylig opførte Bygninger har han næppe haft store Udgifter.

I Lenets Jordebog for 1603—04 er Gaardens Skyld angivet at være 3 Ørte Rug, 3 Ørte Byg, 3 Ørte Havre, $\frac{1}{2}$ Fdg. Smør, 1 Svin, 6 Hofheste, 4 Jægerheste og 3 Skl. af et Hus i Toustrup. I Stedet for Smørafgiften af Stadsgaardjorden, der er omtalt i Regnskab af 1573, er her fastslaaet, hvor mange Heste, der skal holdes paa Gaarden. — Endnu paa dette Tidspunkt nævnes Jesper Pedersen som »Landbo-Bonde« (s: Fæstebonde), men inden Udløbet af Aaret 1604 er han andet Steds nævnt som Herredsfoged over Gjern Herred, et Hverv, som han røgter i henved et halvt Hundrede Aar.

Det var paa den Tid almindeligt, at Kronens Tiende bortfæstedes til stedkendte, ansete Mænd, en Ordning, der som Regel bragte størst Fordel for sidstnævnte Part. Det falder saaledes i Jesper Pedersens Lod at overtage Fæstet af Sporup Sogns Kongetiende mod en aarlig Ydelse af 5 Ørte Rug, 5 Ørte Byg, $1\frac{1}{2}$ Ørte 5 Skp. Havre og $7\frac{1}{2}$ Skp. Gryn, og i Stadfæstelsesbrevet af 19. April 1608 sikrer Kongen ham Fæstet for Livstid¹⁾. Mærkeligt nok giver Kongen ham faa Dage efter Afslag i Fæsteafgiften. I kgl. aabent Brev af s. A. er Havre- og Grynydelsen strøget, og Jesper Pedersen slipper med kun at betale de 10 Ørte Korn aarlig, vist i dobbelt Forstand en »Kongehandel« for Herredsfogden.

Ud over skematiske Optegnelser i Jordbøgerne er intet nævneværdigt fundet om Oustrupgaard før 24. April 1622²⁾. Nævnte Dato faar Gaarden Besøg af tre af Rigets fornemme Adelsmænd: Rigsraad Eske Brock til Gl. Estrup, Lensmand over Dronningborg Len, Rigmarsk Jørgen Skeel til Sostrup og Knud Gyldenstjerne til Tim og Lyngbygaard, Lensmand paa Hald. Adelsmændene var paa Rejse og kendte maaske fra Rejser eller Jagtudflugter med den unge Konge Jesper Pedersens Navn fra Hjemmet i Borum, der ikke var ukendt med at tage mod fornemt Besøg; eller maaske de havde kendt Sejer Bonde og hørt om »Slottet«

¹⁾ Kanc. Brevb.

²⁾ Eske Brocks Dagbøger. Danske Samlinger II ,6 S. 24.

og om de »gode Lossementer og Staldrum« i Oustrupgaard og har derfor valgt sig dette Sted som Opholdssted og Natteherberg under Rejsen. — Nok muligt, at Jesper Pedersen har følt det som en Ære at modtage saa fornemme Gæster, og sandsynligvis har han under Besøget været iført Kisteklæderne og har i Lighed med Adelsmændene ikke manglet Pibekraven om Halsen eller Degen (Kaarde) ved Siden (se Billedet paa Ligstenen), og selv om Eske Brock ikke ved den Lejlighed har anbragt noget Kryds ved Dagbogens Dato, hvad han ellers havde for Skik, naar han fik sig en god Rus sammen med Kongen, saa har dog nok Herredsfogden og hans Gæster efter Datids Skik kortet Dagens sidste Timer ved at drikke en Skaal Øl eller et Bæger med hverandre, forinden de begav sig til Ro i Oustrupgaards lune Alkover. Nogen Betaling for Opholdet har Jesper Pedersen vist ikke ønsket at modtage og er sikkert heller ikke blevet betalt, men i Eske Brocks Dagbog anføres, at Adelsmændene forinden Afrejsen »overrakte Kvinden en Pengegave«. Om Kvinden, der her omtales, er Johanne Grøn er uvist; maaske er hun allerede død paa det Tidspunkt (1616), da Ligstenen i Røgen Kirke bekostes, og Jesper Pedersen gift 2den Gang og da maaske med den Karen Pedersdatter, om hvem det i Sognejordebogen af 1661 hedder: »Karen Pedersdatter, som forrige Aar boede i Oustrup og nu har i Fæste noget Jord til Røgen Kirke liggende«. Det ligger nær at antage, at det er hende, der har skænket Prædikestol til Røgen Kirke, da Stolen bærer Navnebogstaverne K. P. D.

Skønt den efterfølgende Tid med Christian IV.s Krige er rig paa Begivenheder, der var skæbsnesvangre saavel for Land og Folk som ogsaa for Befolkningen i Gjern og omliggende Herreder, er Jesper Pedersens Navn kun truffet enkelte Gange og da uden at være knyttet til Sager af nævneværdig Betydning. Først efter Wrangels Plyndringer under Krigen 1643-45 dukker den gamle Herredsfoged »frem aa Da'r« og skal da sammen med Ridefogden fra Silkeborg syne Krigsskaden i Herredets haardest hjemsogte Sogne: Linaa,

Skanderup og Sporup. Og endelig nævnes han 1651 som den, der skal betale »een Part 6 Ørte Havre og 1 Rdlr« som Andel i den Afgift, der under Navn af Plovhavre el. Hospitalhavre fra gammel Tid var paa-lagt Herredet at yde til Aarhus Hospital.

Jesper Pedersen er nu en gammel Mand, og efter omtrent i et halvt Hundrede Aar at have beklædt Stillingen som Herredsfoged bliver han ca. 1650 afløst af Henrik Lauridsen, der efter at have tjent Slotsfogden Henrik Spend i Skanderborg har overtaget Fæstet af en Gaardpart i Kalbygaard, og ret længe derefter har det næppe varet, før Døden har ramt den gamle Herredsfoged.

Blandt dem, der tager Arv efter Jesper Pedersen, er Børn og Børnebørn af hans Søskende i Borum samt Anders Jonsen i Vissingkloster, der formentlig er Søn af Jesper Pedersens Søster Anne Pedersdatter, tidligere gift med afdøde Jon Andersen af Kalbygaard. Det arvede Gods omfatter bl. a. Jord og Skov i Bjarup og Volstrup, Skovskifter i Sorring Nørskov (Haverballe Holm-Ris m. m.). Part i en Gaard i Klintrup med et Gadehus s. St., Part i en Gaard i Røgen og et Hus i Toustrup.

Gennem en længere Aarrække i Tiden efter 1661 er Parter af nævnte Arv og de til denne arveberettige Personer ofte omtalt i Gjern og Framlev Herreders Tingbøger, og da Arven især tilfalder Medlemmer af det gamle Fogeddynasti i Borum, der tæller mange Medlemmer, og da tillige en Del af disse omtrent paa samme Tid tager Arv efter tidligere omtalte Karen Sejersdatter, hvis Arv fra Oustrupgaard endnu er i Slægtens Eje, giver Tingbøgerne interessante Oplysninger om de to gamle Slægter i Oustrup og Borum; men til Gengæld volder det adskillige Vanskeligheder at holde de to Grupper af Arvtagere ud fra hverandre.

6. Oustrupgaard under det skanderborgske Ryttergods.

Med Herredsfoged Jesper Pedersens Død er en hundredaarig Periode af Gaardens Historie afsluttet; et

nyt Afsnit begynder og finder omtrent hundrede Aar senere sin Afslutning ved Ryttergodsets Salg 1767.

Vel er Gaarden ikke fundet omtalt i de faa Aar, der forløber mellem Jesper Pedersens Død og 1661, men det falder naturligt at antage, at Gaarden kort efter Dødsfaldet er inddraget under Ryttergodset og udlagt som saakaldt Officersgaard, thi 1661 bor en Kaptajn Houffwitz i Gaarden. Aaret efter er Navnet Engelbrecht von Sinding knyttet til Gaarden, men 1663 er Kaptajn Houffwitz igen i paa Stedet¹⁾ og udtager da Stævning til hans stakkels Fæster i Lykkehuset paa Gaardens Overdrev, da denne ikke har betalt sin Fæsteafgift af Huset. Det ser imidlertid ikke ud til, at disse halv- eller heltyske Krigskarle har spillet synderlig stor Rolle hverken i Gaard eller Sogn, og det er i Følge mange Meddelelser i Herredets Tingbøger tydeligt, at »Manden i Gaarden« er Gaardens Bruger Søren Madsen, der i Tiden ca. 1662 og en Snes Aar frem i Tiden er Fæster af Gaarden.

Skønt den Tid er inde, da mange af Kronens Helgaarde bliver delte og bortfæstede til to Fæstere, vedbliver Oustrupgaard dog endnu i en Aarrække at være bortfæstet til en enkelt Bruger, og dens Hartkorn er i Landgildematriklen af 1662 angivet at være 18½ Td.; det nævnes her, at Gaarden er udlagt til Ryttergods.

Gaardens Bygninger — sandsynligvis de af Sejer Bonde i Tiden 1583—88 opførte — trænger paa den Tid til Reparation, maaske paa Grund af manglende Vedligehold i Jesper Pedersens sidste Aar og i Tiden derefter, thi ingen af Bygningerne er særlig gamle, da ingen af disse har jordgravne Stolper, hvilket ellers var almindeligt i Egnens gamle Bondebygninger paa den Tid. Der bliver da, kort efter at Søren Madsen er kommet til Gaarden, foretaget et Syn over Bygningerne for at faa et Skøn over, hvor meget han kan tilkomme i Godtgørelse for at sætte disse i forsvarlig Stand. Til Synsmænd udpeges Anders Kjeldsen, Søren Frandsen og Laurs Nielsen af Klintrup og Peder Laurson, Chr. Rasmussen og Niels Nielsen af Røgen, og i

¹⁾ Gjern H. Tingb. 7/a.

Tingbogen anføres omstændeligt de af Synet udpegede Mangler. I en lidt afkortet og fri Form skal her angives, hvad Synet har at udsætte¹⁾.

Isteraden (Stuehuset), Bryggerset og Bageriet, som er 15 Binding (Fag), er ganske brøstfædig baade for Lægter og Tag paa begge Sider, og Leder (Fodstykke for Stolperne) baade paa Husets Sider og Ender er ganske bortraadnet. Begge Gavle, der er ganske øde, vil af ny beklædes med Fjæl, og 4 Vinduer paa samme Hus er ganske borte. I Korshuset (en Tilbygning) ved samme Isterad fattes Leder i 4 Spænder (Fag), og det ganske Hus er brøstfædigt for Tag og Lægter, og der fattes tvende Vinduer, som er ganske ude.

Til Beboelseslejligheden tør endvidere henregnes det saakaldte »2 Lofts Hus« (2 Etager) paa 4 Fag, paa hvilket Leder fattes paa Sider og Ender samt Tag og Lægter paa det hele Hus. Endvidere fattes Fjæl til en Gavl og 4 Loftfjæl, som er raadnet formedelst Tagets Brøstfædighed; 10 Vinduer er ganske ude, og Hængsler mangler til 3 Døre.

Da Betegnelsen »Slottet i Oustrup« rimeligvis har været knyttet til en Bygning fra Frederik II.s Tid, og da dette »2 Lofts Hus« næppe stammer fra en senere Tid (de raadne Leder), er »Slottet« maaske en af de af Sejer Bonde opførte Bygninger; og hvad enten Huset har ligget umiddelbart ved Gaarden eller ikke, et Sær-syn blandt Sognets Vaaninger har det været, og det ligger ret nær at antage, at den Tids Bonde (maaske nok med et lunt Smil i Øjet) har betegnet dette Hus som »Slottet«.

Synet fortsætter med et Hus østen i Gaarden, hvor Leden mangler under 7 Bindinger, og 10 Vinduer er ude og borte. — Derefter nævnes et Porthus paa 5 Fag, som fattes Leder paa begge Sider og Ender samt en Gavl af Fjæl. — Derefter følger Ladehuset, som med sine 26 Fag er ganske brøstfædigt for Lægter og Tag det ganske Hus igennem uden alene paa den nørre Side, hvor Taget kan ligge et Aars Tid eller to. Ogsaa paa dette Hus fattes begge Gavle, som af ny

¹⁾ Gjærn H. Tingb. 1664 19/s.

vil indlægges (bestod muligvis af Trenneværk stoppet med Dupper af Ertehalv?), og desuden mangler Leder i begge Ender, item 3 Bjælker, som er ganske søndrede, og 4 Døre, som er uden Jern. — Fæhuset neden i Gaarden fattes Fjæl til Gavlen og Leder i begge Ender, og et Udskud (lav Tilbygning med Skraa-tag) ved dets ene Ende er ganske brøstfældig for Tag og Lægter.

Et Hus, 16 Fag, vesten i Gaarden fattes Leder i østre Side, og paa vestre Side er det brøstfældigt paa Lægter og Tag; desuden fattes 6 Gavlfjæl, 3 Døre og Jern dertil. — Et Hus, 14 Fag, sønden i Gaarden, og hvori er Stalde og Fæhus, fattes Leder paa hele den nørre Side, og 4 Fag er helt igennem ganske brøstfældig for Lægter og Tag.

Der er 4 Porte paa samme Gaard; den vestre er der ingen Port for, de tvende søndre er rent øde (ødelagte) og vil af ny forfærdiges, og der er ingen Jern i dem; ogsaa den østre Port er ganske øde og fattes Jern og tvende Pigge (til Portstolperne).

Gaarden har 5 Skorstene (herskabelig Lejlighed), af hvilke dog den paa det østre Hus er nedfalden oven af; ogsaa en anden er nedfalden, og de øvrige 3 vil nedtages og ommures med det første, ellers kan de ikke staa.

Der nævnes endvidere en Kølle (Hus til Tilvirkning af Malt), men Huset er øde og kan ikke bruges. — Sidst nævnes et Udskud i Bryggersenden, er 5 Fag, hvilke er ganske øde for Lægter og Tag. Og saa slutter de seks Synsmænd med følgende: Samme Brøstfældighed synes ikke at kunne gøres færdig under 200 Slet Daler.

Der er ved denne Synsforretning tegnet et trist Billede af, hvorledes en tidligere statelig Bondegaard i Løbet af faa Aartier var forvandlet til en Samling forfaldne Rønner; men mange af Datidens Gaarde delte samme Skæbne. Mange Gaarde blev forladt af deres Brugere, Husene forfaldt lidt efter lidt, og de sidste Rester af disse skaffedes ved Rov og Ran bort af betrængte, forarmede Naboer. Det er paa denne Tid, at der omtrent i ethvert Sogn omtales saakaldte

»øde Gaarde«, hvis Brugere ofte havde maattet gribe til Betlerstaven.

Det bliver Gaardens nye Fæster, Søren Madsen, der igen bringer Bygningerne i forsvarlig Stand, men sikkert ikke uden betydelige Afbræk i det daglige Arbejde og føleligt Tab, selv om han — som Sejer Bonde i sin Tid — har faaet Lov til at hugge Træ til »Lægter« og »Leder« i Gaardens Skove.

7. Søren Madsen i Oustrupgaard.

Det var ikke alene i Oustrupgaard, der saa trist ud efter Svenskekrigen 1658—59. Jylland havde været oversvømmet af svenske, polske og brandenborgske Tropper, og forhuggede Skove, udyrkede Marker og en forarmet Bondestand kendetegner de fremmede Troppers Hærgen i mange jyske Herreder. Kronen fattedes Penge, og Adelen var vrangvillig, naar det gjaldt at raade Bod paa Vaanden. Det var saaledes ikke paa noget lysteligt Tidspunkt, Søren Madsen overtog Fæstet af Oustrupgaard, men »fælles Skade, fælles Trøst«, og han har vel næppe været synderlig daarligere stillet end de fleste af Sognets Jordbrugere paa den Tid.

Hvor Søren Madsen stammer fra, er det ikke lykkedes at opspore, men paa samme Tid, som S. M. kom til Oustrupgaard, boede Niels Madsen i en Gaard i Røgen, og da det skønnes, at disse Mænd er Brødre, ligger det nær at antage, at de er fødte i Sognet. Heller ikke om Søren Madsens Hustrus Afstamning kan siges noget sikkert. S. M. er gift 2den Gang enten kort forud eller kort efter, at han kom til Oustrupgaard, og Hustruens Navn er Maren Sørensdatte, To Gange er denne Kvinde sammen med Folk fra Borum, Vadsted, Haurum og Tulstrup nævnt som arveberettiget til gammel Oustrupgaard Arv¹⁾, og det ligger nær at formode, at hun er Datter af Præsten Søren O. Pind (se Side 13) i Haurum, og at hun i almindeligt Omdømme har været regnet for staaende et Trin højere end den jævne, almindelige Husmoder. Naar hun omtales i Tingbogen, undlader Tingskrive-

¹⁾ Gjern H. Tgb. 1666 ^{1/8} og 1668 ^{10/8}.

ren at anføre hendes Fornavn, og selv har hun saa stor Færdighed i Skrivekunsten, at hun under sit Navn skriver: »med egen Haand«. — Hvis den ovenfor fremsatte Formodning om Maren Sørensdatters Afstamning slaar til, bliver hun altsaa Sønnedatterdatter af Ridefogden Sejer Andersen Bonde, hvilket hendes Børns Navne synes at bekræfte.

Det er kort efter Svenskekrigens Ophør, at Søren Madsens Navn første Gang er truffet knyttet til Oustrupgaard, nemlig i Aaret 1662. I Aarene forud har han antagelig været Forpagter af Gaarden Palstrup (Højbjerg Sogn), der ejedes af Grev Friis Friisenborg, til hvem Søren Madsen er i stor Gæld. Han skylder resterende Forpagtningsafgift og desuden 325 Rdlr. og modtager i den Anledning en Stævning i Slutningen af Aaret 1665¹⁾.

Trods Gælden og den vanrøgtede Gaard samt en Børnesflok med sin første Hustru taber Søren Madsen ikke Modet, og allerede i Slutningen af Aaret 1666 køber han den Part, som nogle af salig Jesper Pedersens Arvinger ejer i den af Jens Bertelsen fæstede Gaard i Klintrup²⁾. Kort efter døde denne Mand, og 1669 køber Søren Madsen andre Arvingers Part i Gaarden³⁾. Han synes derefter at have betragtet sig som Ejer af Gaarden og kræver Jens Bertelsens Enke for Restancer samt Godtgørelse for 10 Egetræer, som hendes salig Mand tidligere havde fældet i Gaardens Skov.

Kort efter har Søren Madsen opdaget, at der er hugget i den til hans egen Gaard hørende Skov mellem Tingstedet og Oustrup, og stævner i den Anledning Jens Sørensen i Sorring. Denne undskylder sig med, at han ikke kendte Skellet saa nøje, og at han kun har fældet en Bøg paa Bakken ved Fouel-Kiær og svedet en Mile Kul. De enes da om, at Skellet gaar fra et bestemt Træ paa nævnte Bakke og derfra i Sønder mod Tinghuset.

Allerede ovenstaaende lader ane, at Søren Madsen er en dygtig og bjergsom Mand, der ikke lader sig

¹⁾ Gjærn H. Tgb. 1665 ¹⁰/₁₂.

²⁾ S. St. 1666 ²/_a.

³⁾ S. St. 1669 ³/₇, ¹¹/₈, ⁴/₁₂, ¹⁸/₁₂.

narre og ikke lader syv og fem være lige, naar hans Ret trædes for nær, hvilken Formodning yderligere bestyrkes ved det, der i den gamle Tingbog meddeles om hans Færd og Handlemaade. At Søren Madsen under de mange Retstrætter, han førte, al Tid havde Ret og Modparten Uret, vilde vel være for meget at vente, men som oftest synes dette dog at have været Tilfældet.

Naar Søren Madsen 1670 nægter at svare Plovhavre til Aarhus Hospital under Paaberaabelse af, at Gaarden i de sidste 30—40 Aar ikke havde svaret denne Afgift, synes hans Standpunkt af flere Grunde uholdbart. Det eneste Vidne, der taler til Gunst for hans Paastands Rigtighed, er Manden fra Lykkehuset, der paastaar, at Gaarden ikke har svaret Afgiften i de sidst forløbne 21 Aar; men selv om Jesper Pedersen muligvis som Herredsfoged var fri for at svare Plovhavre af Gaarden, da han 1651 afkræves Gjern Herreds Andel, er dermed jo ikke fastslaaet, at Gaarden fremdeles var fritagen for denne Afgift. Tingbogen meddeler intet om Sagens videre Forløb; men kort efter træffes S. M.'s Nayn igen i Tingbogen¹⁾. En Mand fra Farre ved Navn Adam Hansen var en Dag mødt i Oustrupgaard og havde grovelig udskældt Søren Madsen. Den i Gaarden boende Officer synes indviklet i Sagen, der drejer sig om en forsvunden Mundering, og Søren Madsen lader Adam Hansen stævne til Møde paa Herredstinget og beskylder her Adam Hansen for, at han har taget Munderingen. Adam vedgaar, men undskylder sig med, at det alt er sket i Fuldskab, Resultatet bliver, at han skal levere Søren Madsen en Mundering til Værdi af 28 Slet Daler.

At Søren Madsens økonomiske Forhold har bedret sig betydeligt i Løbet af den første halve Snes Aar, efter at han havde overtaget Gaarden, fremgaar tydeligt, hvilket ogsaa hans gamle Kreditorer synes at have været opmærksom paa. I August 1672 stævnes han af Cl. Clemensen i Skanderborg for 80 Rdlr., Rest af en gammel Obligationsgæld paa 168 Rdlr. af

¹⁾ Gjern H. Tgb. 1671 ²⁷/₃.

12. Maj 1663, og 27. Januar 1672 rejser Borger Villum Thestrup i Aarhus paa egne og fleres Vegne Krav paa at have Arv til Gode i salig Jens Bertelsens Gaard i Klintrup, som Søren Madsen nu synes at betragte sig som Ejer af. Blandt dem, der mener at have Arv til Gode i Gaarden, er: Edel Nielsdatter — Peder Spørrings, Anne Pedersdatter — Sl. Anders Madsens i Mejlgade, Laurids Bordum og Sl. Mester Jens Krag og Hustru Sl. Maren Lauridsdatters Børn.

Søren Madsen møder paa Tinget og fremlægger skriftligt Svar paa det af Villum Thestrup stillede Krav og fremhæver for det første at have ærligt Skøde paa Halvparten af Gaarden i Henh. t. Skødebrev af 1666 $\frac{1}{8}$ og 1669 $\frac{3}{7}$ og for det andet, at ingen af de ovenfor nævnte tidligere havde rejst Krav om Arv i Gaarden. Han mente sig derfor fuldt berettiget til at overtage Gaarden efter Jens Bertelsens Død og tillige som Nabo endog forpligtet til at overtage Gaardens Drift, da ingen yderligere syntes at have Interesser i Gaarden. Han har nu siden Jens Bertelsens Død 1669 drevet Gaarden, betalt Skatter og holdt Gaardens Rytter med Sold og Mundering samt ofret betydeligt paa de forfaldne Bygningers Istandsættelse. Og efter at have gjort opmærksom paa, at hverken Villum Thestrup eller nogen af de andre formentlig arveberettigede havde fremlagt Købebrev eller Skøde paa Arveparter i Gaarden, hævder han, at han i alt Fald vil have Godtgørelse for, hvad han har udlagt til Skatter, Drift og Vedligehold af Gaarden, ialt 133 Slet Daler, forinden der kan være Tale om at tage Hensyn til de af formentlige Arvinger stillede Krav. — Dommerens Afgørelse lyder paa, at denne Søren Madsens Paastand tages til Følge, og Arvingerne synes hermed at have opgivet at forfølge Sagen.

Som Søren Madsen er rede til at væрге eget Tarv, synes han ogsaa at have haft Vilje til at væрге for andre. Ude i Lykkehuset bor 1674 Gaardens Fæstehusmand Niels Hansen og Hustru Karen Jensdatter. Manden er daglig paa Arbejde ude, og Konen er ene hjemme. En skønne Dag faar hun Besøg af den unge hovne Niels Jensen fra den nærliggende Toustrup

Mølle, der efter at have udskældt hende for Tyv truer hende med Økse i Haand til at aabne en Kiste. Efter forgæves at have ransaget Kisten, uden at finde Tyvekoster, gaar han over Gevind og bruger Øksen mod Husets Døre, som han sønderhugger. Sagen kommer Søren Madsen for Øre, og som Husbond og Væрге for Fæstefolkene stævner han den brøsigse Møller, som maa bide i det sure Æble og bede om godt Vejr¹⁾. — Det er denne Møller N. J., der siden som ældre Mand ofte beklæder Dommersædet i Framlev-Gjern Herreds Ting, naar hans Svirebroder, den liderlige, berygtede Herredsfoged Claus Jessen i Galten, finder det formaalstjenligt at lade en Stedfortræder afsige en Dom, som han af een eller anden Grund selv nødig vil lægge Navn til. Da Skyerne tilsidst trækker sammen om Claus Jessen, kommer ogsaa Staldbroderen Niels Jensen i Fedtefadet og maa vedgaa, at han hverken kan læse eller skrive, og at andre ofte har været ham behjælpelig, naar Dom skulde afsiges²⁾.

Samme Aar, Søren Madsen yder Lykkehus-Manden Støtte, faar han ogsaa Lejlighed til at yde en i Egnen agtet og anset Mand, Jørgen Eriksen fra Vadsted, en Tjeneste³⁾. De har begge sammen med flere andre været i Laasby og kommer i »Plasningen« (s: Mørknningen) gennem et Vangeled uden for Byen. En fremmed Hund er fulgt med og løber ved Siden af Jørgen Eriksens Hest. Snart efter indhentes de af en Rytter ved Navn Niels Nielsen og en Foged fra Gaarden Faurskov, der bebrejder Jørgen Eriksen, at han i Stedet for at jage Hunden bort har forsøgt at lokke den til at følge med, og i det samme trækker han sin Degen. Jørgen stiger da af Hesten, og det ender med Slagsmaal. Flere af Selskabet, alle kendte og ansete, hvoriblandt Niels Mogensen fra Farre, den kloge Michel Andersen Bonde tra Lading, Søren Pedersen i Rodegaard og Jens Dyhr i Skørring, staar hos, men alle uden at røre sig for at hjælpe deres betrængte Standsfælle. Søren Madsen, der red i nogen Afstand

¹⁾ Gjern H. Tgb. 1674 ^{30/5}, ^{6/6}.

²⁾ S. St. 1708 ^{30/5}.

³⁾ S. St. 1674 ^{3/10}.

fra Jørgen Eriksen, da Skærmydslen begyndte, kommer nu til, stiger af Hesten og skammer i kraftige Ord den gæve Flok ud, fordi de maabende ser til, at Jørgen Eriksen maa væрге sig mod to. Ordene synes faldne med Vægt; Slagsmaalet er med det samme op-hørt, og ingen havde lidt nævneværdig Overlast.

8. Strid om Sognets Konge- og Kirketiende.

Allerede kort efter, at Sagen mellem Villum Thestrup og Søren Madsen i Slutningen af 1674 har fundet sin Afslutning ved Landstingets Stadfæstelse af Herredstingsdommen¹⁾, er Søren Madsen indviklet i en Strid med Bymændene i Røgen²⁾.

I Aaret 1665 har Søren Madsen erhvervet Fæstebreve paa Røgen Sogns Konge- og Kirketiende; det første er dateret 1. Septbr. og underskrevet af Otto Pogwitz til Jernit, det andet er dateret 19. Decbr. s. A. og underskrevet af Stiftsskriver Hutfeldt i Aarhus. At Fæstet i gode, rolige Tider — her som andet Steds — var til Fordel for den, der havde Fæstebrevet, er uden Tvivl. Som Regel enedes Søren Madsen og Synsmændene om, hvad hver enkelt skulde yde i Penge, idet der toges Hensyn til Afgrødens formentlige Værdi. Kun et enkelt Aar eller to var Enighed ikke opnaaet, og S. M. havde da i Følge Lov og Ret taget Tiende af Kærven paa Marken. I saadant Tilfælde maatte Kornet ikke køres i Hus, før Tiendetageren — i dette Tilfælde Søren Madsen — havde udtaget, hvad der tilkom ham af Afgrøden, hvilket i vanskeligt Vejrlig let kunde volde Fortrædeligheder, og maaske er det Ulemper af denne Art, der faar Sognemændene med Bonden Jens Christensen Bjerregaard som Fører og Fortæller til at gøre Forsøg paa at faa Søren Madsens Fæstebrev omstødt for derefter selv at overtage Fæstet.

Hvorledes Striden begynder fremgaar ikke klart, men der synes at være afholdt et saakaldt »Protestmøde«, ved hvilket de stridende Parter gav Møde, og Bymændene hævder siden, at Søren Madsen her skal

¹⁾ Gjærn H. Tgb. 1675 ¹⁰/₁.

²⁾ S. St. 1675 ⁴/₉.

have udtalt, at han ikke var uvillig til at opgive Fæstet af Tienderne, hvilket dog Søren Madsen under Stridens videre Forløb bestemte nægter at have sagt.

Efter dette henvender Sognemændene sig til Grev Friis, Friisenborg, og fremfører forskellige Klager over Søren Madsen, som efter deres Mening »ulovlig har forhvervet Konge- og Kirketiender fra dem og ladet deres Korn raadne paa Marken, fordi han ikke havde udtaget Tienden i rette Tid«. Desuden klager de over, at S. M. forlanger Tjenester af dem i Form af Arbejde eller Kørsler, og endvidere hævder de, at han som Inkassator af Kirkens Tiende ikke opfylder sine Forpligtelser med Hensyn til Kirkens og Kirkegaardshegnets Vedligehold. Og endelig til Slut erklærer Sognemændene sig villige til at overtage Tienderne i Fæste og derfor aarlig yde 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg og 2 Ørte Havre ud over det, Søren Madsen hidtil havde erlagt.

Grev Friis synes villigt at have laant Øre til nævnte Klage og Tilbud og forlanger de to Fæstebreve indsendte til Gennemsyn. Da Brevene siden tilbagesendes, har Greven forsynet disse med den Paategning, at de er ugyldige, indtil Amtmanden har set og godkendt Brevene. Med Brevene følger en Skrivelse, hvori der befales, at Søren Madsen »førstkommende Middag uden nogen Undskyldning eller Ophold, selv om der med Tienden disponeres anderledes end formodet«, skal møde i Aarhus, da Sognemændene har klaget over ham. Skrivelsen er dateret 21. Juli 1674 og underskrevet af Greve Mogens Friis.

Hvorvidt Søren Madsen har undladt at give Møde i Aarhus er ikke oplyst; men allerede den 24. Juli lader Greven nyt Fæstebrev udstede til Sognemændene, der for Kongetiendens Vedkommende lyder paa Jens Chr. Bjerregaards Navn og for Kirketiendens paa Peder Pedersens Navn. Brevet er paa Grevens Vegne underskrevet af hans Forvalter Chr. Blickfeld og dateret Haksholm den 24. Juli 1674.

Hermed er Striden dog ingenlunde afsluttet; Søren Madsen vil ikke erkende, at Greven uden Dom har Ret til at gøre hans Fæstebreve ugyldige og gør der-

for i Høsten 1675 Krav paa Tienderne. Sognemændene gør Modkrav i Henh. t. deres Fæstebreve. Søren Madsen nægter naturligvis at betale Tiender af sine Ejendomme i Sognet, og da Mændene afleverer den indsamlede Tiende i Aarhus, nægter Michel Andersen Bonde af Lading, som skal modtage Tiendekornet, at give Kvittering, da der mangler den Part, der skulde svares af Oustrupgaard og en Gaard i Klintrup m. m.

Sagen er nu blevet saa tilspidset, at retslig Afgørelse ikke kan undgaas, og 4. Septbr. 1675 kommer Sagen for paa Herredstinget, hvor alle fire Fæstebreve bliver fremlagt, og for at afkræfte Klagen om Vanrøgt af Kirken fremlægger Søren Madsen følgende Skrivelse fra Sognepræsten, Provst J. S. Klimp i Røgen:

»Saa er det i Guds Sandhed, som enhver er bevist, at Søren Madsen haffuer schichet sig christelig og mögen liberalt och gaffuemild imod sin Sogns Kirck og Tid efter anden giffuet større Foræring til Kircken f. Eks. nyt Alter Klæde om Alteret af Clede med Sølfgaluner paa og foræret Kircken 28 Daller og deroffuer som Kircken skylte ham, og hans kiære Hustru har foræret en fornemme ny disch aff Sølf till Kircken da den der var er bortstollen. Desuden har han giffuet mange Par Lius till Kircken og Kircken er holdt med Lius aff ham og andre fremmede Folck i nogle Aar. Dette kan jeg med god Samvittighed ikke benægte. Røgen Præstegaard 16. Decbr. 1674. J. S. Klimp.«

Under Sagens videre Forløb paa Tinget skinner det ret tydeligt igennem, at Bymændenes Aktion mod Søren Madsen er sat i Scene af J. Chr. Bjerregaard, og at Misundelse har været en af Bevæggrundene til, at Striden er rejst. J. Chr. B. opgiver Navnene paa Tiendeyderne og Størrelsen af hver enkelt Ydelse og har regnet ud, at Søren Madsen havde indsamlet i Tiende ialt 40 Td. Korn ud over det, han efter sine Fæstebreve var pligtig at at betale for den. Desuden søger han at udviske Betydningen af Provst Klimp's Skrivelse og hævder, at Sognemændene ogsaa har Ret til at sige, at de har »gjort Kirken Nøtte og Gaffen for 28 Daller«, idet de allerede, før de fik udleveret Fæstebrevene, havde ydet 12 Dages Arbejde med 14

Vogne og 28 Personer for at istandsætte den udvæltede Kirkegaardsmur, og dette, uden at Søren Madsen havde rørt en Finger for at hjælpe dem.

Saa følger i Tingbogen følgende Kendelse, afsagt af Herredsfogden Niels Gregersen i Gjern:

»Da der er fremlagt 4 Fæstebreve og samme Fæstebreve i Meningen icke i ringeste Maade offuer ens kommer mens strider imod huerandre kiender ieg mig alt for ringe her udi at kiende medens vil haffue det paa sin tilbørlig Steder underdanigst henstillet. Huis ellers noget sandt efter Søren Madsens Beskyldning og i Rette Sættelse kand befindes og nogle af bemelte Røgen Sogne Mænd hannem utilbørlig och i haardeste Maader for den Høje Herre hans højgrefflig Exellentz Hr. Mogens Friis schall haffue angiffuet bør de billigen beuisse det eller derfor stande til Rette och lide som vedbøhr«.

Den Del af Sagen, der vedrører Fæstebrevene, synes hermed henvist til Afgørelse ved højere Retsinstanser, hvorimod andre af Sagens Punkter fremdeles kan behandles ved Herredstinget, og Tingdagen 2. Oktbr. s. A. fortsattes Striden.

Mod strid Vind baade fra Sognemændenes Side og ude fra hævder Søren Madsen, at han har opfyldt sine Forpligtelser baade mod dem og Kirken, hvorimod Modparten ved de underfundige og løgnagtige Beskyldninger, som man overfor Grev Friis har rettet imod ham, har paavirket Greven til Ugunst for Søren Madsen.

Blandt Vidnerne, som er mødt, er Manden fra Lykkehuset, der hævder, at Søren Madsen skikkeligt har tinget med Sognemændene om Tiendeafgiftens Størrelse og Art: Korn paa Kærven eller Penge, og — tilføjer han — har Mændene ydet S. M. en Vognrejse til Aarhus eller fødet et Nød om Vinteren, saa har de til Gengæld haft Lov til at græsse deres Kvæg paa Oustrupgaards Marker baade Foraar og Efteraar. — Til dette Vidnesbyrd føjer Niels Laursen i Klintrup, at intet Korn er raadnet paa Klintrup Mark paa Grund af Efterladenhed fra Søren Madsens Side. — Peder Rasmussen i Røgen vidner som Niels Laursen og Manden fra Lykkehuset, og Peder Nielsen i Røgen

siger, at han aldrig af S. M. er blevet aftvunget Ydelser af nogen Art.

Til Gunst for Jens Chr. Bjerregaard og Sognemændene vidner Søren Lauridsen i Røgen, at S. M. ikke vilde udtage sit Tiendekorn, før hele Bymarken var ophøstet, og at Mændene ofte havde maattet sende to eller tre Bud, før S. M. kom for at tælle eller accorderede; dog tilføjer han, at det kun var ét Aar i Klintrup og to Aar i Røgen, at Kornet var annammet i Kærven. — Forinden Tinget den Dag slutter, rejser Jens Chr. Bjerregaard Klage over, at Søren Madsen ganske har nægtet at betale baade Konge- og Kirke-tiende af sine Ejendomme i Sognet.

En Opmuntring for Søren Madsen under den lange bitre Strid maa det have været, at Villum Thestrup m. fl. den 23. Oktbr. opgiver alle Krav paa Gaarden i Klintrup, til hvilken S. M. formentlig nu kan betragtes som Eneejer. — Et lille Skaar i Glæden har det vel været, da Præsten Joh. Hansen Lønborg i Aarhus i Novbr. s. A. stævner Søren Madsen til Betaling af 18 Dlr., som Præsten mener at have til Gode fra den Tid, da S. M.'s Søn Christen boede hos ham under hans Skolegang i Aarhus. Præsten fremlægger sin Regnskabsbog paa Tinget, men Søren Madsen hævder, at han intet skylder, og da Bogens Papir ikke er stemplet, kan der efter Herredsfogdens Skøn intet Hensyn tages til den i dette Tilfælde, og Fogden erklærer, at Søren Madsen bør fri at være for Præstens Tiltale.

Bortset fra, at Søren Madsen ved sin Dygtighed havde erhvervet sig Selvejendom baade i Klintrup og andet Steds, maa det dog have holdt haardt nok for ham at »holde Hundene fra Dørene«. Børneflokken var stor, Istandsættelse af de to forfaldne Gaarde i Oustrup og Klintrup kostede Penge, Indtægten af Tiendefæstet udeblev, og endelig har vel den standende Strid ogsaa kostet baade Tid og Penge, og i Slutningen af 1675 maa Søren Madsen laane 100 Rigsdaler à 96 Skl. af Købmand Jens R. Laasby i Aarhus, der for Laanet faar Gaarden i Klintrup og de to Skovstykker, Nørskov og Havrballe, i Pant.

Næppe er Julen forbi, før Søren Madsen igen maa

give Møde paa Tinget. Paa den første Tingdag d. 8. Jan. 1676 møder J. Chr. Bjerregaard med Sognemændenes Tiendebrev og fremlægger tillige en paa stemplet Papir skreven Ordre fra Forvalter Blickfeld, at to uvildige Mænd skulde udtage Tiende hos dem, der ikke godvilligt har villet være med til at fæste Konge- og Kirketiender. Hertil har S. M. kun at sige, at hans Korn for længe siden er i Hus. Sagen udsættes og synes skrinlagt i de følgende Maaneder.

Men trods Havblikket inden Stormen har Tiden næppe været lutter Idyl for S. M. — I Maj d. A mister han 2 gamle Faar og 3 Lam (vel taget af Ræv eller Ulv), fordi Peder R. Bonde i Toustrup har taget hans Hyrdedreng Terkel bort fra Hjorden, og i Juli tager Jens Skotmands Ænder de Karudser, han har udsat i den ved Klintrupgaarden værende Dam, hvorfor S. M. truer og siger, at Jens »maa tage Skade for Hjemgæld, om Ænderne fanger Skade«.

I Slutningen af September blusser Tiendestriden op paa ny. Søren Madsen har igen taget sit Korn i Hus uden at betale Tienden og stævnes da af Jens Chr. Bjerregaard og Peder Pedersen. Søren Madsen giver Møde, og med sine to Tingbreve i Haand erklærer han, at saa længe disse ikke er kendt magtesløse enten ved Herreds- eller Landsting, vil han intet betale, da det er ham og ikke de andre, der har Ret til at opkræve Tiende.

Jens Chr. Bjerregaard søger da at formaa Herredsfogden til at kende Brevene for magtesløse og mener at finde Støtte i sit Krav ved at henvise til, at S. M. har »traadt højgrevelig Haand og Zignet under Fødder«, ligesom han paa ny fremfører, at S. M. ved det omtalte Provstimøde har givet Tilsagn om at oplade Tienderne.

Herredsfogden henviser til, at den af ham d. 4. Sept. 1675 her ved Tinget afsagte »Henfindelsesdom« ikke til Proces er indstævnet, paatalt eller underkendt, hvorfor denne vil være at eragte.

Stillingen begynder at blive lidt ubehagelig for Sognemændene, der jo saa langt fra havde ønsket til egen Skade at gøre Søren Madsens Ejendomme tiendefri,

og desuden var jo Fæsteafgiften blevet forhøjet. Noget maa der gøres; og saa hitter den snu J. Chr. Bjerregaard, støttet af Peder Pedersen, Søren Dyhr i Røgen og Niels Dyhr i Klintrup paa at sende en Klageskrivelse til Kongen, hvori han ogsaa klager over, at Tienden er blevet forhøjet, vist lidet anende, at han ved Siden af en Lumpenhed tillige begik en Dumhed, idet Grev Friis naturligtvis ikke kunde holdes udenfor Sagen.

Paa Foranledning af Greven indkaldes da J. Chr. Bjerregaard og de øvrige Sognemænd til at give Møde paa Herredstinget d. 14. April 1677. For Greven mødte Forvalter Blickfeld, som adspørger de fire før nævnte Mænd, om de havde Fuldmagt til at handle paa samtlige Byfællers Vegne, hvilket de »standhaftigt formener«, Derefter aftvinger han dem den Indrømmelse, at Grev Friis ikke havde fremtvunget Tiendeforhøjelsen, men at de selv uden Opfordring havde tilbudt at forhøje Ydelsen. Mændene vover her spagfærdigt at indskyde, at de ikke syntes, de kunde staa tilbage for Søren Madsen, der jo havde tilbudt at forhøje Tiendeafgiften. — Nu bliver Forvalteren bister og forlanger, at de uden Omsvøb skal vedgaa, at de har faret med Usandhed overfor Grev Friis, samt indrømme, at de uden Tvang af nogen Art selv tilbød at forhøje Tiendeydelsen. Jens Chr. Bjerregaard svarer intet, men de tre andre, der sammen med ham ogsaa havde været med til det omtalte Provstimøde, indrømmer, at de baade overfor Grev Friis og Biskop Grave havde tilbudt at forhøje Tienden, men derimod havde de aldrig givet J. Chr. Bjerregaard Fuldmagt til at klage til Kongen.

Den haardeste Hals er endnu ikke bøjet; men saa rippes der op i en gammel Sag fra 1673, under hvilken J. Chr. B. vitterligt havde beløjet Kvartermester Korfitz Rafn. Da J. Chr. B. aabenbart nødig vil have rippet op i denne Sag, skynder han sig med at indrømme sin Brøde, men forsøger derpaa at undskylde sin Handlemaade, idet baade han og hans Fæller paa flere Maader følte sig skuffet og narret. Saaledes havde den Karl, som Michel Bonde havde sat til at maale Tiendekornet, stillet Korntønden ved Dyngen og hældt

paa, saa Kornet flød omkring Tønden. Desuden vilde Michel Bonde ingen Kvittering give for Modtagelsen af Kornet.

Under Sagens videre Forløb siger Michel Bonde, at han ikke kunde give Kvittering, før alt Tiendekornet var leveret. Mændene fra Røgen giver da den Oplysning, at en Del af Kornet var brugt til Betaling af Kirkens Vin og Brød, og at Resten af det manglende kun var, hvad Søren Madsen skyldte, men ikke vilde betale.

Hermed standser pludselig Tingbogens Meddelelser om denne Sag, og da Søren Madsens Navn i Tiden derefter ikke er truffet hverken i Tingbøgerne eller andet Steds, er der Grund til at formode, at han er død i Aaret 1677 eller kort Tid efter. Hans Enke med Børn og Stifbørn bliver fremdeles i Gaarden, og i Matriklen af 1688 er hun skrevet som Bruger af denne. Saa vidt skønnes, er hun den Maren Sørensdatter, der bliver begravet i Røgen 1710, 72 Aar gl.

Søren Madsens Børn:

Af 1ste Ægteskab:	Af 2det Ægteskab:
1. Mads Sørensen, † 1623 som Byskriver i Vordingborg; flere Børn.	7. Sejer Sørensen (hjemme 1699, se Tingb. ^{31/s}).
2. Christen Sørensen (Viborg), † 1684 som Præst i Laurbjerg. (Hans Stifsøn S. L. Laurberg er Præst i Røgen 1679—91.)	8. Anders Sørensen.
3. Else Sørensdatter, gift med Præsten Ole S. Pind (se Tabellen Side 13); 8 Børn.	9. Søren Sørensen (vel opkaldt efter Morfader?).
4. Use Sørensdatter, † 1683, g. m. R. Hafnesøe i Kalundborg; 2 Børn.	10. Jens Sørensen.
5. Anne Sørensdatter.	11. Karen Sørensdatter, f. 1669 ^{3/4} , † 1734; viet i Røgen 1694 ^{5/6} til Ole Villadsen, Degn i Galtrup, Mors, som døde her 1734; 9 Børn.
6. Karen Sørensdatter.	12. Johanne Sørensdatter, † 1696 i Oustrup; viet i Røgen 1695 til Jesper Pedersen (jun.)
	13. Elisabeth Sørensdatter, g. m. Mads Sørensen Læt, som døde i Oustrupgaard 1714, 56 Aar gl.; fl. Børn.

Om Enken Maren Sørensdatter endnu en Tid efter de to sidstnævnte Døtres Giftermaal har beholdt Fæstet af Gaarden er uvist, men da mange af Egnens større Gaarde i Slutningen af Aarhundredet bliver delt

mellem to eller flere Fæstere, er det vel sandsynligt at antage, at Svigersønnerne har overtaget Fæstet, og Gaarden er altsaa blevet saakaldt Fællesgaard. — Begge de unge Mænd bliver i alt Fald i Gaarden, hvis »gode Lossementer« der herefter maa have været god Brug for, da Gaarden tillige afgiver Huslejlighed for Regimentskvartermester Heinrick Letmathes med Hustru Catarina Majoners og deres Børnesflok.

Nogen større Forandring af Gaardens Bygninger eller Boligforhold har næppe fundet Sted, siden Sejer Bondes Dage, hvorimod Gaardens Hartkorn i Matriklen af 1688 er blevet nedsat, saa den i Stedet for som tidligere at svare af 18½ Td. for Fremtiden kun skal svare af 16 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb.

Naar Søren Madsen, trods Dygtighed og standhaftigt Mod til at væрге eget Tarv, ikke opnaaede at blive nogen velstaaende Mand, skyldes dette muligvis: Gæld fra Palstrup-Tiden, stor Børnesflok, af hvilken i det mindste én Søn studerede, Udbetaling af Mødrenearv til Børn af 1ste Ægteskab samt forholdsvis store Hartkornsafgifter, og selv om hans mange Retstrætter ikke synes at have plettet hans Navn og Ære, saa har de dog næppe bidraget til at øge hans Velstand.

9. Gaarden bliver Fællesgaard med Mads Sørensen Læt og Jesper Pedersen (jun.) som Fæstere.

Da de tidligste Optegnelser i Røgen Sogns Kirkebog skriver sig fra Aaret 1691, kan Tidspunktet for Mads Sørensen Læts Bryllup med Elisabeth Sørensdatter fra Oustrupgaard ikke bestemt fastslaaes. Da intet synes at tale imod, at Ægteskabet er indgaaet ca. 1688, bliver der Mulighed for, at Ægteparrets første Barns Fødsel ikke er indført i Kirkebogen, og at den »Ellen Madsdatter af Oustrup«, som senere omtales, er Ægteparrets første Barn.

Paa et af Kirkebogens forreste Blade anføres: »1693 ^{27/8} blev Madses Barn Johanne født i Ougstrup, baa-ret af Johanne Sørensdatter« (Moderens Søster?). De øvrige Vidner er: »Hr. Anders Brasen« (Præst i Galtrup paa Mors og gift med Anne Sørensdatter, der

enten er Søster til Barnets Moder eller Datter af Præsten Søren O. Pind i Haurum), »Hr. Oluf S. Pind« (Kapellan i Katstrup og gift med Else Sørensdatter fra Oustrupgaard), »Hr. Christens Hustru af Laurbjerg« (Hr. Christen er Halvbroder til Barnets Moder), »Rasmus [Jensen] af Kalbygaard« og »Lill Møllers Sønner«.

Ved det næste Barns Daab bliver Barnet baaret af »Regimentsskriverens (Laurids Ditlefsen) Hustru«, og Vidner er: »Laurids Andersen« (vist Moderens fjerne Slægtning L. A. Bonde fra Sorring), »Jesper Pedersen« (gift 1665 med ovennævnte Johanne Sørensdatter og boende i Oustrupgaard) samt »Morten Albertsen« (fra Laasby).

Ved senere Lejligheder af samme Art er Sognepræsten Søren O. Grønbaks Hustru Maren Nielsdatter nævnt et Par Gange; desuden Karen Sørensdatter (maaske Degnekonen fra Mors), Lambert Nikolai (fra Sorring), og ved yngste Barns Daab 1707 er Mamsel Kirstine Grubbe af Viborg og Ellen Madsdatter blandt Daabsvidnerne. — Foruden de her omtalte er der blandt Vidnerne ogsaa nævnt Folk fra Sogn og Omegn.

Blandt de mange Navne paa Daabsvidner er intet fundet, der kan tjene som brugeligt Udgangspunkt for Efterforskning af Mads Sørensen Læts Afstamning; men da Navnet Læt (ell. Lett, Leth) ikke paa den Tid er kendt i Sognet og maaske næppe i Nabosognene, falder det rimeligt at søge hans Ophav andet Steds; og intet synes at tale imod, at han er Søn af Søren Pedersen Lett i Harlevholm, Harlev S.¹⁾, og Broder til Jens Albertsens Kone Anne Sørensdatter Lett i Rodegaard, Skørring S.²⁾. Da Skiftet 1682 efter Søren P. Lett i Harlevholm nævner en Søn ved Navn Mads, hvis Alder meget vel kan falde sammen med Oustrupgaardbondens Alder, der ved hans Død 1714 angives at være 56 Aar, synes den fremsatte Formodning at have nogen Rimelighed for sig; desuden finder denne Antagelse Støtte i Forhold, der senere vil blive omtalt.

Idet Elisabeth Sørensdatter formentlig gennem Mo-

¹⁾ Aarhus St. Aarbøger 1928, Side 94 og 97.

²⁾ S. St. 1928, Side 103.

der og Mormoder (over Haurum og Vadsted) nedstammer fra Slægten Bonde er der altsaa ved hendes Giftermaal med Mads Sørensen Læt bragt Forbindelse til Veje mellem to af Egnens gamle Slægter, og da der i Ægteskabet fødes flere Børn, turde det forventes, at Beboere af Oustrupgaard endnu en Tid lang kunde regne deres Afstamning tilbage til Herredets gamle Fogedslægt; men det gaar ikke som formodet; det bliver ikke Mads Læts og Elisabeths Afkom, der fra 1715 og to Hundrede Aar frem i Tiden kommer til at bo i Oustrup, men derimod Afkom af Mads Læts formodede Søstersøn fra Rodegaard; (se Side 52).

Om Ordningen af Bolig- og Styreforhold, efter at Mads Læt er kommet til Gaarden, er intet oplyst, men sandsynligvis er en Part af Stuehuset blevet overladt det unge Par, og Enken Maren Sørensdatter med hjemmeværende Børn har vel indtil videre beboet den anden Part. Men 1695 rykker — for anden Gang i Gaardens Historie — en Jesper Pedersen i Gaarde og bliver i dette Aar gift med Enkens Datter Johanne Sørensdatter, og muligvis er da Maren, der nærmer sig de tres, gaaet paa Aftægt samtidig med, at Sviger sønnen har overtaget Fæstet af Gaarden.

Aaret efter døde Jesper Pedersens unge Hustru; men snart efter er igen en Kvinde af den gamle Herredsfogedslægt, Maren Lauridsdatter Bonde fra Sorring (se Tavlen Side 8), Husmoder i Jesper Pedersens Hjem, og Muligheden for en Genopblomstring af Slægten Bonde i den gamle Gaard synes hermed lovende; og ganske vist bliver Ægteskabet ikke barnløst, men Kirkebogen anfører ikke Barnets Navn, og har kun: 1702 »Jesper Pedersen af Oustrup et Barn i Kirke«. Antydninger af, at dette Barn eller Søskende til det har levet i Oustrup senere hen i Tiden, er ikke fundet.

Den stride Vind ude fra Sognet blæser ikke længere som i Søren Madsens Dage mod Oustrupgaard, og Forholdet — saavel mellem Svogrene indbyrdes som mellem disse og Sognets Folk — synes at have været godt. End ikke en Smule Skærmydsel med Gaardens tredje Indvaaner, Mads Kurér, høres der Tale om, uagtet der hos denne, der vel har boet i Gaardens

Officershus (maaske »østre Hus«, se Side 25), opvoksede en Børneflokk jævndrende med Mads Læts«. Ved Børnedaabsgilder hos sidstnævnte møder ikke alene Sognepræsten S. O. Grønbæk og Hustru sammen med andre Folk af »Stand«, men ogsaa jævne Bønderfolk fra Sogn og Egn, og selv om Gaarden ikke som i Anders og Sejer Bondes Dage gæstes af Konger eller Rigsraader, saa nævnes dog Godsejeren Daniel Fischer fra Silkeborg som Gæst ved et Dobbeltgilde, der paa den Tid holdtes i Gaarden.

Oustrupgaard er efter Forfaldstiden i 50'erne, Stormperioden i 70'erne og Interregnet i 80'erne ved at opleve en Renaissance omkring Aar 1700; den er — taget i overført Betydning — fremdeles »Slottet i Oustrup«, den Gaard, hvis Beboere regnedes blandt Sognets bedste. Men naturligvis har Livet her lige saa lidt som andet Steds været lutter Idyl, og — »ingen har Fred længere, end ens Nabo vil«. I Juni 1706 klager Peder Jensen af Sorring, hvis Skov støder op til Jesper Pedersens, over, at Jesper ved Træfældning har overtraadt Skellinien ved Nørskov-Krog og Fuglkjær-Bæk¹⁾. Jesper fremlægger i Retten et gammelt Tingsvidne fra Søren Madsens og Peder Jensens Faders Tid, og desuden møder Poul Laursen af Sorring og oplyser, at Tinghuset for ca. 30 Aar siden laa ved søndre Ende af Sorring Nørskov, og at der 100 Skridt fra dette stod en stor Bøg i Skellet mellem Søren Madsens og Peder Jensens Faders Skovparter; han huskede det saa nøje, da han under Mønstringer ved Tinghuset ofte havde staaet hos og set, at der blev skudt til Maals efter nævnte Bøg. — Sagen slutter 6. Oktbr. med, at Skellet gaar som af Jesper paavist, og Peder Jensen skal for unødigt Trætte bøde 4 Dlr. til Jesper Pedersen.

Sagen var altsaa vundet, og Oustrupbondens Ære reddet; men en vis Bitterhed over det uberettigede Angreb synes at være blevet tilbage i Jesper Pedersens Sind; havde han ikke været saa heldig at kunne bevise sin Ret med Tingsvidnet og P. Laursens Vidnesbyrd, vilde nu enhver af Egnens mange smaa

¹⁾ Gjærn H. Tingbog.

og store Skovtyve haft en vis Ret til at smile lumsk i Skægget over at have faaet en Fælle i den stoute Oustrupbonde. Og hvem ved, om ikke Smil af den Slags havde mødt Jesper Pedersen, medens Sagens Afgørelse stod hen i det uvisse, saa at han af den Grund faar Lyst til at vise de gode Sognemænd — Præsten ikke undtaget — at det er dem og ikke ham eller hans Gaardfæller og Slægtninge i Oustrup, der har vanskeligt ved at holde sig paa deres eget.

Den 20. Febr. 1709 stævner »ærlig og velfornemme Mand Jesper Pedersen i Oustrup« paa egne og Naboers Vegne Bymændene i Røgen og Klintrup¹⁾ for ulovlig at have græsset deres Kvæg i de til Oustrup hørende Skove.

Signeur Jens Holst fra Dallerup møder paa Bymændenes Vegne og beraaber sig paa, at »saaledes havde det altid været«, og desuden hævder han, at det, naar »æufret for alle tre Byer var opgivet« (Høsten endt), var heldigst for alle Parter, at Kvæget blev jaget i Skoven, da der saa ikke forvoldtes nogen Skade paa Mark og Eng, og han føjer til, at »saadan Ordning slet ikke kan undværes«.

Jesper Pedersen mente, at Fordelen var paa Bymændenes Side, og at Oustrupfolkene hverken fik Snak eller Tak for deres Velvilje; det kunde ikke længere gaa paa den gamle Manér, naar ikke engang Bymændene i Røgen vilde holde givet Løfte; de havde efter Overenskomsten af 1705 — med Præsten som Kautionist — lovet at betale 10 Slet Daler aarlig for at have fri Kvægdrift paa Oustrupgaards Jorder omkring Lykkehøuset, men ikke en Skilling var betalt, end ikke den Daler, som Præstegaarden skulde yde af Lejesummen.

At Sognepræsten, Hr. Søren Ottesen Grønbæk, føler sig ilde berørt af Jesper Pedersens Udtalelser er jo ikke underligt, og efter at have sundet sig et Par Maaneder, ved han, hvorledes han skal klare Grejerne: Vel skylder han til Oustrupmændene, men ogsaa disse er i Gæld til ham i Form af Offer, Nannest og Møgkøring, og derfor lader han Oustrupmændene indstævne

¹⁾ Gjern H. Tingbog.

til at møde paa Herredstinget d. 29. Maj 1709. Her gør den »ærværdige og meget vellærde Mand Hr. Søfren Ottesen« Mændene opmærksom paa, at han i Følge Lov af 1682 havde Ret til at afkræve dem de nævnte Ydelser. Han lader dem dog forstaa, at han ikke er helt uvillig til at give Afkald paa sin Ret til Nannest og Møgagning, naar blot Offeret bliver betalt; men i alle Tilfælde maa han kræve Dom i Sagen paa Grund af den »opsætsige og uforskylte Modvillighed mod deres Sjæle-Sorger«, som Oustrupmændene havde udvist.

Da Sagen den 26. Juni skal afgøres, har Herredsfogden — den berygtede Claus Jessen i Galten — Forfald (?), og den gamle Enevold Rasmussen i Kalbygaard er hans Stedfortræder. I den Kendelse, som E. R. afsiger, gaar han ud fra, at der kun er Tale om Offerpligt, og da Oustrupmændene ikke kan skyde sig ind under, at de ikke evner at betale, maa de efter Loven være pligtige at yde Præsten Offer efter Egnens Skik og Brug. — Hermed slutter Tingbogens Meddelelser om Sagen.

At Præsten efter den Tid har faaet sit Offer, er der vel næppe Tvivl om; derimod er det maaske tvivlsomt, om han og Sognemændene har faaet Lov til at græsse deres Kvæg i Oustrupgaards Skove. Efter Krigene i Aarhundredet forud, da Tusinder af de bedste Træer i Danmarks Skove var faldet for Fjendens Øksehug, vaagner Sansen for Skovenes Betydning. Vel bliver endnu Svinene jaget paa Olden, men Geder taaltes ikke i Skovene, Jernudsmeltning finder ikke længere Sted, og kun sjælden svides en Mile Kul. Med Krøns Skove holdes skarpt Opsyn; idelige Skovsyn finder Sted, og muligvis har hver enkelt Fæster — ogsaa i Fællesgaarde — faaet tildelt sit bestemte Skovstykke at svare til og værne om. Saaledes synes f. Eks. Oustrupgaards Skove at være delte mellem de to Fæstere, allerede før Deling af Agermarken har fundet Sted.

Ved et Skovsyn i Oustrup den 7. Decbr. 1712 gives følgende Oplysninger: Jesper Pedersen er tillagt den Part af Hundeskoven, der gaar fra Kirkestien til Klintrup Skel, og Mads Sørensen Læt den øst for Kirkestien liggende Part »med mangfoldige smaa Risbøge,

som med Tiden kan opelskes«. Den anden Skov »over Lund« med god Opvækst strækker sig i Længden Syd og Nord. Midt igennem denne Lund »blev huggen Blæst paa Træerne, og Aarstallet til Skiel paaslagen«; Jesper faar den østre Part, og »Mads Sørensen og hans Nabo« (∴ hans Svigersøn og Boligfælle Rasmus Christensen) den vestre. En liden Lund tæt ved Gaarden blev ogsaa delt og »Træer blæst til Skiel«. Alle Træer af anselig Størrelse blev »stemplet med gallihammer«.

Allerede længe før den Tid havde Skovrider og Skovvogtere ført Tilsyn med Kronens Skove; men Tilsynet synes skærpet, hvad Tidens mange Retssager om Skovtyverier vidner om. Derimod er der næppe Tale om Tilsyn med Agerbruget; naar blot Præsten fik Tiende og Fogden Landgilde, kunde den af Byfællesskabet uafhængige Bonde i Enstedgaarden dyrke sin Jord, som han vilde. Kun naar han paa Grund af Alder, Fattigdom eller af anden Aarsag »oplod« sit Fæste eller afgik ved Døden, blev Syn afholdt over Bygninger og Besætning. Undtagelsesvis kunde dog Syn finde Sted, naar f. Eks.: Agermark »sprang i Lyng« eller paa anden Maade vanrøgtedes. Et Syn af den Art finder Sted, kort efter at begge Fæstere i Oustrup er afgaaet ved Døden.

Som tidligere omtalt havde Røgen Bymænd haft Lykkehusmarken i Fæste, og saa vidt skønnes har Byhyrden ogsaa efter Striden 1709 — med eller uden Tilladelse fra Bymænds eller andres Side — ladet Hjorden græsse paa Lykkehusmarken. Efter Oustrupmændenes Død skal der træffes en Ordning, og fire Mænd udpeges til at foretage et Syn og derefter afgive Erklæring om Forholdene. Af denne fremgaar, at Lykkehuset for tolv Aar siden var brændt og ikke siden opført, at der ikke paa Ejendommen fandtes Grøft eller Gærde, og at Jorden var dækket af Smaakrat, der ikke gjorde nogen Nytte; desuden var det blevet dem meddelt, at Røgen Bymænd tidligere havde haft Jorden i Fæste. — Efter dette bliver Bymændene stævnet til at møde paa Herredstinget d. 20. Febr. 1715, ved hvilken Lejlighed vist ogsaa Mads Læt's Enke, Elisabeth Sørensdatter, har givet Møde.

Bymændene hævder, at Sagen maa være dem uvedkommende, da de allerede for seks Aar siden havde opsagt Lejemaalet. — Om Sagens videre Forløb kan her intet oplyses, da Tingbogens Meddelelser ophører i paafølgende Maaned, og da ingen Tingbøger findes for nærmeste Eftertid.

Mads Sørensen Læt døde i Oustrupgaard 1714, 56 Aar gl. Hans Enke og flere Børn overlever ham og bor i alt Fald i Gaarden en Tid efter hans Død. Hendes senere Skæbne er ukendt, og om Børnene vides intet ud over, hvad nedenstaaende Tavle udviser.

Mads Sørensen Læt g. m. Elisabeth Sørensdatter,
f. ca. 1658. † 1714. (i Live 1715).

Ellen Madsdatter (se Side 39) 1707 viet til Rasmus Christensen.	Johanne, Maren, Søren, Anne, Anne, Mette, Johanne, f. 1693. f. 1696. f. 1698. f. 1701, f. 1704, f. 1706, f. 1707. † 1703. † 1705. † 1706.
--	---

Efter alt at dømme har førnævnte Rasmus Christensen og hans unge Hustru opholdt sig i Oustrup siden deres Giftermaal 1707, og kort Tid efter Svigerfaderens Død 1714 har Rasmus Christensen overtaget Fæstet af dennes Gaardpart. Den anden Gaardpart bliver, efter at Jesper Pedersen (jun.) og Hustru begge er afgaaet ved Døden i Aaret 1715, fæstet af Søren Jensen Lett fra Rodegaard.

10. Gaarden i Rasmus Christensens og Søren Jensen Letts Dage.

Endnu paa det Tidspunkt, da Søren J. Lett kom til Oustrupgaard, er der næppe sket større Forandringer med Hensyn til Gaardens Bygninger og Boligforhold, og i Jordebogen af 1718 angives Hartkornet som tidligere at være 16 Td. 1 Skp. 1 Fdg. 1 Alb. Besætningen er da 16 Heste, 28 Køer og Stude o. a. m., og Rasmus Christensen og Søren J. Lett nævnes som Gaardens Fæstere. Til Gaarden hører fremdeles Lykehusejendommen, og desuden nævner Jordebogen Niels Mølgaards Bol.

Naar Gaardens Hestebestand synes forholdsvis stor,

da er Grunden hertil muligvis denne, at Søren J. Lett, der i sin Ungkarletid var »Hestekøber«, ogsaa siden har drevet paa den Kile. Muligvis har Lysten til Handel ligget ham i Blodet, idet i alt Fald Farfaderen, Albert Ibsen i Rodegaard, i sin Tid ret ofte førte Handels-trætter; og da Hesteholdet i Morfaderens Gaard ogsaa var særlig stort, har vel ogsaa denne drevet Handel. En lille Begivenhed fra Søren Lett's Drengetid antyder, at han allerede tidligt har næret Forkærlighed for Heste. Den 3. Juni 1705 møder hans Stiffader Mikkel Sørensen paa Tinget i Anledning af en Klage over Drengen. Søren anklages for at have græsset nogle Bæster i Skørring Rugvang, og da Jens Pedersen (Rimmer?) vilde tage Hestene i Hus, satte Drengen sig derimod og tildelte J. P. »nogle slemme Slag«. Ridefoged Egerth Klerche fra Sjelleskovgaard er mødt paa J. P.s Vegne og spørger Michel Sørensen, om det var med hans Vidende, at Hestene bedede i Rugvanger, hvortil M. S. svarer, at han »aldrig kunde tilstede, at Guds Gaver blev opædt eller nedbrudt af Bæster«, og om de »slemme Slag« var det næppe værd at tale, da han ikke kunde tro, at en 13—14 Aars Dreng kunde gøre »Rimme Jens« stor Skade.

Som almindeligt langt senere hen i Tiden, at Sønner af velstaaende Bønder meget tidligt fik Lov til at handle, har vist ogsaa Sønnen fra Rodegaard i meget ung Alder begyndt at prange med Heste, og maaske er det i Handelsmedfør, at han er kommet i Forbindelse med ansete Folk i de vestligere Sogne: Røgen, Linaa og Svostrup, og at derved den Forbindelse er indledet, der fører til Giftermaal mellem den unge Handelsmand og Pigen Maren Andersdatter Dyhr fra Svostrup, en Kusine til afdøde Jesper Pedersens Hustru Maren Lauridsdatter Bonde i Oustrupgaard, (Se Side 52-53). — Foruden arvet Rigdom kommer det unge Par ikke til at mangle den Støtte og det Værn, det giver at have rige og ansete Frænder i Nabolaget.

Hvor længe Søren J. Lett og Rasmus Christensen har været Gaardfæller er ikke oplyst. Fire af Rasmus Christensens Børn er født i Oustrupgaard i Tiden 1708—17, men sandsynligvis er han med Hustru og Børn

flyttet fra Gaarden senest i Slutningen af 1730'erne og har taget Bolig i Dallerup Sogn, thi 1739 bliver Søren J. Letts ældste Datter gift og faar Bolig i Gaarden, og af Dallerup Sogns Kirkebog ses, at en Rasmus Christensen Oustrup og Ellen Madsdatter begge er døde i dette Sogn i Aaret 1760.

Endnu i 1731 synes Gaarden fremdeles at være Fællesgaard; men nogen Forandring af det til Gaarden hørende Skovareal synes at være sket, idet et Skovsyn af dette Aar kun omtaler Hundeskoven, der da angives at være »ongefær $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej i Omkreds«.

At Forholdet mellem de to Familier i Gaarden har været godt, er der næppe Grund til at tvivle om, da de gensidig møder til BARNEDAAB hos hinanden. Som i Mads Læts Dage møder ved BARNEDAABSGILDERNE Egnens ansete Mænd og Kvinder, og efter alt at dømme har der hos Søren Lett været Velstand til Huse. Da Skifte holdes 1730 efter Hustruens Broder Christen Andersen Dyhr i Svostrup¹⁾, har S. L. tilgode i Boet for et Par Stude 10 Rdlr. 4 Mark, samt for noget Korn 9 Rdlr. o. m., saa hans Tilgodehavende ialt blev 33 Rdlr., og desuden har han udestaaende Fordringer andet Steds.

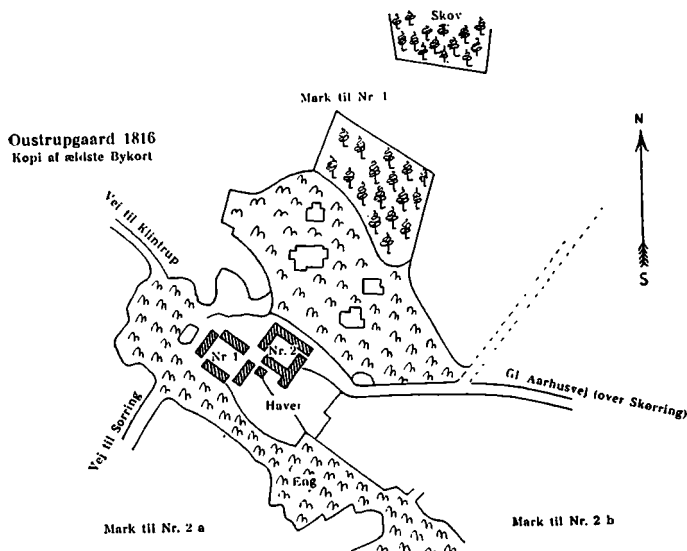
I Tiden omkring 1740 sker der gennemgribende Forandringer i Oustrupgaard. Gaarden ophører at være Fællesgaard, Marken deles, og der opstaar to firelængede og vel til Dels nyopbyggede Gaarde beliggende som paa vedføjede Kort angivet.

At de paa Kortet afsatte Gaarde ligger paa den gamle Gaards Plads, er der næppe Grund til at tvivle om; men om nogen af de her antydede Bygninger har hørt til den gamle Gaard, er det vanskeligt at have nogen begrundet Mening om.

Hvis ikke Gaardene har været ramt af Ildsvaade i Tiden mellem ca. 1740 og 1816 — hvad intet forlyder om — er der vel Sandsynlighed for, at de Bygninger, der som gamle og skrøbelige blev nedrevet i Tiden 1850—60, i det væsentligste er de samme, der blev rejst i Tiden omkring 1740, da Gaarden deltes og opførte at være Fællesgaard.

¹⁾ Vinderlev—Alling—Grauballegd. Sk. Pr. 1730 ¹⁰/₃.

Aarsagen til den store Forandring med Hensyn til Gaardens Bygge- og Fæsteforhold kan muligvis være denne, at Søren J. Lett's ældste Datter 1739 bliver gift med en ung Mand af velstaaende Familie. Det unge Par, som bliver i Gaarden, vides snart efter at have fæstet Gaardens ene Halvpart, og Rasmus Christensen er flyttet bort. Samtidig maa en Deling af Marken have fundet Sted, og sandsynligvis er nogle af de

gamle Huse nedrevne for at give Plads til en ny, firelænget Gaard paa en Del af den gamle Gaards Tomt, og ikke længe efter har maaske Resten af de gamle Bygninger maattet vige for nye Bygninger af en anden firelænget Gaard.

Efter Søren J. Letts Død overtager Enken Fæstet af Gaarden. Imod Regelen bliver Skifte efter Søren Lett først afholdt 1745, og da uden at noget bliver indført i Skifteprotokollen. Vel var nogle af Børneflokken endnu kun smaa, men da den ældste Søn, Jens, ved Faderens Død var 19 Aar gammel, og da Svigersønnen boede i Nabogaarden, har Enken næppe

savnet fornøden Støtte til Gaardens Drift. Paa flere Maader har hun sikkert ogsaa haft Støtte af sin formentlige Slægtning, den rige Regimentsskriver N. Moldrup i Skanderborg Ladegaard, hos hvem hun efter sin Mands Død deponerer sine rede Penge: 700 Dlr.

Gennem de 15 Aar, Enken sidder ved Gaarden, synes Forholdene i alle Maader at have været gode. Børnene artede sig vel, og inden hendes Død 1757 er i det mindste fire af hendes otte levende Børn gifte til gode Gaarde. Datteren Ane g. m. Jens Jacobsen i Nabogaarden og Søsteren Ellen g. m. Chr. Eriksen i Røgen, Sønnen Jens Sørensen Leth g. m. Ane Sørensdatter Dons fra Skanderborg Ladegaard og derefter Fæster af Rindelevgaard i Fruering Sogn, og Broderen Søren Sørensen Leth g. m. Johanne Pedersdatter fra Blegind, hvis Fødegaard han overtog. Aaret efter Enkens Død blev Sønnen Peder Sørensen Leth g. m. Sidsel Pedersdatter Leth fra Hørning og overtog Gaarden i Oustrup. Samme Aar blev Datteren Mette g. m. en Broder til ovennævnte Svigerinde, Niels Pedersen Leth fra Hørning, som overtog sin Fødegaard i denne By.

Enken Maren Andersdatter Dyhr¹⁾ døde i Oustrup 12. Juli 1757 og 24. Septbr. s. A. afholdtes Skifte efter hende²⁾. Arvingerne er hendes otte efterlevende Børn. I Skiftet nævnes, at der i Henh. t. Fæstebrevet skulde holdes 8 Heste, 2 Stude, 6 Køer, 6 Ungnød og 8 Faar, og at der til Gaarden hørte 61 Fag Hus.

Gaardens Besætning er betydelig større end den i Fæstebrevet krævede, idet der holdes 9 Heste, 12 Stude, 9 Køer, 4 Ungnød, 41 Faar og Lam, 10 Svin og 2 Bistader, og af Redskaber og Bohave er der rigeligt baade ude og inde. Alle Sengesteder er velforsynede med Sengeklæder, og desuden er der Oplag af Uldent, Linned og Skind. Sølvtøjet vurderes til 32 Rdlr., og Sager af Messing, Kobber og Tin sættes til en lignende Sum.

Af Værelser nævnes: »Dagligstue, nederste Kammer, et andet lidet Kammer og Kjælderstuen«. Hver af de tre sidstnævnte Rum er forsynet med Sengested, og i Dagligstuen nævnes to Senge. Kjælderstuen (sikkert Stor-

¹⁾ I Se Aarh. St. Aarb. 1928, Side 105-12.

²⁾ Skdb. Ryt. Sk. Pr. 1757 ²⁴/₉.

stuen med Lem i Gulvet ned til Kælderen) har Gaardens bedste Seng, en »Himmelseng med Carnis, Omhæng og Kappe« og rigeligt forsynet med gode Dyner.

Ved Skiftet efter Søren J. Lett 1745 var hver af Sønerne tilskrevet 150 Rdlr., og efter gammel Regel har vel Døtrene arvet halvt med Brødrene. Da nogle af disse Arvelodder ved Moderens Død er indestaaende i Boet, bliver Summen af disse tilligemed den Sum, den i Fæstebrevet angivne Besætning og de til Markens Drift nødvendige Redskaber var vurderet til, ligesom ogsaa Folkelønninger, at fradrage Boets samlede Vurderingssum, og til Rest bliver da 140 Rdlr. til Deling. Den gamle Regimentsskriver Moldrup har, inden Skiftet sluttes, erklæret, at han som Skifteforvalter intet skal have for sin Ulejlighed med Vurdering og Registrering af Boet, idet han stod i gammelt Venskabsforhold til Hjemmet (vist afdødes Slægtning). Den afdødes to gifte Sønner: Jens S. Leth i Rindelevgaard og Søren S. Leth i Blegind samt deres Svoger Jens Jakobsen er fornøjet med, hvad de allerede har modtaget i Arv og foreslaar, at de fem andre Søkende skal modtage de 140 Rdlr. til lige Deling, hvilket ingen har noget imod, og hver af disse faar da 28 Rdlr. i Mødrenearv.

Forinden Skiftesamlingen slutter, bestemmes det, at Sønnen Peder Sørensen Leth — med Svoger og Nabo Jens Jakobsen som Raadgiver — sammen med de hjemmeværende Søkende fremdeles skal drive Gaarden, indtil anden Bestemmelse bliver truffet.

Da Søkendeflokken var stor, bliver Arven til hver enkelt ikke af overvættes Størrelse, men det er maa- ske ikke af Vejen at gøre Nutiden opmærksom paa, at man i Aaret 1757 for en Broderarv paa 150 Rdlr. kunde købe et Kobbelt Heste paa 15 Stk. eller en Drift Køer paa 30 Stk., alt af Egnens bedste.

11. Jens Jacobsen og Peder Sørensen Leth i de to Gaarde i Oustrup.

Ved Søren J. Lett's Enkes Død 1757 er Jens Jakobsen allerede gammel i Gaarde, idet han 1739 blev viet

af kendt Afstamning.

Peder J. Dyr,
 1675 i Svostrup.

Niels Pedersen,
 † 1683,
 1655–83 i Mollerup.

Anders P. Dyrh g. m.
 † 1727:
 1688–1727 i Svostrup
 (Aarb. 1928, 106).

Mette N. Moldrup,
 † 1734.

Karen N. Moldrup,
 I. g. m. Laurids A. Bonde,
 † 1687.
 II. g. m. Lambert Nikolai;
 i Sorring.

Maren Andersd. Dyrh,
 f. 1694, † 1757.

Maren L. Bonde,
 † 1715,
 g. m. Ekmd. Jesper Pedersen (jun.)
 † 1715.
 (1ste Hustru: Johanne Sd.);
 i Oustrupgd.

Mette L. Bonde,
 g. m. P. Herlovsen,
 1707–09 i Sorring,
 1709--18 i Kalbygd.

Søren S. Leth,
 f. 1728, † 1773
 i Blegind.
 (Se Aarb. Aarb.
 1928, 109).

Laurs,
 f. 2730,
 † 1741.

Peder Sørensen Leth.
 f. 1733, † 1766.
 g. m. Sidsel P. Leth,
 1767 II. g. m. Jens N. Kjeldsen,
 f. ca. 1737, † 1789; i Oustrup.

Mette,
 f. 1736
 (død).

Peder,
 f. 1738.

Mette S. Leth,
 f. ca. 1740. † 1770.
 i Hørning.

Maren P. Leth,
 f. 1762, † 1773.

Apelone P. Leth,
 f. 1766,
 gift i Stjær.

Sidsel Jensd. g. m. Rasmus Nielsen,
 f. 1770, † 1841 (?)
 1809 II g. m. Knud Rasmussen,
 † 1828, i Oustrup.
 f. 1746, † 1808.
 1790–1808 i Oustrup.
 (Forts. Side 58).

ende Naboer i Ladegaarde og derefter fæster Bo i gode
 Gaarde under Rytterdistriktet.

Peder Jensen i Ladegaarde.

Niels Pedersen
 i Ladegd.

Jens Pedersen
 i Ladegd.

Johanne Pedersdatter,
 g. m. Chr. Rasmussen
 († 1724) i Ladegd.

Boel Nielsdatter.
 g. m. Søren R. Dons
 († 1756), i Ladegd.

Margrethe Jensdatter,
 g. m. Jak. Bertelsen
 († 1740), i Forlev.

Peder Christensen
 († 1749), i Blegind.

Ane S. Dons,
 g. m. Jens S. Leth
 i Rindelevgd.

Jens Jakobsen,
 g. m. Ane S. Leth
 i Oustrup.

Johanne Pedersdatter,
 g. m. Søren S. Leth
 i Blegind.

At ogsaa Jens Jacobsen har været til Støtte for Svi-
 germoderen og hendes Børn, er der næppe Tvivl om,

og naar det ved hendes Død staa saa vel til i hendes Gaard, tilkommer Æren derfor maaske i nogen Grad ham. Selv efter hendes Død er Hovedansvaret for Nabogaardens Drift paalagt ham, og sandsynligvis er baade han og Hustruen Ane Leth taget paa Raad, da to af hendes Søskende i Aaret efter deres Moders Død slutter dobbelt Svogerskab ved at ægte to Søskende fra Hørning. Begge de unge Par var forældreløse, og mærkeligt nok døde tre af Forældrene i Aaret 1757; begge Brudgomme var ca. 25 Aar gl. og begge Brude 18 Aar og deres Arveparter tilnærmelsesvis af samme Størrelse; alle bar de Navnet Leth, og man behøver ikke at gaa helt tilbage til Adam, for at finde den fælles Stamfader, men kan nøjes med som Per Baastrup i Blichers Novelle at betegne deres fælles Ophav ved »Oldefaders Oldefader«, Bonden Niels Lett¹⁾, der levede i Skibby 1602.

Den 17. Novbr. 1758 staa den unge Mette Sørensdatter Leth's Bryllup i Oustrup, hvorefter hun flytter til Hørning som Selvejergdmd. N. P. Leths Hustru²⁾, og længe varer det ikke, før hun faar Lejlighed til at vise sin Duelighed som Husmoder, idet hendes Broder Peder Sørensen Leth fra Oustrup den 5. Decbr. s. A. holder Bryllup i N. P. Leths Hjem og bliver gift med Mandens Søster, den 18-aarige Sidsel Pedersdatter Leth.

Omtrent samtidig med sit Giftermaal overtager Peder S. Leth Fæstet af den ene af Gaardene i Oustrup, hvilken kan ikke her bestemt afgøres, men da Jens Jakobsens Afkom senere hen bor i den Gaard, der paa foranstaaende Kort er betegnet som Nr. 1, har Jens Jakobsen vel boet t denne og Peder S. Leth i Nr. 2.

Trods Ægteparrets Ungdom og lovende Fremtidsudsigter bliver deres Ægteskab forholdsvis kort, idet Peder S. Leth døde i April 1766, efterladende sig den unge 26aarige Enke, der ventede sin Nedkomst med sit andet Barn. Familien i Nabogaarden har igen som tidligere faaet Lejlighed til at yde Hjælp og Støtte

¹⁾ Aarhus St. Aarb. 1928, 85 o. flg.

²⁾ S. St. 1928, 139 o. flg.

baade til Gaardens Drift og paa anden Vis, og fem Maaneder efter Mandens Død fødte Enken sit andet Barn, der i Daaben faar Navnet Apelone efter Mormoderen i Hørning. Som Barnepige for Enkens to smaa Piger, af hvilke den ældste, Maren, da er fire Aar, har sikkert Jens Jakobsens yngste Datter, den lille 12aarige Kusine Margrethe, kunnet gøre god Nytte.

Længe faar Sidsel Leth dog ikke Lov at sidde ene med sine to smaa Piger; snart melder en ung 30aarig Mand sig som Frier, og 19. Juni 1767 vies hun i Røgen Kirke til Jens Nielsen Kjeldsen, hvorefter han overtager Gaardens Fæste.

Samme Aar bliver Gaardene i Oustrup, sammen med mange andre af Sognets og Egnens Gaarde, solgt ved Ryttergodsauktionen i Skanderborg og lægges derefter under Søbygaards Gods. Af denne Gaards Skifteprotokol ses, at Jens N. Kjeldsen døde 1789, 51 Aar gl., og efterlod sig Enken Sidsel Pedersdatter Leth med en Søn og tre Døtre, af hvilke den ene, Abelone, er Enkens Datter af 1ste Ægteskab og gift med Søren Madsen i Stjær. Sønnen, den 9aarige Niels, arver 200 Rdlr. og Døtrene hver 100 Rdlr. efter Faderen. Jens Kjeldsens Enke er vist den Sidsel Pedersdatter, der døde i Oustrup 1805, 62 Aar gl.

Hvor længe Jens Jakobsen og Hustru har været Naboer til Jens Kjeldsen er ikke oplyst, da deres Død ikke er fundet angivet i Røgen Kirkebog; men endnu 1777 er Jens Jakobsen i Live og er da Fadder ved en Barnedaab i Røgen.

12 Oustrupgaarde og Folk i Tiden omkring 1800. (Søbygaards Gods).

Naar de to Gaarde i Oustrup i Aaret 1767 fra at have været Ryttergods blev Herremandseje, synes det — ligesaa lidt som Stavnsbaandsløsningen 1788 — at have fremkaldt større Omvæltninger her. Naar Gaardene ikke blev Selveje 1767, er det næppe Armod hos Mændene i Oustrup, der er Grunden hertil, idet kun Halvdelen af Købesummen skulde betales ved Skødets Udstedelse. Baade Jens Jakobsen og Jens Kjeldsen

vedbliver at være Fæstere, og efter deres Afgang gaar Fæstet over til deres Svigersønner.

I Aaret 1775 holder Jens Nielsen Bak af Trust Bryllup med den unge 21aarige Margrethe Jensdatter i Oustrup, og det unge Ægtepar bor fra den Tid i Oustrup. Jens N. Bak er født ca. 1741 og er sandsynligvis Søn af Niels Jensen Bak i Trust († 1774) og Hustru Abigail Michelsdatter († 1762), og Sønnesøn af Jens Pedersen Bak, der døde i Trust 1771, 97 Aar gl.

Efter at Lægdsmanden Jens N. Kjeldsen var død 1789 i Nabogaarden, bliver hans Datter Sidsel Jensdatter i Aaret 1790 viet til den 44aarige Rasmus Nielsen, som derefter overtager Hustruens Fødegård. Baade hos dette Ægtepar og hos Naboen synes jævn Velstand og Lykke at have boet til Huse, og hos begge Familier er Børneflokkene store; hos Jens Bak og Margrethe er der født 6 Børn, og hos Rasmus Nielsen og Sidsel 10 Børn, (se Side 58).

Nogen yderligere Udskiftning af Gaardene har næppe fundet Sted i nævnte Mænds Levetid, hvorimod Sognebyens Marker er blevet udskiftede i Tiden kort efter 1780. Denne Udskiftning omfattede dog ikke Byens Hede og Overdrev, hvilket gav Anledning til en ret bitter Strid mellem Sognepræst og Bymændene i Røgen i Aaret 1785. Disse sidste hævder, at Sognepræsten, Provst A. J. Grønbæk, holder for mange Kreaturer, og forlanger derfor, at ogsaa Hede og Overdrev skal udskiftes i Lighed med, hvad tidligere var sket med Indmarken; men i denne Strid deltager hverken Klintrup eller Oustrup.

Rasmus Nielsen døde i Oustrup 1808, 62 Aar gl.,¹⁾ efterladende sig Enken Sidsel Jens (Kjelds?)datter og en stor Børneflok, af hvilke den yngste kun var et Aar gl. Enken bliver ved Gaarden og vies Aaret efter til Knud Rasmussen fra Stjær, født 1773 og død i Oustrup 1828. Ingen Børn af dette Ægteskab er kendt, og ved Hustruens Død 1841²⁾ nævnes hun som Opholdskone i Oustrup.

1) Skifte i Søbygd. Skpr. 1808 1/8.

2) S. St. 1841 7/1.

Jens Nielsen Bak døde i Oustrup 1810¹⁾ og Hustruen Aaret efter²⁾. Ved de efter Ægteparret afholdte Skifter bestemmes, at hver af de to Sønner skal arve 246 Rdlr. og hver af de tre Døtre 123 Rdlr. To af Døtrene er da allerede gift, ligesom ogsaa Sønnen Jens Jensen Bak, som derefter overtager Fæstet af Gaarden.

Fra Jens Nielsen Bak og Hustru nedstammer mange nulevende; men da Navnet Bak var kendt paa Egnen, før J. N. B. kom til Oustrup, tør Ægteparret næppe regnes for Stammeforældre til alle Sognets og Egnens nulevende af Navnet Bak; dog kan Ægteparrets Afkom i vore Dage tælles i Hundreder. (Tavle Side 62-63).

13. Oustrup i Nedgangs- og Opgangstider.

Til trods for, at der ved Rasmus Niensens Død var Velstand i Gaarden Matr. Nr. 2, bliver Stillingen for hans Afløser dog næppe misundelsesværdig i de kommende Aar. Arven til Børnene skal efterhaanden udbetales, og da der i Skiftet efter Rasmus Nielsen tilskrives de to voksne Sønner 250 Rdlr. hver, bliver det ikke nogen ringe Sum, Knud Rasmussen efterhaanden skal udrede til Hustruens 9 levende Børn af hendes første Ægteskab. Dette, sammen med den i 1813 indtraadte Pengekrise, kan muligvis have været medvirkende Aarsag til, at Gaardens Jordtilliggende i Aaret 1816 er delt i to Parter, hver med sit Matr. Nr., men nogen Forandring af Gaardens Bygninger synes ikke at have fundet Sted, og det maa derfor antages, at Gaarden har huset begge Fæstere og altsaa som gl. Oustrupgaard har været Fællesgaard.

Knud Rasmussen er fremdeles Fæster af den østligste Del af Markens Matr. Nr. 2b og Niels Jensen af Markens vestligste Del: Matr. Nr. 2a; men sikker Oplysning om, hvem sidstnævnte er, savnes. Maaske er han Sønnen Niels Jensen Bak fra Nabogaarden, eller muligvis er han den unge da 21aarige Niels Jensen Pind, der nogle Aar efter bliver gift med een af Knud Rasmussens Stofdøtre:

¹⁾ Skifte i Søbygd. Skpr. 1810 ^{26/6}.

²⁾ S St. 1811 ^{8/7}.

Fortsat fra Side 53:

Rasmus Nielsen g. m. Sidsel Jensdatter, II. g. m. Knud Rasmussen,
f. 1746, † 1808. f. 1770, † 1841. f. 1773, † 1828.

Hans, Jens, Karen, Sidsel Marie, Niels, Abelone Rasmud., Niels, Anne Kirst., Karen Marie, Anne,
f. 1791. f.ca.1793. f. 1794. f. 1794. f. 1798, † 1859, f. 1801. f. 1803. f. 1805, f. 1807
† 1800. g.m.Niels.Jensen Pind, † 1824.
f. 1795, † 1856.

Rasmus, Jens N. Pind, Birte Marie, Knud N. Pind, Niels N. Pind, Sidsel Marie, Karen Marie, Sine,
f. 1825, f. 1826 ³⁰/₃. f. 1827. f. 1829 ²/₄, † 1884 ²²/₈, f. 1832 ²³/₁, † 1906 ¹³/₁, f. 1833. f. 1836 ⁶/₁, f. 1838 ¹³/₁₂.
† 1848. g. m. Ane Kirst. g.m.Kirstine Nielsen, † 1921 ¹/₄.
Sørensen, f. ca. 1841. f. 1843, † 1898 ²³/₁₁.

Niels N. Pind, Karen Marie, Abelone,
f. 1864 ¹²/₁₀, † 1910, g. m. Jens L. Jensen
g. m. Lene Mathiesen, g. m. P. Jensen i Toustrup.
f. 1866 ²/₈. i Oustrup.

Peder Jensen,
i Oustrup.

I Gaarden Matr. Nr. 1 synes ingen større Forandringer at være sket paa den Tid ud over dette, at den unge Jens Jensen Bak i Aaret 1807 har overtaget sin Fødegaard og derefter 1809 bliver gift med Pigen Else Marie Nielsdatter af Laasby; men ogsaa her er der Arveparter at udrede, og Børneflokken er stor. I denne Gaard er vel den tidligere Velstand svindende, men Armod synes dog ikke at have overskredet Dørtærsklen, hvilket næppe kan siges om Hjemmet i Nabogaarden, hvor Datteren Abelone Rasmusdatter i Aaret 1824 vies til Niels Jensen Pind (vist fra Farre), som derefter faar Hjem i Gaarden, og som efter Svi-gerfaderen, Knud Rasmussens Død 1828 synes at have overtaget Fæstet af den samlede Gaard Matr. Nr. 2a og 2b. Begge Ægtefæller var vel unge og raske, men flere af Hustruens endnu ugifte Søskende har Arv staaende i Gaarden, Aftægt skal udredes til Knud Rasmussens Enke, der vist først døde i 1841 som 71aarig, og i Ægteskabes fødtes 4 Sønner og 5 Døtre. Intet Under derfor, om Smalhans i nogle Aar har siddet til Huse i dette Hjem. En nulevende Sønnedatter af Ægteparret fortæller, at hendes Bedsteforældre en Tid var saa arme, at Mølleren i Toustrup Mølle ikke vilde borge dem for 1 Fdk. Byggryn. — Siden bedredes de økonomiske Forhold i begge Hjem, saa at baade Jens J. Bak og Niels J. Pind inden deres Død regnedes blandt Egnens mest velstaaende Bønder.

Men har end Hjemmene i Oustrup i Begyndelsen af forrige Aarhundrede oplevet de Tider, som Bedsteforældre til graahaarede, nulevende fortalte om: Tider med Arbejde fra Sol stod op til Sol gik ned og med gennemført Tarvelighed i Klædedragt og Nøjsomhed i Husholdning, saa ikke en Kornkerne eller en Krumme af »Guds Gaver« maatte gaa til Spilde, saa oplevede Ægtefællerne i begge Hjem tillige den Lykke under stadig bedre Kaar at opleve en Række lykkelige Arbejdsaar med hverandre samtidig med, at der i hvert Hjem opvoksede en Flok raske, dygtige Børn, hvis senere Liv og Færd talte til Ære for Roden, hvoraf de var rundet.

Skønt en Del af Egnens Fæstegods efterhaanden var

overgaaet til Selveje, vedbliver Jens J. Bak at være Fæstebonde til sin Død, der indtraf 1. Juli 1845. Maa-nedsdagen derefter afholdes Skifte efter ham. Skiftet er indført i Søbygaards Skifteprotokol. Lavværge for de Enken er Peder Nielsen af Sorring, og Værge for de to yngste Døtre er deres Farbroder Niels J. Bak i Dalby. Det samlede Bo er opgjort til 2187 Rdlr., hvoraf fragaar 811 Rdlr., og til Deling bliver 1376 Rdlr. Tre af Børnene er gifte og kræver intet ud over, hvad de allerede har modtaget, og Moderen afrunder de øvrige Børns Arv, saa Sønnen Søren J. Bak faar 400 Rdlr. og hver af de to ugifte Døtre 200 Rdlr. Enken Else Marie Nielsdatter bliver ved Gaarden, hvis Hartkorn er anført i Skiftet: Gl. Hartk. 6 Td. 3 Skp. 3 Fdk., 2 Alb., og nyt Hartk. 7 Td. » Skp. 3 Fdk. » Alb.

Snart efter er baade denne Gaard og Nabogaarden overgaaet til Selveje, thi forinden Niels J. Pinds Død 1856 har han delt Matr. Nr. 2 mellem sine tre Søner saaledes, at Sønnen Niels bliver i den gamle Gaard Matr. Nr. 2a, Jens faar Matr. Nr. 2b., Knud Matr. Nr. 2c og nybyggede Gaarde. Moderen Abelone Rasmusdatter bliver i den gamle Gaard og døde som Opholdsenske hos Sønnen i Aaret 1859. Niels J. Pind's 3 Døtre blev alle gifte til Gaarde i Egnen.

Med ovennævnte gamles Død er den Tid til Ende, da Fæstebonden »med Øre knap for Gøgens Kuk« gik bag Plov paa Herregaardsmarken; Enevælden ophører, Grundloven gives, og Fæstegods overgaar Tid efter anden til Selveje. Af dygtige Præster, Lærere (f. Eks. Degnen Schøler i Hammel) lærte Bønderne, at Agerbrug kunde yde ud over kummerlig Føde, og for disse Egenes Vedkommende bliver det især Kornavlén, som i de følgende Aar giver Sølv paa Kistebunden for den Bonde, der med Hensyn til Flid og Nøjsomhed tager ved Lære af sine Fædre.

14. De to gamle Gaarde i Oustrup bliver Selveje, deles og udflyttes.

Hvis Sætningen: »Alle Veje fører til Oustrup«, — som afdøde Folketingsmand N. Jensen i Toustrup engang

udtalte til en Jagtfælle, — til en Tid har haft en vis Gyl-dighed, f. Eks. da Gaarden var Fogedgaard, saa er det ikke mindre sikkert, at Vejen, der førte til Oustrup i forrige Aarhundrede, hørte til de Veje, ad hvilke Egnens Ungersvende ofte færdedes i Bejlerfærd. Adskillige af de Mænd, hvis Navne blev kendt i videre Kredse, og som endnu erindres af den ældre Slægt, har hentet deres dygtige og gode Hustruer fra de store og skiftende Døtresflokke i Oustrupgaardene, og det er næppe for meget sagt, at naar en vigtig og god Sag i Slutningen af forrige Aarhundrede skulde fremmes i Sogn og Egn, da stod Mændene fra Oustrup og de Familier, med hvilke de havde Slægtsforbindelse, sjælden eller aldrig i Bagtroppen.

Det var i Krigsaaret 1848, at den unge 29aarige Søren Jensen Bak af Oustrup i Røgen Kirke viedes til den 24aarige Johanne Christiane Pedersdatter af Gjern. Bragte det Valg, Søren Bak havde truffet ved at ægte en fattig Pige, ikke Rigdom til Huse, saa synes til Gengæld Lykken at have staaet de unge bi. Eftersom Aarene skred, øgedes Velstanden i Gaarden, og fire Sønner og seks dygtige, stoute Døtre opvoksede under gode Kaar i det solide, agtede Bondehjem.

I de første Aar af Søren Bak's og Hustrus Ægteskab havde de Hjem i den gamle Gaard; men efter at den nye Gaard var færdig 1857, nedbrødes de gamle Bygninger af Matr. Nr. 1. Kun eet Hus, i hvilket Søren Bak's Svigerforældre havde Bolig paa deres gamle Dage, laa endnu i nogle Aar paa Pladsen.

Forinden Gaarden udflyttedes til et for Marken heldigere beliggende Sted, havde Søren Bak købt den af Grevskabet Den nye Gaard fik Navnet Oustruplund, og af dens fire solidt byggede Længer er Laden og det grundmurede Stuehus med den lange Række symmetrisk anbragte Vinduer typiske Eksempler paa den Byggestil, der almindelig gjaldt for jævnt store Bøndergaarde i Slutningen af forrige Aarhundrede.

Om Husbondfolkene i den nye Gaard er der kun godt at melde. Søren Bak var efter Udsagn af Folk, der har kendt ham, en høj, kraftig Mand, hvis ydre Fremtræden var præget af Ro og Besindighed, Egen-

Fortsat fra Side 52.

Jens Nielsen Bak
f. ca. 1741, † 1810,
i Oustrup.

	Abigael, f. 1778, g. m. 1800 Thøger Nielsen i Røgen.	Niels, f. 1779, † 1780.	Mette, f. 1781, g. m. 1800 Jens Lauridsen i Mølhave.	
Jens J. Bak, f. 1810 ⁷ / ₅ , † 1881 ¹⁷ / ₇ , g. m. Ane Marie Christoffersd. i Røgen.	Ane Margr., f. 1812 ¹ / ₅ , † 1889 ¹¹ / ₅ , g. m. 1840 Niels Povlsen i Røgen.	Grethe, f. 1814 ²¹ / ₅ , g. m. 1843 Jens Jensen i Toustrup.	Niels, f. 1816, † 1820.	
Else Marie, f. 1848 ⁹ / ₁₂ , † 1903 ³⁰ / ₁₁ , g. m. Enevold Nielsen i Røgen.	Inger Kirst., f. 1851 ¹ / ₂ , † 1896 ²⁷ / ₂ , g. m. N. Jensen i Toustrup.	Jens Bak Sørensen, f. 1852 ³⁰ / ₆ , † 1868 ⁵ / ₄ .	Ane Marie, f. 1854 ¹¹ / ₁ .	Laur's Peter S., f. 1855 ²⁰ / ₅ .

skaber, som muligvis var mere tilkæmpede end medfødte, hvilket til Tider nok kunde spores i den dygtige, handlekraftige Mands daglige Færd. Gaardens Landbrug, saavel som dens Heste- og Kvægbesætning, var paa Højde med Tiden, dens Hestebestand vist endog regnet for Sognets bedste. S. B. havde, som det hedder, »Hesteforstand« (∴ kunde bedømme og vurdere Heste) og synes at have set en Ære i at eje Sognets bedste Køreheste. Det faldt derfor ligetil, at Oustruplunds flotte Heste blev Forspand for den Vogn, Kong Frederik VII kørte i, da han engang gæstede Eggen, og Bønderne i den Anledning kørte Kongeægt.

Livet, som det levedes i Oustruplund i 60'erne og 70'erne af forrige Aarhundrede — en Tid, der maaske tør betegnes som den danske Bondes Guldalder — synes at have udfoldet sig paa den smukkeste Maade som »et jævnt, muntert og virksomt Liv«, levet under gode ydre Kaar og under Paavirkning af det Aandsliv, de danske Høj- og Friskoler var med til at vække og værne

Som samlende Midtpunkt i Gaardens pulserende Liv stod Husmoderen — i daglig Tale kaldet Hanne — en Kvinde, om hvis praktiske Dygtighed og vaagne Sans Efterslægten kun har Lovord at melde, og naar baade hun og hendes store Døtrefflok ejede den herlige Evne at kunne færdes »med lige Værdighed i Borg

g. m. Margrethe Jensdatter,
f. 1754, † 1811.

Jens Jensen Bak, f. 1783 ⁹ / ₇ , † 1845 ² / ₇ .	Niels Jensen Bak, f. 1787, † 1857 ¹⁰ / ₆ .	Ane Leth, f. 1790.	
g. m. 1809 Else Marie Nielsd., f. ca. 1788, † 1855 ⁵ / ₁₁ .	g. m. 1814 Karen Pedersd. i Dalby.		
Søren Jensen Bak, f. 1819 ¹⁹ / ₃ , † 1881 ¹⁷ / ₁₀ .	Maren, f. 1822 ¹⁹ / ₁₀ .	Anne Marie, f. 1824 ¹ / ₇ .	Anne Leth, f. 1828 ²⁰ / ₃ .
g. m. 1848 Joh. Christiane Pedersd., f. 1824 ¹¹ / ₅ , † 1891 ¹⁰ / ₇ .	g. m. 1851 Niels M. Skøtt. i Skovby.		g. m. 1854 S. Jensen, i Sandby.
Sine, f. 1857 ²⁸ / ₁₀ .	Niels Bak S., f. 1860 ¹¹ / ₇ .	Ane Leth S., f. 1862 ²³ / ₃ , † 19 . .	Peder Bak S., f. 1864 ²³ / ₁₀ .
g. m. P. Eskesen, † i Købh.		g. m. Mikkel Mikkelsen, f. 1859 ⁹ / ₁₂ , † 19 . . i Oustrup.	Christine Sørensen, f. 1866 ⁵ / ₁₂ , † 1934 ²⁹ / ₄ .
			g. m. Mads Agger Poulsen, f. 1832. † 1912, i Bøvling.

og Hytte«, falder det ikke mærkeligt, at flere af de unge Piger fra Oustruplund blev gift med Mænd, hvis Navne blev kendt i videre Kredse, som: Folketingsmand N. Jensen Toustrup, Direktør P. Eskesen, København, og Gaardejer Mads Agger i Bøvling.

Foruden de her nævnte Mænd var ogsaa Landstingsmand Niels Poulsen i Røgen og Folketingsmand Byriel Jensen i Lyngby ved Slægtskabsbaand knyttede til Familien i Oustruplund, idet førstnævnte var gift med Søren Bak's Søster og sidstnævnte med hans Broderdatter fra Røgen.

Søren Bak døde i Oustruplund 1881, 62 Aar gl., og oplevede saaledes ikke de daarlige Tider i 1880'erne og 90'erne. Hans Hustru døde s. St 1891, 68 Aar gl. Hun var ved sin Død Aftægtskone hos Svigersønnen Mikkel Mikkelsen, der havde overtaget Gaarden efter Søren Bak's Død.

Den Evne til fornuftig Vurdering af Tider og Forhold, saa Stævne sattes efter Evne, der havde fulgt Gaardens Brugere i flere Led, synes Gaardens nye Ejer ikke at have været i Residdelse af, og da Tiden, der fulgte efter hans Overtagelse af Gaarden, var vanskelig, idet den krævede en Omlægning af Bondens Bedrift fra Kornavl til Kvægopdræt og Smørproduktion, finder man vel her i nogen Grad Aarsagen til, at Hjemmet henimod Krisens Slutning trues med økonomisk

Ruin. — En velstaaende Svoger, hvis Hustrus Arv stod som Pant i Gaarden, tænkte en Tid paa at overtage Ejendommen; men da Gælden var for stor, blev Tanken opgivet, og i Aaret 1896 overtages Gaarden af Kreditforeningen, og M. Mikkelsen med Hustru og Børn flyttede til Silkeborg.

Et Afsnit af Gaardens Historie er hermed afsluttet, idet M. Mikkelsens Hustru Ane Leth Sørensen og hendes Børn var sidste Efterkommere paa Stedet af den Søren Jensen Lett, der i Aaret 1716 kom til Oustrup.

Samme Aar Kreditforeningen overtog Gaarden, blev den solgt til Købmand Chr. Dein i Farre, som derefter i en Aarrække boede i Oustruplund. Denne Mands Forældre var begge fra Egnen. Faderen, Christian Dein (f. 1821, † 1902), var Vejassistent i Skanderborg Amt og Gaardejer i Farre; Moderen, Elisabeth Federsen (f. 1831, † 1917), var fra Kraruplund og nedstammede fra Selvejerbønder i Farre Hougaard. Chr. Deins Bedstefader af samme Navn var ogsaa Gaardejer i Farre, og Oldefaderen var — efter mundtlig Meddelelse — den Therkel Dein, der i Tiden omkring 1800 var Sog-nedegn i Røgen.

Chr. Dein, der var født i Klintrup 1855, var gift med Johanne Thomsen, født i Løvskovslund i Farre 1857. En Datter af Ægteparret er gift med Amtsraads-medlem M. Byriel i Lyngby, og Sønnen Johan Dein, der med stor Interesse har omfattet dette Arbejde og fremskaffet gode Oplysninger om Personer og stedlige Forhold, overtog efter Faderens Død 1925 Gaarden og har nu med Hustru og Børn et særdeles smukt og hyggeligt Hjem i Oustruplund. Han restaurerede Stuehuset i 1925, og Udbygningerne, som var opført i Bindingsværk 1857, blev for største Delen i 1930 undermuret med Grundmur. En Del af Laden blev indrettet til Stald for Malkekøerne, den gamle Kostald blev indrettet til Stald for Ungkreaturer, og et nyt Stykke blev bygget til det, der blev staaende af Gaardens gamle Lade.

I Gaarden Matr. Nr. 2 har, som nævnt, Niels J. Pind før sin Død delt Gaardens Marker mellem sine tre

Sønner, og da Gaarden Nr. 1 allerede forud for Matr. 1844 kun havde 6 Td. 3 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, maa der i Tiden mellem 1767 og 1844 være sket en Omfordeling af de to Gaardes Hartkorn, idet hver af disse i 1767 havde 8 Td. 0 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hartkorn.

Da Gaarden Nr. 2 i Henh. t. Kortet af 1816 (se Side 49) havde to Fæstere: Knud Rasmussen og Niels Jensen, maa Udligningen af Hartkornet være sket før dette Tidspunkt. Gaarden Nr. 1 er vedblevet at være bortfæstet til een Mand (Enkeltgaard) med ca. 6½ Td. Hartk., og Gaarden Nr. 2 har da som Fæstegaard med to Fæstere faaet tildelt ca. 10 Td. Hartk., og da Niels J. Pind i sine ældre Aar var Eneejer af denne Gaard, bliver det hovedsagelig disse 10 Td. Hartkorn, der deles mellem hans Sønner.

Efter at Søren Bak i 1857 har udflyttet sin Gaard, ligger Bygningerne under Matr. Nr. 2 ene tilbage paa den Plads, hvor gamle Oustrupgaard havde ligget. Bygningerne holdes fremdeles i Hævd til hen i 70'erne, men er da gamle og forfaldne. I denne gamle Gaard faar den yngste af N. J. Pinds Sønner, Niels Nielsen Pind, sit Hjem, men kort efter, at Broderen Jens omkring ovennævnte Tidspunkt solgte sin Gaard Matr. Nr. 2b til fremmede, købte Niels Nielsen Pind denne og flyttede derefter ind i denne Gaards nye Bygninger.

Hermed er den gamle Gaards Skæbne besejlet, og kort efter ligger kun en Bunke Syldsten tilbage paa Tomten. Efter den Tid er der, som i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, kun tre Gaarde i Oustrup, og alle er udflyttede.

Niels Nielsen Pind, født i Oustrup 1832, var en flink og livlig Mand. Han drev sin Gaard mønsterværdigt og blev i Aarenes Løb en ret velstaaende Mand. Men var han end fri for økonomisk Tryk, slap han dog ikke for Genvordigheder af anden Art; en Slags Sygdom, der ytrede sig som Angst for at være alene, bevirkede, at han om Sommeren, naar han færdedes i Marken, altid fulgtes af en lille Tjenestedreng. Hans Hustru Kirstine Nielsen var født i Rødikgaard i Farre 1843 og omtales af Mennesker, der har kendt kende, som en religiøst interesseret (Indre Mission),

djærv og dygtig Kvinde. I Ægteskabet var flere Børn, af hvilke Datteren Abelone blev gift og boede i Toustrup. En anden Datter, Karen Marie, blev gift med Peder Jensen, som overtog Gaarden, da Niels N. Pind ved Hustruens Død 1898 blev Enkemand.

Niels N. Pind døde 1906, 74 Aar gl., og efter at Peder Jensens Hustru var død 1910, blev Gaarden 1912 afhændet til Marius Hansen, som 1928 solgte den til Holger Hansen, der nu er Gaardens Ejer.

I den østligste af de tre Oustrupgaarde, Matr. Nr. 2c, kom Knud Nielsen Pind til at bo. Han var født 1829 og blev 1861 gift med den 20aarige Ane Kirstine Sørensen, en Plejedatter af Jens Tind i Røgen. Efter at hun 1884 var blevet Enke, styrede hun Gaarden, indtil Sønnen Niels Pind, født 1864, overtog Gaarden 1891. Efter at Niels Pind og Hustru, Lene Mathiasen, født i Røgen 1866, i en lang Aarrække havde boet i Gaarden, blev denne 1923 solgt til Peder Jensen fra Toustrup, blandt hvis Stamfædre kan nævnes den første Bærer af Navnet Pind i Oustrup¹⁾ og tillige Bonden Niels Lett, der boede i Skibby, Harlev Sogn 1602²⁾.

Hermed er fremdraget det væsentligste af, hvad der i gamle skriftlige Meddelelser er fundet om Oustrupgaard og om Personer og Slægter, der fra 1555 indtil vor Tid har boet paa Gaarden eller dens Jorder. Om de yngste Slægtled er her kun meddelt enkelte og spredte Oplysninger, idet Opgaven her særlig har taget Sigte paa fra gamle Arkivalier at fremdrage forlængst glemt og for vor Slægt ukendt Stof.

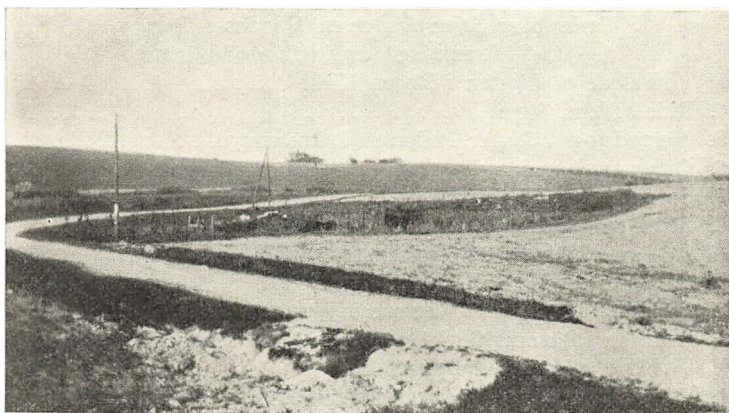
Skildringens første Afsnit om Herredsfogden Anders Bonde's Afstamning er medtaget bl. a. af den Grund, at det sjælden lykkes med nogenlunde Sikkerhed at kunne føre en ellers ukendt Bondeslægts Aner tilbage til Tiden forud for Aar 1500.

Skade at intet synligt Minde er bevaret om, hvor Gaarden har ligget. Selv gamle Syldsten, der i Mands

¹⁾ Se Tavlen Side 58.

²⁾ Tavlen Side 53 og Aarhus St. Aarb. 1928, Side 143 f. n.

Minde fandtes paa Tomten, er forlængst borte, og de sidste synlige Rester af Gaardens gamle Bygninger er vel enkelte saakaldte Munkesten, der endnu er at finde i Oustruplund. Men, er der end ikke paa Tomten levnet Sten tilbage af Gaard eller »Slot«, saa ejer Sognet dog i den store, smukke Ligsten i Røgen Kirkes Kor et over trehundredaarigt Minde fra den Tid, da Traade af mange Slags knyttede Forbindelser mellem Sogn og Herred og den gamle Fogedgaard.

Oustrupgaards Tomt 1936.
Gaarden har ligget tilhøjre for de to nederste Telefonpæle.
Paa Bakken oven over skimtes Gaarden Oustruplund.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning.....	1
1. Herredsfogden Anders Bonde's Afstamning.....	1
Tavle over Fæstere og Ejere i Oustrup.....	2
2. Anders Bonde og Oustrupgaard.....	7
Tavle over Slægten Bonde fra Sorring.....	8
3. Ridefoged Sejer Andersen Bonde i Oustrupgd.	12
I. Tavle over Sejer Andersen Bondes Afkom }.....	13
II. — — hans Søsters (?) Afkom i Borum }.....	13
Billede af Ligsten i Røgen Kirke.....	15
4. Ridefogdens Børn.....	16
5. Herredsfoged Jesper Pedersen i Oustrupgd.....	19
6. Oustrupgd. under det skanderborgske Ryttergods.....	22
7. Søren Madsen i Oustrupgd.	26
8. Strid om Sognets Konge- og Kirketiende.....	31
Tavle over Søren Madsens Børn.....	38
9. Gaarden bliver Fællesgaard med Mads S. Læt og Jesper Pedersen (jun.) som Fæstere.....	39
10. Gaarden i Rasmus Christensens og Søren Jensen Letts Dage Kopi af gammelt Bykort fra 1816.....	46 49
11. Jens Jakobsen og Peder Sørensen Leth i de to Gaarde i Oustrup.....	51
Tavle over Slægter i Oustrup af kendt Afstamning (S. J. Letts Efterslægt).....	52—53
12. Oustrupgaarde og Folk i Tiden omkring 1800.....	55
13. Oustrup i Nedgangs- og Opgangstider.....	57
Tavle over Rasmus Niensens Afkom og Efterslægt i Oustrup	58
14. De to gamle Gaarde i Oustrup bliver Selveje, deles og ud- flyttes.....	60
Tavle over Jens Nielsen Baks Afkom og Efterslægt	62—63

Hvad Havet gemmer.

Af SØREN KNUDSEN.

Blandt meget andet mærkeligt, som sker i vor Tid, er ogsaa dette: Fiskerne faar jævnlig »Oldsager« i deres Garn sammen med Fisk m. v. — Genstande, som har ligget hele og godt skjulte i Aarhundreder, bliver dragne frem, og Fiskerne lærer hurtigt at værdsætte, hvad der saaledes kommer af Dybet.

Aarsagerne er flere: Havbunden er nøgen, næsten ganske blottet for Tang, og Fiskeredskaberne er forbedrede, saa de tager alting med, — især »Skovle-vaaddene«.

En ung Fisker fra Snaptun blussede ifjor Aal i Karløvig med Karbidlygte; han fik Øje paa en krum, langagtig, i den ene Ende tilspidset, Genstand; med noget Besvær fik han den indenbords. Det viste sig at være den ene Benstejle af en velvoksen Urokse-Tyrs »Gevir«; — den blev betragtet som »god Fangst« og bragt med hjem til Ophængning i min Samling. Det har været nogle vældige Okser, omtrent 4 Gange saa store som een af Nutidens »forædlede« do., som dengang gjorde Skovene »usikre« for Godtfolk. (For nogle Aar siden fandt en Mand i Juelsminde et saadant Kranie, som lige var skyllet i Land ved Bjørnsknude Klint, og som vistnok er det største i Danmark.)

Omtrent samtidig fangede en anden Fisker i Snaptun nogle mærkelige »Fisk« med sit Drivvaad i Farvandet mellem Snaptun og Hjarnø, nemlig tre store og hele Lerkrukker, af hvilke her vedføjes tegnede Afbildninger. Paa Billedet ses øverst til venstre en »Kogepotte« med »Stjært« (I) af sort »Jydepotteler«, vældig godt lavet, formet som de Malmgryder, der stammer fra Middelalderens Slutning, Stjærten er her

massiv og ikke, som oftest, og især paa lignende Potter af rødt Ler, hul. Nr. II paa Billedet er af orientalsk Form og kan tænkes at være kommen hertil fra Middelhavslandene. Den er terrakottafarvet og med grønlig Glasur indvendig. Nr. III, nederst paa Billedet, er af stærkt meget haardtbrændt graaligt Ler og med sort Glasur indvendig. Omkring Bugen løber ca.

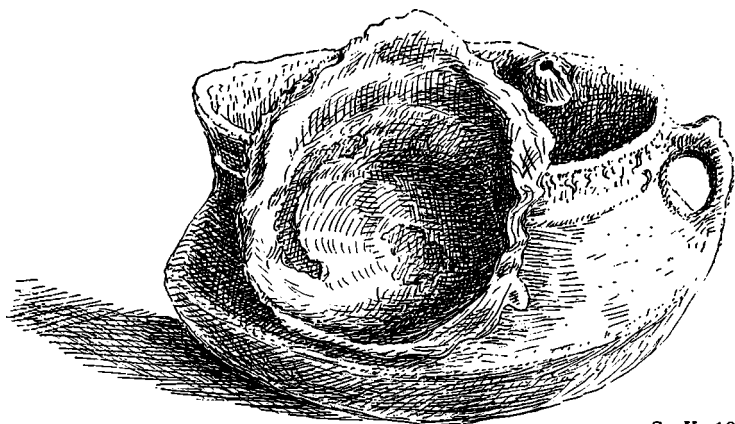
S. K., i Maj 1935.

20 nøjagtig formede Riller. Dens Alder er sikkert ogsaa at tælle i flere Aarhundreder.

Disse tre værdige, om end noget forskellige »Søstre«, erhvervedes af Horsens Museum.

Men medens disse tre Krukker dog nøjes med at fortælle om egne Egenskaber og Oprindelse ved deres Form og Farve, har en Jydepotte, som er opfisket højere oppe i Horsens Fjord udfør Boller Skov medtaget et Bevis for sin Alder i Form af en stor, smuk Østersskal, som ganske tydeligt er fastgjort af Dyret selv, idet den smyer sig tæt og fast til den runde Bug og Hulningen under Udfaldskanten. Dersom de Lærdes Paastand om, at Østersen uddøde i Horsens Fjord omved Aar 1000•er rigtig, skal Krukken altsaa bære en Alder af ca. 900 Aar. Dens Farve er ogsaa lidt afvigende fra den almindelige, og tillige har den

een af de kendte smaa »Øreknopper«, som plejer at tages for middelalderlige Forekomster. Denne »Østers-Potte« er desværre paa 3die eller 4de Aar i Privateje, og selvom Ejeren er en oplyst og interesseret Mand, der har givet en stor Pris for den, burde den snarest mulig erhverves af et Museum og faa en fremskuddt Plads der.

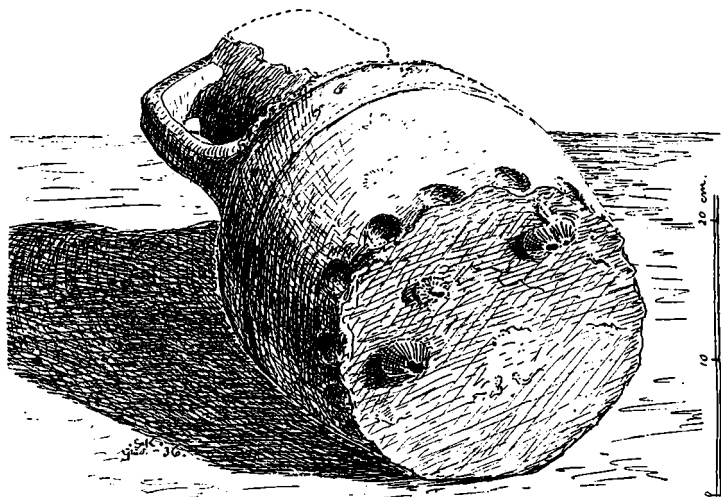

S. K. 1936.

Findestedet for denne Potte betegnes af Fiskerne som en hel »Guldgrube«, idet der er opfisket Potter og Krukker der gennem mange Aar. Er det mon en gammel Hustomt af et Pottemageri eller et Skibsvrag med en Ladning Lervarer? Spørgsmaalet er ikke til at besvare lige nu, — maaske kan der siden komme mere frem, som kan vejlede i saa Henseende. Paa Tegningen ses, at ogsaa Rurer og Kalkorme har taget Bopæl hos Potten; den er stemplet og dekoreret, saa den i højeste Grad fortjener en sikker Plads.

Efter at dette er nedskrevet, er der gjort et nyt Fund ved Snaptun af Lervarer; hele fire Stkr. To af disse er absolut Søstre (ell. Brødre), idet Formen er saa ens, at Alder og Herkomst maa antages for fælles, kun Størrelsen er noget forskellig. Hosstaaende Pennetegning viser den største af disse to — i liggende Stilling, fordi nogle Pragteksemplarer af »Rurer« har

taget Bunden i Besiddelse, saa at den daarlig nok kan staa oprejst. Den er noget medtaget af Tidens Tand, dog er Hanken bevaret, den rummelige Bug samt Bunden er hel, og omkring denne ses de karakteristiske Fingeraftryk i Randen. Hvilket Navn, der er det rigtige til denne Ting, er jeg i Tvivl om — Hankekrukke? — og om til Øl, Vin eller hvad, vil jeg ogsaa lade staa hen.

Paa næste Tegning ses de tre øvrige Genstande. Først den mindre do. opretstaaende og nydelig bevaret — den er saa pæn, at den kunde taales paa et Festbord. Desværre er jeg ikke i Stand til at afgøre Alder, Hjemsted eller bestemte Brug af disse to Genstande.

Tilhøje paa Billedet ses to Jydepotter, af hvilke den øverste er ret ordinær af nyere Type; hvorimod den nederste er absolut middelalderlig. — Fyldt med Revner og Skrammer, har den dog »holdt Ørene stive«, begge er nemlig velbevarede, og med ægte Knopper paa — til Tommelfingerens Led at hvile over. Den er vældig god med sin rummelige Bug og smaabitte Ben. Den er funden i den lille Vig af Hjarnø Sund »Glud Hou« ved Halvøen Borre, hvis Mudder efter-

haanden forsvinder; — fordi Tangen er gaaet bort. Ogsaa disse fire Krukker er nu anbragte i Horsens Museum.

Ja, endnu flere havfundne Krukker, Potter og Dunke er nylig kommen til mit Kendskab, men dette maa være nok denne Gang.

Til sidst vil jeg igen omtale en Dyrerest, og derved

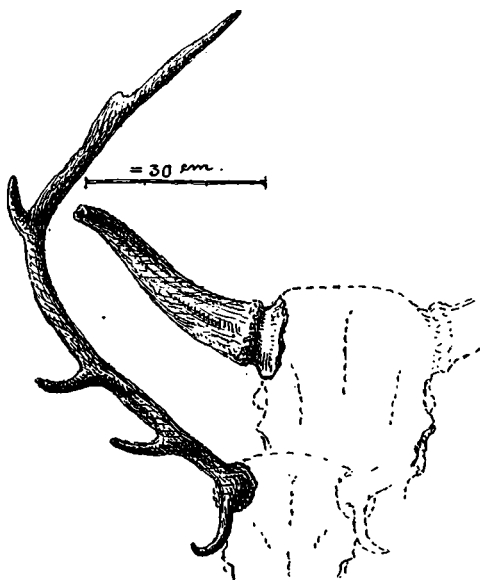

slutte, som jeg begyndte. — En Krondyrtak. Det er kun den ene (højre) Stang af Geviret, med »Øjen-, Mellem- og Is-Sprods« og Tilløb til »Krone«. — Ved at forevise den for flere sagkyndige Forstmænd er jeg bleven oplyst om, at den Omstændighed, at Kronen ikke er ordentlig udvokset, ikke skyldes, at det har været et ungt Dyr; — men tværimod, at Størrelsen og hele Formen tyder paa, at det har været en meget gammel Hjort, et Udgangsdyr, en Olding, som ikke har haft Frodighed nok til at udvikle Geviret fuldt. Dette har nu særegen Interesse. Stangen er opfisket

af en Fisker fra Snaptun udfor Ashoved (mellem Juelsminde og Snaptun) paa dybt Vand; den har ligget længe i Havet, »Perlerne er ganske falden af den, og den er skrammet af Skibskøle o. l.

Endnu skal nævnes, at ved Snaptun er fundet flere Tænder af Landbjørne, ved Bjørnsknude (foruden det store Uroksekranie), Knogler af en Kæmpe-Sæl og en Hvirvel af en stor Hval m. m. m.

Paa Vignetbilledet ses Krondyrtakken fra Ashoved og Uroksestejlen fra Kalø Vig. (Forfatterens Privatsamling).

S. K. 36.

Paa Opfordring af Hr. Søren Knudsen vil jeg gerne yde et lille Bidrag til en arkæologisk Udforskning af Havbunden.

Tangsygdommen, »Aalegræssygen«, som i de sidste 5 Aar helt har blottet Havbunden for Tangvegetation, har muliggjort de ovennævnte Fund, idet Fiskerne har kunnet trække Vaad over store Arealer, hvad der før var umuligt paa Grund af »Tangskove«. Desuden er

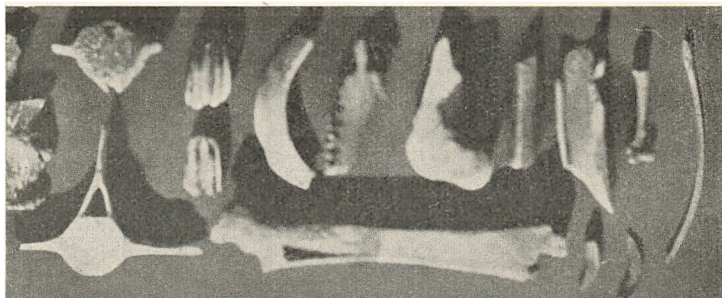
Første Række: Skrabere, Flækkepil, Kærneøkse, Hjortetaksøkse, Hjortetaksredskab med isat Flintskærpe. *Anden Række:* Flækker.

der i de sidste Aar drevet en livlig Virksomhed med Hensyn til at udnytte de store Skallag i Horsensfjordens Bund.

Der har i Fortiden været en meget rig Fauna af Snegle og Muslinger i Horsens Fjord, særlig af Hjertemuslinger og Østers; men Østersen er næppe uddød saa tidligt her som af Søren Knudsen antydnet. Østersen kan nemlig endnu i vor Tid trives i Kattegat til en Linie fra Anholt til Horsensfjordens Munding; men den er sjælden her og trives ikke ret godt; — derfor kan det regnes for ret sikkert, at et saa veludviklet Eksemplar som den, der har sat sig fast paa Jydepotens Kant (den maaler 12×9 Centimeter) stammer fra

et fjernt Aarhundrede, — fra en for Østersen langt gunstigere Tid. Af de til »Hønseskaller« opfiskede Østers, der, — som det senere skal paavises —, stammer helt tilbage fra Stenalderen, er kun faa af en tilsvarende Størrelse.

Flere af de udgravede Skallag er naturlige Østersbanker; men nordpaa i Fjorden — udfor Ulstrup-Ban-

To Hvirvler af Øresvin, Kindtænder af Urokse og Tamokse, Vildsvinehjørnetand, Knogler af Hjort og Overarmsben af Odder samt Underarmsben og Tænder af Hest.

kerne — er Skaldyngerne aabenbart Stenalderens-Køkkenmøddinger, som er dannet gennem meget lange Stenalderstidsrum; der er nemlig imellem Skallerne her fundet en Mængde smukt forarbejdede Sten- og Hjortetak-Redskaber samt Resten af Dyr, som man med Sikkerhed ved levede her i Danmark i Stenalderens første Perioder, men uddøde før Stenalderens Slutning. Stenfisker Marius Kristensen, Somdrup Strand, som med stor Aarvaagenhed har opsamlet Oldsagerne af Skalmasserne og derved reddet dem for Vidskaben, fortjener stor Tak for sin Interesse for Fortidsfundenes Betydning.

Der er saaledes hidtil fundet:

- 1 uornamenteret Hjortetakøkse (400 Gram),
- 1 Hjortetakredskab med Flintskærpe,
- 1 smukt forarbejdet Kerneøkse,
- 1 smuk Flækkepil med Skaftunge,
- 4 Flækkeskrabere,
- 10 Flækker (god Flintteknik),
- 1 lang, smal, tyndslidt Slibesten.

De zoologisk interessante Fund er følgende: 1 Kindtand af Urokse; 1 kæmpestor Hjørnetand af Vildsvin samt en Del af Underkæben af en »Vildgris«; af Hjort, Tamokse og Hest talrige Knogler og Tænder. 1 Knogle af Odder. 2 Knogler af Øresvin.

Denne Køkkenmødding, hvis Bund ligger ca. 1 Meter under dagligt Vande, vilde sikkert, om den blev videnskabeligt undersøgt, give enestaaende Oplysninger, idet Bevaringstilstanden af de under Vand ned-sænkede Genstande er langt bedre, end i de paa tørt Land liggende og for Sol, Vind og Frost udsatte Køkkenmøddinger.

Hvis ikke Nationalmuseet kan paatage sig den smukke Opgave at undersøge denne sjældne Forekomst, vilde det være prisværdigt, om Aarhus Amts Museer i Fællesskab kunde »løfte egen Arv«.

J. Didriksen.

Udgravningen af Øm Klosters nordre Kirkegaard

Af ANDERS ANDERSEN.

Da for snart 400 Aar siden det gamle Kloster var nedbrudt, og der kun var Grusdynger tilbage, og Bonden langsomt skred hen over Tomten, havde ogsaa de mægtige, gamle Træer paa Kirkegaarden gjort deres Pligt.

De havde gennem Aarhundreder staaet Vagt omkring den gamle Kirke og brudt Vinden, naar de haarde Nordøststorme ved For- og Efteraarstide truede kens Tag.

Om Vinteren havde den kolde Nordenvinds Tø blandet med sultne Ulves Skrig, genlydt fra de nøgne Kroner over de snedækte Grave. Og om Sommeren havde deres Løv skygget over de nyligt tilstede Grave, for at ikke Græs og Ukrudt alt for hurtigt skulde udslette den lille Tue; — men nu stod Bondens Plov mod deres Rødder, og de mægtige Lærner skyggede for hans Korn, og hvert Aar fjernede han et Stykke af den gamle Kirkegaardsmur. Saa skred den knirkende Hjulplov uden Hindringer over den gamle Kirkegaard.

Og saadan havde Bonden nu gennem Aarhundreder draget sin Fure og hvæstet sin Le over de gamle Grave. Ikke et eneste af de gamle Træer var tilstede som opmærksomt havde lyttet, naar den gamle Dødsport knirkende blev aabnet, og de tavse Munke langsomt skred hen mod den længe ventende Grav, hvor Efteraarets Løv havde redt den Døde et blødt Leje, og som Dagen efter havde set den gamle Broder opkaste en ny Grav, og før han igen sindigt skred

ind i den gamle Klostergaard, havde skuet over Voldgraven over mod den vestre Skovskrænt, hvor Klosterets Plejehjem laa, gemt mellem gamle Bøge, og hvor han vidste, at Klosterets Kustode og hans dygtige Hjælpere gjorde Forsøg paa at redde en ung Kvinde, som døende var fundet i Skoven, — eller blev det til den gamle, afsindige Simon, som de i flere Aar havde haft Besvær med, og som nu skrantede.

Men alt blev udslettet, ikke engang Navnet Kirkegaard blev bevaret.

Og i de to sidste Menneskealdre er den lille Toft, som strækker sig fra Kirkens Fundamenter ned mod Gudensøens Enge, blevet kaldt for »Jens Fiskers Mark«, og saadan laa den, da Dr. med. Kristen Isager og jeg for 4 Aar siden begyndte at forstyrre Gravfreden, dog ikke som paa de fleste gamle Kirkegaarde med Hakke og Skovl; men for nænsomt og pietetsfuldt at pensle de gamle Ben frem, for ved Hjælp af dem at kaste Lys over mange af de Skygger og forvrængede Meninger, som hviler over Middelalderens Klosterliv.

Udgravningen i Sommeren og Efteraaret 1934.

Efter at vi ved Afdækningen af Kirkens nordre Korsfløj i 1933 var bleven klar over, at der nord for Kirken laa mange Grave, tog vi i 1934 for Alvor fat paa Undersøgelsen af Jens Fiskers Mark, som viste sig at have været Kirkegaard.

I Sommeren 1934 afdækkedes nordvest for Kirken 47 Grave, hvoraf de 14 var Kistegrave eller Grave, hvor der var Spor af Træ; kun ved 3 af dem kunde det med Bestemthed ses, at der havde været Endestykker, de 11 var mere eller mindre forstyrret ved Gravning af senere Grave.

Da der var tydelige Spor af Træ, og jeg ingen Kendskab havde til de forskellige Maader, hvorpaa Træ kunde være anvendt i Gravene, regnede jeg med, at det i alle Tilfælde maatte være Rester af Kister.

Ved samme Gravning afdækkedes ved Kirkehusets Nordgavl 2 murede, romanske Grave, der var omhyggeligt murede med almindeligt Kalklag mellem Stenene.

Muret Grav paa Kirkegaarden ved Kirkehusets Nordgavl.

Ved Siden af de murede Grave stod en Trækiste, og flere Ting viste for, at den sikkert var ældre end de murede Grave.

Om Efteraaret afdækkedes ca. 15 m. nord for Koret ved Kirkegaardens østre Side 55 Grave; kun ved 3 var der Spor af Træ, ved de 2 kunde det godt stamme fra Kister; men de var noget forstyrrede, ved den tredie var der sat en Egeplanke ved hver Side i Form som en Kiste, ved Enderne var der i Jordbalcken lavet en Rille, som Plankerne var sat ind i, sikkert for at holde dem paa Plads, herover var lagt et Laag, det var ca. 30 cm. længere end selve Graven, saa det ved begge Ender hvilede paa en Jordbalke; der var ingen Træbund; men i Gravens Bund var lagt et 2—3 cm. tykt Lag hvidt Sand; hvidt Sand eller Strandgrus fandt jeg ved denne Udgravning i 8 Grave.

Ved den først omtalte Udgravning har sikkert nogle af de Grave, hvor der var Spor af Træ, været bygget paa samme Maade; men ingen af dem stod saa fuldstændig, og da jeg ingen af den Slags Grave havde fundet før, troede jeg, det var Kister.

Samme Slags Grave er jeg ved de senere Udgravninger flere Gange stødt paa, og jeg har kaldt dem Bulgrave.

Udgravningen Vinteren 1935.

Langs med nordre Korsarms Nordmur afdækkede jeg 31 Grave. Flere Steder laa der 3 Skeletter over hinanden, nederst laa der, med nogenlunde samme Afstand imellem, Grave med Skeletter af Ældre i hvert Fald Voksne. 3 af dem havde været i Kister eller Kasser.

Udgravningen Sommeren 1935.

Under Vejen nord for Kirken blev der afdækket 130 Grave. Under denne Udgravning, som jo er i større Afstand fra Kirken, fandt jeg ikke een eneste Kiste og kun 2 Bulgrave; men flere Grave, hvor der havde været lagt et Trælaag hen over den Døde. Laaget hvilede paa en Jordbalke ved hver Ende, og jeg fandt der første Gang en Krampe, som jeg senere fandt flere af.

Ja, undertiden fandtes baade en Krampe og en Ring

siddende paa Plads ved Hovedenden af Trælaaget, og som jeg ikke havde kunnet finde nogen Mening med eller Grund for. Men det er ved nærmere Eftertanke ret forstaaeligt. De fleste Grave har ikke været bredere, end at de Døde næsten har fyldt dem, og hvor Gravene ikke har været gravet ind i hinanden, kan det tydeligt ses, at de har været gravet med 4 næsten lodrette Vægge, saa for at faa den Døde fra Baaren og

Ring med Krampe fra et Trælaag.

i Graven har det været nødvendigt med Reb eller dertil lavede Baand at hejse Liget ned. Og i de Tilfælde, hvor der har været lagt et Laag over, har det været nødvendigt ogsaa at hejse dette ned; men da der kun ved Hovedenden findes en Ring, har de først sat Fodenden ned paa den Jordbalke, hvorpaa den skulde hvile, for saa ved Hjælp af et Reb gennem Ringen at sænke Laaget paa Plads.

Ved samme Gravning var der mange Grave, hvor der var hvidt Sand eller Strandgrus i Bunden.

Udgravningen Sommeren 1937.

Ved Gravning nord for Kirken gennem hele Kirkegaarden Øst-Vest er afdækket 168 Grave, af dem var

der kun een, hvori Kisten stod tydeligt, medens der ved 3 andre fandtes Spor af Træ, men ikke saa tydeligt, at det kunde ses, om det havde været Kister eller Bulgrave, ved 2 var der Spor af Trælaag; men ingen Kiste eller Sideplanker. Ved samme Gravning fandtes en muret Grav (romansk), men der var ingen Kalk mellem Stenene, og det øverste Skifte stod paa Kant. Ved denne Gravning fandtes kun Strandgrus i Bunden af 5 Grave.

Da jeg i 1934 paabegyndte Udgravningen af de før omtalte Grave, maalte jeg dem ind paa en Plan, saadan som Arkitekt Smidt havde lært mig.

Men da Skeletterne fandtes liggende i forskellige Stillinger, begyndte jeg ogsaa at opmaale og indtegne dem i den Stilling, de laa i i Graven, for maaske gennem Møntfund at tidsfæste Gravskikken.

Men med Møntfund blev det en Skuffelse, da jeg ved Afdækning af ca. 400 Grave ikke fandt een eneste Mønt, saa de forskellige Stillinger kan ikke derigennem tidsfæstes.

Dr. Isagers Undersøgelse af Skeletterne og Tegningen viser, at Kirkegaarden i stor Udstrækning har været benyttet til Familiebegrovelser.

Man kan da spørge: »Af hvad Grund er alle de Kvinder og Børn og i mange Tilfælde hele Familier begravet paa Klosterets Kirkegaard?«, naar der i Omegnen, hvor Bønder og Almue boede, fandtes Kirker og Kirkegaarde, f. Eks. Veng, Dover, Boes og Rye, og der omkring Klosteret ikke fandtes nogen By. Og et dagligt Spørgsmaal fra dem, som besøger Ruinerne er: »Er alle de Mennesker døde paa Klosterets Hospital?« Ja, — paa det kan jo ingen give noget bestemt Svar; men alt tyder paa, at den i stor Udstrækning har været Kirkegaard for Hospital og Plejehjem.

De afdækkede Grave viser, at kun faa den Gang blev begravede i Kister; men blev lagte i Graven, kun indhyllede i noget let forgængeligt Stof, som ikke engang har efterladt et mørkt Lag i Jorden.

Og at den Døde er henklædt efter Klosterets strenge Regler, »at leve fattig, og at dø fattig«, tyder alt jo

Kirkegaardens blandede Begravelse, fra v. Kvinde ca. 60 Aar, Kvinde ca. 50, Kvinde ca. 30, Mand ca. 30, Mand ca. 50, Barn 3 Aar og Mand 16 Aar,

paa, naar der ikke i ca. 400 Grave er fundet en eneste Mønt eller andet ædelt Metal.

Hørte de Døde til udenfor Klosterets Omraade, vilde nok en eller anden gennem saa langt et Tidsrum have trodset de strenge Regler og givet den Døde en Mønt eller andet af ædelt Metal med i Graven. Paa Omegnens Kirkegaarde findes ofte Mønter, ogsaa fra den Periode, hvori Klosteret bestod. De faa Kister kunde jo godt tyde paa, at de fra andre Egne var ført til Klosteret; men der kunde vel ogsaa indtræffe det Tilfælde, hvor det har været nødvendigt at lægge den Døde i en Kiste, selvom Begravelsen, ifølge Ortved: Cistercienserne i Norden, foregik Dagen efter, at Dødsfaldet var indtraadt.

Da der maaske endnu er ca. 600 Grave uafdækket, og Kirkegaarden i det hele har gemt ca. 1000 Grave, hvilke Tal imponerer mange, er det jo ikke saa imponerende endda, naar Kirkegaarden rimeligvis har været benyttet gennem ca. 300 Aar, fra den ny Kirke paabegyndtes i 1240.

Det siger jo, at der hvert Aar paa Klosterets Hospital og Plejehjem skulde være død 3—4 Mennesker. Jeg henviser atter til Ortved, som siger, at der omkring 1340 var ringe Tilslutning til Klostrene, og det vedtoges da paa Generalkapitelet i Citeaux, at der maatte optages gifte Folk paa Klosterets Gaarde og Værksteder; deres Kvinder og Børn skulde have Adgang til Kirken, men i en særlig Afdeling, og de maatte ogsaa begraves paa Klosterets Kirkegaard.

Dette kan være Grunden til, at der findes Kvinder og Børn imellem.

Der er smaa Forskelligheder, som f. Eks., at der snart er sat Egeplanker ved Siderne og lagt et Trælaag over, snart ikke findes andet Spor af Træ end et Laag henover og er lagt Strandgrus i Bunden.

Strandgrus og hvidt Sand, tror jeg, i nogle Tilfælde er lagt i Graven, hvor Jorden fra tidligere Gravninger var blandet med Overjorden og af den Grund var bleven uren.

Strandgrus blandet med Trækul har jeg fundet i flere Kvindegrave. Dette Udstyr i nogle af de simple

Grave og de faa murede Grave paa Kirkegaarden, er det en Æresbevisning mod de Døde fra Klosterets Side?, eller — det er vel mere sandsynligt — har de Afdøde eller deres Slægt betalt for dem?

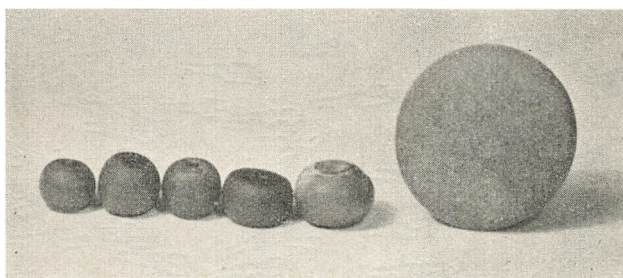
Som Tegningen (Side 88—89) viser, ligger de fleste Barnegrave i Kirkens umiddelbare Nærhed langs med nordre Korsarms Nordmur; længere mod Nord eller i Øst og Vest fandtes kun ganske faa, de ligger i de fleste Tilfælde ikke saa dybt og mere uregelmæssigt Øst-Vest; det saa ud, som mange af de Grave var fra samme Tid, og de fleste laa hen over ældre Grave med Skeletter af voksne.

I eet Tilfælde var de begravet under en streng Frostperiode, den gamle Jordoverflade stod urørt hen over selve Graven; men ind fra Sydsiden var hugget en ganske smal Aabning, og ca. 70 cm. under Jordoverfladen var Graven udvidet til normal Bredde, øverst laa et Barneskelet Nr. 70 dækket af Egeplanker, saa kom igen Egeplanker og under dem igen et Barneskelet Nr. 71.

De to Børn er døde under en streng Vinter kort Tid efter hinanden, og paa Grund af Vanskeligheder med at komme i Jorden har man aabnet den nylig tilkastede Grav og lagt det sidst afdøde Barn ned. Egeplankerne har sikkert i begge Tilfælde været Beskyttelse mod vilde Dyr, for at de ikke, før Jorden igen frøs til, skulde skrabe dem op.

Som det ses af Tegningen, findes Skeletterne i forskellige Stillinger, den Stilling, de ligger i med Hoved og Arme, tror jeg er den, hvori de er sovet ind, derimod er Benene omhyggeligt rettet ud, undtagen hvor Sygdom eller andre Aarsager har forhindret det, f. Eks. Nr. 40, der havde et dræbende Hugsaar, og som sikkert er lagt i Graven, som han er funden, eller Nr. 18 - 21 - 152, hvor der var et tykt Kalklag hen over Graven, det stammer sikkert fra Pest eller anden smitsom Sygdom, hvor de ikke har villet berøre den Døde mere end højst nødvendigt, og hvor det ikke alene var undladt at rette den Dødes Ben, men de var ogsaa lagt skødesløst, nærmest som var de smidt ned i Graven. Andre Spor fra Pesten har jeg

ikke fundet, det er jo ikke meget, naar Ortved i sin Bog om Cistercienserne i Norden skriver, at »Den sorte Død« fra 1347—50 i flere Tilfælde næsten affolkede Klostrene; men Gravene fra den Tid findes maaske paa den Kirkegaard, som ligger syd for Kirken langs med Klosterets Østfløj, hvor jeg i 1936 foretog nogle Prøvegravninger, som viste, at den strakte sig længere Syd paa end selve Klosteranlægget, og som maaske er lige saa stor som den nord for Kirken, og som jo godt kan have været for Klosterets Beboere.

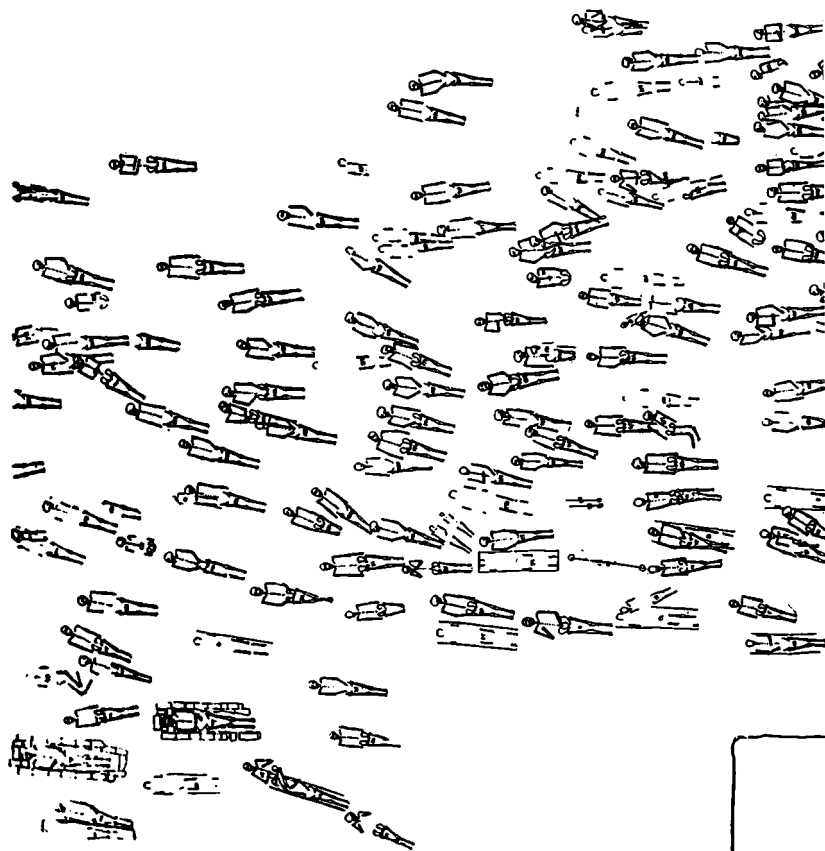

Ravperler fra en Grav. Til h. een af de Sten, som i nogle Tilfælde er funden i Grave.

Gravgods.

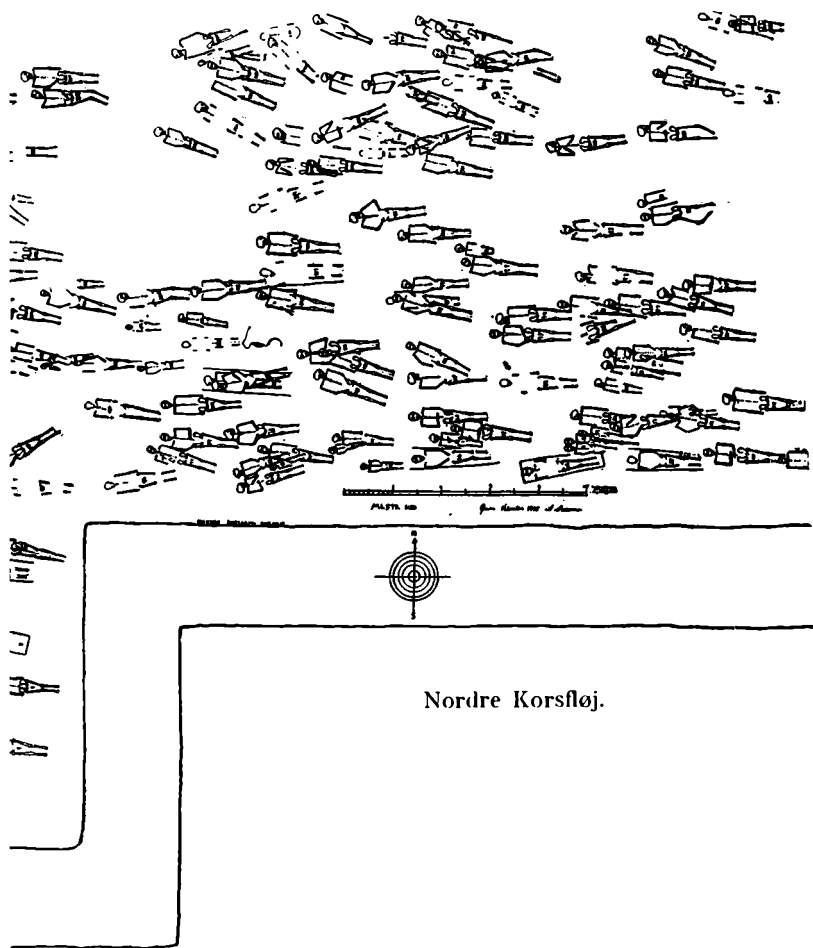
I 5 Grave har jeg fundet Perler, i de 4 var det Ravperler af noget varierende Størrelse, og i een var det Hornperler. Paa to Skeletter laa de om Halsen, og paa tre om højre Arm eller Haandled. Antallet af Perler er som Regel 4—5 Stykker, de ligger med lidt Afstand imellem, saa maaske har der siddet andre Perler af mere let forgængeligt Materiale imellem dem, maaske Træperler, Perlerne stammer antagelig fra Rosenkranse.

Og saa har jeg i flere af Kvinde- og Barnegravene fundet smaa cirkelrunde Sten paa Størrelse som en Tokrone, enkelte var aflange; men om dem alle gælder det, at de var glatte og helt blankslidte, de laa i alle Tilfælde paa Brystet eller Maven i Nærheden af Hænderne.

Kirkehuset.

Kirkega:

tre Del.

Det har sikkert været en Slags Amulet, som har haft en eller anden Betydning for den Afdøde.

Kirkegaarden tyder ikke paa, at der har raadet nogen bestemt Plan eller været ryddeligt.

Da jeg afdækkede langs med nordre Korsarms Nordmur, fandt jeg flere Steder mellem Gravene den gamle Jordoverflade urørt, og henover den det Affaldslag af Murbrokker og Kalk, flere Steder et 20—25 cm. tykt Lag, der fremkommer, naar en Façade mures, og der ikke bagefter ryddes op, og gennem det var Gravene gravet. Kun hen over een Grav, Kistegrav Nr. 62, laa det Affaldslag; men ogsaa den, ligesom alle Gravene langs med nordre Korsarm, laa i nogenlunde samme Afstand fra Fundamenterne, og da der ingen Gravninger eller Grave findes nærmere, ser det jo ud til, at Kirkegaarden ikke har været benyttet, i hvert Fald ikke i Nærheden af, hvor den nye Kirke er bygget, og ikke, før Grunden til den har været lagt.

At der har staaet Træer paa Kirkegaarden, viser Udgravningen tydeligt, særlig Kirkegaardens østre Side, og paa den store Plan ses den ubenyttede Plads ud for Korsarmens nordvestre Hjørne; nogle uregelmæssige Gravninger, som ikke var Grave, har sikkert været foretaget for at fjerne Rødder. Paa Kirkegaardens østre Side stødte jeg flere Steder paa store, mørke Pletter i Sandet, hvor der ingen Grave fandtes, det er uden Tvivl Aflejringer fra Træer.

At de omtalte Pladser ikke gennem de 300 Aar har faaet een eneste Grav, viser jo, at det maa have været mægtige Træer, og at der ikke har været foretaget større Forandringer.

Langs med nordre Korsarm søgte jeg forgæves efter en Gang paa det Sted, hvor Dødsporten skulde have været; men jeg fandt langs hele Nordmuren ingen Spor af den, først ud for Midtskibet lige Vest for Korsarmens nordvestre Hjørne var der Spor af en saadan.

Det saa ud, som den har gaaet langs med Korsarmens Vestmur; men det Stykke var ikke blevet undersøgt saa grundigt.

Jeg fulgte den ca. 5 m. ud paa Kirkegaarden mod Nord. Den var omkring 3 m. bred.

Kirkegaardens østre Del.

Oven paa den gamle Jordoverflade laa et Lag knuste Murbrokker, og oven paa dem var der lagt Strandgrus.

Paa det Stykke, jeg kunde følge, var Gangen gennemgravet af Grave Nr. 131 - 126 - 123.

Længere Nord paa var det saa gennemgravet, at alle Spor var udslettet.

Gravenes Dybde.

I alle afdækkede Grave fra 1934—35 har jeg, saa vidt det kunde lade sig gøre, maalt Dybden fra den gamle Jordoverflade; men ikke ved Udgravningen i 1937; den faldt jo i større Afstand fra Kirken, hvor Terrænet har været lavere, da det tyder paa, at der er foretaget Paafyldning flere Gange.

Udgravningen nord for Kirken 1934—1935.

I 210 Grave er Dybden gennemsnitlig 0,91 m under den gamle Jordoverflade. Den nuværende Jordoverflade er ca. 0,40 m. højere paa Grund af senere Paafyldning.

Udgravningen paa Kirkegaardens Østside.

I 55 Grave er Dybden 1,02 m. Dybden er her større, fordi der ikke er saa mange Barnegrave.

Jeg skylder Hr. Dr. med. Kristen Isager, Hr. Arkitekt Smidt og Bestyrelsen for Historisk Samfund, specielt Hr. Bibliotekar Haugsted, Tak, fordi jeg har maattet være med i det interessante Udgravningsarbejde i Øm Kloster.

Harsdorff og Palaiset i Horsens.

AF OTTO NORN.

Det skal i det følgende slet ikke være Opgaven at skrive de russiske Prinsers og Prinsessers Historie; det er gjort før, og een Gang for alle henvises til den mest indgaaende Behandling af dette paa een Gang tragiske og romantiske Emne, som fik sin Afslutning i Horsens ved den sidste Fyrstindes Død i 1807; jeg tænker paa H. E. Friis' udtømmende Bog »Det russiske Fyrstehof i Horsens fra 1780 til 1807«, hvori man vil finde alle Oplysninger om Tragediens Forhistorie og om de Forvistes Liv i Palæet i Horsens. Til Orientering skal blot kortelig meddeles: Den Tronrevolution i Rusland, som 1741 skaffede Peter den Stores Datter Elisabeth Tronen, foraarsagede, at Kejser Iwan (en Broder til de fyrstelige, til hvem Palæet i Horsens senere blev indrettet) blev styrtet, fængslet og senere dræbt; hans Forældre og Søskende, Prinserne Peter og Alexis og Prinsesserne Catharina og Elisabeth, blev forvist til en øde Ø ved Archangelsk, hvor den ulykkelige Kejsers Forældre snart efter døde, saaledes at de stakels Fyrstebørn blev ganske overladt til deres egen Skæbne. Enkedronning Juliane Marie af Danmark, hvis Broderbørn Fangerne var, tog sig imidlertid af deres Sag, og der kom en Overenskomst i Stand mellem det russiske og det danske Hof, ifølge hvilken de fire Fanger skulde overflyttes til Danmark, hvor man vilde sørge for et passende Opholdssted til Fyrstebørnene, hvis politiske Betydning var ganske forsvundet. Fra Rusland vilde der blive ydet fuld Erstatning for alle Udgifter.

Skæbnen vilde nu, at Horsens blev valgt til fyrstelig Residensstad, og Grundene hertil er lette at

forstaa, naar man nærmere betragter de Personer, til hvem det blev overdraget at ordne det fornødne.

Hovedpersonen blev naturligt nok Struensees Efterfølger Geheime Kabinettssekretær, senere Statsminister Ove Høegh Guldberg, der ved Hofkuppet, der førte til Struensees Fald, var kommet til at staa Enkedronningens meget nær.

O. H. G., til hvem Sagen blev overladt, var født i Horsens som Søn af Bedemand Jørgen Høegh og tænkte i dette Tilfælde som saa ofte paa sin Fødeby, for hvilken det selvsagt vilde betyde en stor Fordel at huse et ikke saa helt faatalligt Hof.

Amtmand Rosenørn foreslog Aarhus som bedre egnet, men Guldbergs Indflydelse var for stærk, Horsens blev valgt. Den danske Regering købte ved Amtmand Rosenørn i Aarene 1775—80 to anselige Gaarde beliggende paa Kirketorvet lige overfor Kirken med Grunde, som strakte sig helt ned til den da eksisterende Aa eller »Canal«, som den benævnes af Harsdorff. Den ene Ejendom, den østre, tilhørte Etatsraad Rothe, den anden Raadmand Bering; Priserne var iflg. Kvitteringer i Rigsarkivet henholdsvis 5000 Rd. og 2500 Rd. Det blev overdraget Hofbygmesteren, den berømte Arkitekt C. F. Harsdorff, at lede Indrettelsen af et højfyrsteligt Palæ paa de erhvervede Grunde. Harsdorff tog til Horsens med sin Konduktør Ness og ankom der den 20. Juni 1780 og opholdt sig i Byen til den 12. Juli for at sætte Arbejdet i Gang og for at sætte sin Konduktør ind i, hvad der skulde foretages, saaledes at han senere paa egen Haand kunde fortsætte. Under dette Ophold holder Harsdorff Guldberg underrettet om, hvad han foretager sig, og gennem 5 i Rigsarkivet opbevarede Breve, hvoraf det første er dateret 26.—6.—1780, faar man et intimt Indblik i dette usædvanlige Byggeforetagens Enkeltheder. Det er Meningen, at Gengivelsen af disse Breve, hvoraf før kun korte Citater har været trykt (blandt andre Steder i Weilbachs Bog: Architekten C. F. Harsdorff, hvori man S. 150 f. vil finde et kort Resumé af Palæets Bygningshistorie), skal danne Kærnen i dette lille Arbejde, og det skal forsøges gennem en Kom-

mentering af dem at give Indtryk af det for en Pro-
vinsby saa ejendommelige Byggeforetagende, hvortil
alle Kræfter i den lille By maatte mobiliseres.

Kommenteringens andet Hovedformaal skal være
at give en Del Oplysninger om de Kunstnere og Haand-
værkere, der arbejdede ved Opførelsen af Palæet og
den store klassisk dannede Arkitekts Forhold til disse
sine Medarbejdere. Her maa Interessen i særlig Grad
koncentrere sig om Bygmesteren Anders Kruise og
Billedhuggeren Jens Hiernø, som spiller en betyde-
lig Rolle ved Arbejdets Udførelse og som — hvad vi-
dere Undersøgelser har vist, — i det hele taget har
udøvet en afgørende Indflydelse paa en hel Gren af
den jydsk Nyklassicisme indenfor Arkitektur og Bil-
ledhuggerkunst.

Byggeriet blev iværksat under et betydeligt Pres fra
Bygherrens Side, hvad der tydeligt fremgaar af for-
skellige Kilder, bl. a. Arkitektens Breve, man maatte
jo være færdige, naar de fyrstelige ankom, og man
vidste ikke rigtig, naar de kunde indtræffe. Den 18.
September 1780 naaede det russiske Krigsskib »Polar-
stjernen« med Fangerne ombord til Bergen, hvor et
dansk Orlogsskib, »Mars«, ventede for at føre dem
videre til Danmark; Kaptajnen ombord paa dette var
C. Lytken, som i tre ligeledes bevarede Breve under-
retter Statsministeren om den ingenlunde blide Sørej-
ses Forløb fra Bergen til Fladstrand (efter 1818 Frederiks-
havn), hvor Fangerne landsattes, for at foretage Rejsen
videre til Lands; først den 13. Oktober ankom de til
Horsens, hvor de fandt alt rede til at modtage dem,
da Sørejsens Forsinkelser havde givet den tilstrække-
lige Tid til at etablere det lille Hofpalæ med alle dets
komplicerede Enkeltheder.

Synlig glad og lettet over den veloverstaaede Mis-
sion skriver Kaptajnen nogle Dage efter Ankomsten
til Fladstrand et Brev til Statsministeren, i hvilket
han introducerer os for nogle af Historiens Hoved-
personer.

Underdanigst Pro Memoria!

Da jeg efter ald anscelse i Morgen er saa Lykkelig og recker
kjøbenhavns Reed, saa giver jeg mig i hast underdanigst den Ære
at melde Deres høyt Velbaarenhed, at med Opseglingen paa Hel-

singørs Reed i E. M. og hvor vi ankrede kl. $\frac{1}{2}$:8 efter at det haarde Weyer nogenledes lagde sig imodtog jeg underdanigst en saa gracios og ærefuld Skrivelse af 10 Octbr. fra Deres høy Velbaarenhed som aldrig skønsomt og Underdanigst nok kan fuldtackes for og blive mig et nyt Mindes Mærke af Naadigste herres høyaagtede Bevaagenhed.

Deres Høy Velbaarenheds Befaling at rejse til Fredensborg skal uopholdelig efterkommes naar mueligheden det tillader og jeg swer at intet derved forsømmes af mine Pligters Iagttagelser.

Og ligeledes er Deres Høy Velbaarenheds Willie efterkommet hvad det Ord betrafs som skulde siges alle i Almindelighed indenborde, og som følgelig bragte enhver i en Behagelig Henryckelse; Ligeledes har jeg befalet tilskrevet den russiske Minister.

Oberste Ziegler samt land Raadinden kan icke nok som medlægge deres allerunderdanigste Respect og Tacksigelse til Deres Majesteter for saa høj kongl.: Naades Bevisninger.

Intet skal forsømmes af mig for at andføre disse fornemme Fremmede Persohner i K:havn paa bedste Maade og som Skyldighed Byder det. Indflettede Skrivelse, overleveret mig af Prinsesse Elisabeth til hendes Maj.^{st.} Dronningen, for om muelig jeg skulde arriver før end Expressen fra Fladstrand, overgives underdanigst Deres høy Velbaarenhed, da jeg icke seer at bør forsøme at tilstille naadigste Herre samme og hvorledes kan jeg nok som undertegne og anbefale mig.

Orlogsskibet Mars til Ankers paa Helsingørs Red, d. 11. Octbr. 1780.

C. Lytken.

Den i Brevet omtalte Oberst Ziegler var Kommandant paa Fæstningen Schlüsselborg og var sammen med Landraadinde Lilienfelt og flere andre højtstaaende Personer fra Rusland blevet befalet at ledsage de fyrstelige til Danmark og paase, at de blev modtaget af Folk med den behørigte Fuldmagt; efter højeste Ordre vendte de efter endt Mission med Kaptajn Lytken tilbage til Rusland.

Prinsesse Catharina var den af de fire Søskende, som levede længst; hun boede i Horsens til sin Dødsdag i Aaret 1807; de sidste Aar ganske alene i Palæet blandt lutter fremmede, hvis Sprog hun ikke forstod, yderligere isoleret gennem sin svækkede Hørelse. Efter hendes Død stod Palæet ubeboet og tomt, indtil det atter blev Asyl for en kongelig, hvis Liv ikke var bestemt til at leves blandt sine lige; i 1810 flyttede Prinsesse Charlotte Frederikke ind i de tavse Stuer og fyldte dem med den Munterhed, som hendes for det danske Hof alt for livlige Temperament bød hende. Skilt fra

sin Mand (den senere Kong Christian den Ottende) paa Grund af sit Forhold til den charmerende Komponist Dupuy, hendes Sanglærer, forvist ogsaa for sin livlige Opførsels Skyld prøvede hun ved sære Indfald paa at bringe lidt Liv ind i Palæet, hvis forrige Beboere havde fundet sig saa stiltfærdigt i deres kranke Skæbne.

Vi vender tilbage til Bygningshistorien for at følge vore Formaal og oplyses om dennes første Etapper gennem Harsdorffs første Brev til Ove Høegh Guldberg, dateret Horsens d. 20. Juni 1780 og lydende som følger (med Brevskriverens egen Skrivemaade):

Underdanigst Pro Memoria

Hvorledes Hds. Excell. H. Geh: Conf. Raad Rosenørn haver paa bedste Maade foranstaltet her i Horsens efter Allerhøieste Befaling indkiøbt anordnet mig til Indretning overleveret de 2de Gaarde paa Torvet lige for Kirken, hvorom jeg med forige Post tilkom Deres Høyvelbaarenhed, det vil nok Hds. EXce. med Dags Post selv indberette. Jeg har altsaa endnu underdanigst at melde at alting her er i fuld Drift, og i Morgen alle Mand af disse 2de Gaarde udfløttede, hærtill højbemelte Hds. Excellence haver føyet det fornødne Anstalter. Hermed følger da Tegningerne til Indretningen saaledes som den udi disse 2de Gaarde efter min Skiønnende best til det bestemte Brug kunde indrettes Sub Lit. A har jeg den Ære at vise disse 2de Bygninger saaledes som de nu forefindes thi Udbygninger med Stalde Remiser etc. haver jeg icke optegnet da jeg med neste Post skal indsende een Generalplan af disse Gaarde tillige ned til Canalen. Sub Lit.: B. fremlægges de nye Indretninger, paa beste Maade efter min Skiønnende henvendte til den mig givne forskrift, som jeg underdanigst haaber vil finde Deris Høyvelbaarenheds Aprobation. Iblandt andet anmeldes herved at som Kiøkenet bliver indrettet ved Tegningen, saa kand og Maden bæres tørt igennem Kielderen, hvor man trefter op af een dertil bragt Trappe i Gangen bag ved Forgemaket marqueret, a. Indretningen er i alle Maader mere ample end forskriften, hvortil Stederne ved hver Comparaison af Tegningerne kand indsees, skulde nu et eller andet forandres saa ønskede jeg meget for Tiidens Skyld om muelig snart derom at blive underrettet og venter jeg derom deres Høyvebr: Befaling; hvad Laquaje og tienere af de fornemmere Betiente angaar samt Vaskehus, Stald, Kuskekammer, kiøcken med tilhørende etc. etc. alt haver Plads nok til i Udbygningerne. Hds Excellence H. Geh. Conf. Raaden haver jeg foreviist dette mit Projekt og have vii fælles comparet Tegningen med Stedet, og har højbem. Hds Excell: forsikret mig at han saaledes finder det passende baade med forskriften som med Stedet. Jeg haaber nu allting vil gaac vel, og skal ingen Tiid blive forsømt, men allting worde dreven i mueligste Hast

for at efterkomme den allern: Befaling, om at blive færdig til den bestemte Tiid, og hvi skulde icke alt muelig opnaaes. Naar man kand have den Lycke at secunderes af en Mand som Hds Exell. Geh. Conf. Raaden hvor kieck og hurtig Resolution, moeden og kyndig Overleg og en brennende Iver geleide alle Handlinger. — Fru Lichtenbergs Gaard, omendskiønt i samme haves ud til Gaarden nogle Værelser som er smuckere end de vi faaar; saa er dog hendes Gaard icke nær stor nok til den intenderede Brug, thi de kjøbte 2de Gaarde indeholde dog et noget større Rum og meere gelass, jeg troer altsaa at man har truffen det bedste, jeg vil ogsaa tvivle at man havde fundet alt efter disse tegninger i nogen Herregaard. Værelserne kand overhovedet blive ganske smucke, naar jeg kommer tilbage kand jeg og udsøge paa Christiansborgs Meuble Cammer eendel der ubrugelige Malerier hvilke her paa adskillige Steder vilde gøre en meget god Anseelse og Virkning, og som kunde her tilsendes med Meublerne alting gaar her under det Navn fabrique som eenhver især er fornøyet med.

Underdanigst Harsdorff.

P. S. der vil endnu mangle 48 Stk. Papiere til Betræk jeg har med dags Post skreven til Conduktør Hansen at forevise deris Hoivelbr. Prøver af alle Slags, for om maaske hendes Mayest. Dronningen vilde udsøge og destinere dem, og saa kunde han besørge dem oversendt i fald det maatte befales, og det han kunde betroes, jeg er ansvarlig for han at han er sicker.

Som det fremgaar af Brevet begyndte Harsdorff at sætte Arbejdet i Gang samme Dag, som han tilskrev O. H. G. første Gang, dette bekræftes ogsaa af Regnskabet, hvor der den 20. Juni 1780 staar anført: »Begyndt paa Bygningen, men ingen Avance begiert ej heller bekommet«.

De foreliggende Hovedbygninger med Façaden vendende mod Torvet var begge i to Stokværk, men ret uensartede i Størrelse; den østligste, Rother, var den betydeligste med en Façadelængde paa 30 Alen mod den vestliges 25, dertil kom, at den ikke var saa lidt højere. Man maa formode, at begge Bygningerne var opførte af Bindingsværk, hovedsagelig fra det attende Aarhundrede, ganske som Byens øvrige Huse paa et Par Undtagelser nær. Ved Nedrivningen af Berings Gaard i 1915 fandtes Dele af mørnede Tømmerkonstruktioner, som er fra før 1700 og ellers aldeles ukendte i Horsens; denne Gaard havde endvidere nogle middelalderlige Kælderhvælvninger, som Harsdorff bevarede og inddrog til Brug i Palæets Tjene-

ste; af den i Brevet omtalte Generalplan fremgaar det, at Arkitekten lagde en Nedgang til disse Rum fra Indkørslen længst mod Vest; omtrent midt i Porten (se Fig. 2) er sat et Kryds med Paaskriften »N. B. Portneren og Sveitzeren haver deris Kamre i Kielderen med Nedgang i Porten ved x ligeledes indrettes og dernede for en Vagt Stue til 1 Corporal og 6 Ryttere«. Naar man betænker, at denne Indkørsel var Palæets eneste Forbindelse med Omverdenen, maa man i Sandhed indrømme, at der blev passet godt paa de fire Fanger, som saavist ikke var i Stand til at flygte ret langt.

Begge Gaarde havde et Par Sidefløje efter det Købmandsgaardssystem, som overalt anvendtes i Horsens i det attende Aarhundrede, endvidere laa der paa Grundene lavere Sidelænger, Stalde etc. og endelig et Pakhus ud til Aaen, som stille flød forbi ved Syden; det vil af de følgende Breve fremgaa, hvorledes Harsdorff gjorde Brug af alt dette; især er det beundringsværdigt at bemærke den Snilde, hvormed Arkitekten paa den knapt tilmaalte Tid skabte een Hovedbygning af de to Gaarde.

Det fremgaar endvidere af ovenstaaende Brev, at Harsdorff et Øjeblik har tænkt paa, at »Fru Lichtenbergs Gaard« maaske kunde have været anvendt til Bolig for de russiske Fyrster; det af Etatsraad Lichtenberg opførte Palæ paa Søndergade, det nuværende »Jørgensens Hotel« stammer fra den store Merkantilists Glanstid; det blev bygget 1744 og udstyret med en efter Forholdene storartet Pragt, som tildels er bevaret den Dag i Dag. Den Bygherre, til hvem det var bestemt som Vinterbolig, fik kun i faa Aar Glæde af det; men Enken, en Datter af en af Byens betydeligste Borgmestre, Stefan Hofgaard, boede i mange Aar Vinter efter Vinter i denne virkelig aristokratiske Gaard. En Folketællingsliste, udfærdiget en halv Snes Aar før Harsdorffs Horsensophold, giver os Oplysning om, hvem vi maatte vente at finde i den fornemme Gaard, som dannede Rammen om et lille Hof Nr. 2. Beboerne i den aristokratiske Gaard, Søndergades Rode Nr. 154 var den 15. August 1769 følgende: Fru Etats-

Raad de Lichtenberg (58 Aar gammel), Logerer Mademoiselle Mariotte (55), Fuldmægtig Jens Wrang (38), endv. Husholderske og Frue Pige, Ingeborg Cathrine Hee (31), Stuepige Margret Lund (28), Tjenere Henrich Jørgensen (32) og Claus Wrang (29), Niels Hveisel, Frequenter Lat: Skole (17), Brøgerpige Anne Christophersen (23), Johanne Madsd. (32), Anne Sørensdatter, et fattig Barn (17), Sara Lauritzdatter, ligesaa (6). Kuskene Jens Michelsen (34) og Karl Christen Michelsen (28), Gaardskarl Thomas Madsen (48), ditto Dreng Jens Christensen (18), Lauritz Jacobsen (11); man faar igennem denne Oprensning en interessant Oplysning om Datidens sociale Forsorg, der har ingenlunde manglet Hjerterum i det fornemme Hus, hvor der var rigelig med Plads; den godhjertede Etatsraadinde har endog ikke vejet tilbage for at huse en Sindssyg, Listen endes lakonisk med: Bodil Andersdatter, vanvittig (60); i 1780, da Harsdorff var i Byen, var Etatsraadindens Husholdning dog meget indskrænket. Som det vil fremgaa af et af de senere gengivne Breve, kom Palæet paa Søndergade atter paa Tale omend i en anden Forbindelse. Med de i Efterskriften nævnte Papirer menes Tapeter, en af de Ting, som Arkitekten maatte forskaffe fra København.

Man tog fat i ualmindelig Hast. Den 21. Juni flyttede de forrige Ejere ud, og Haandværkerne gik straks i Gang med at flytte Skillerum o. s. v., Harsdorff antog Anders Kruise som Entreprenør for hele Arbejdet, han erklærer den 29. samme Maaned: »Da jeg Anders Kruise som Entreprenør ved det høifyrstelige Palais her i Horsens har paataget mig, efter af Hans Excellence Her Geheime Conference Raad von Rosenørn at anskaffe til dets Istandsættelse med Indretning og det allerede dertil udfordrede Materialier, samt til alle Haandværkerne at udbetale enhver imod Quitering og mig desaarsag Lovet til Arbejdets Fortsættelse og Udgifternes Bestridelse de dertil udfordrede Penge Avancer, som mig og efter Begiering af Dags Dato annammer imod min der for givne Quitering«.

Arbejdets Iværksættelse kunde ikke vente, og Hars-

dorff maatte levere Tegningerne, saa hurtigt han kunde faa dem færdige og approberet hos Guldberg; faa Dage efter første Brev afsendes det næste med en Oversigtsplan.

Underdanigst Pro Memoria.

Hermed følger en general Plan af begge Gaardenes Dybde og Længde fra Torvet af lige ned til Canalen med de sig derpaa befindende Udbygninger hvoraf nogle ere Gamle og forfaldne; deris Høyvelbaarenhed vilde behageligst af samme erfare at den Bygning ud til Canalen, med a, b, c, d bemærket er et Packhus som er for Tiid bortleyet og hvoraf svares Port-Huus-Leye til Gaardens Eyere; naar Vinduerne og Døren ind til Pladsen eller Haudgen tilluckes kand det efter mine Tanker aldeles icke være til nogen Hinder for Indretningen. Om Porten eller Udgangen fra disse Gaarde til Canalen med videre skulde reent tillukkes derom vil jeg nærmere vente dereis Høyvelbaarenheds Ordres. Alting er nu i fuldkommen Drift, men for at være sikker maa jeg endda opholde mig een 6 á 8 Dage heer paa Stedet. Grevinde Tramp, som havde endnu en deel Effekter i Gaarden og som efter Contract med Etats Raad Rothe skulde have 3de Værelser i Gaarden naar hun kom hertil, og havde givet sit Bud den Ordre, at naar vii vilde skulde hun straks borttransportere det som hende tilhørte. Det fornøyer mig meget at jeg endog her i Byen finder merkelige Prøver paa den Nytte vores Academie gjør i Provinserne. Anders Kruuse en Academist og Muremester af Profession har nedsat sig her for nogle Aar siden, denne Mand er egentlig den vii om icke i alt, dog for det meste maa tacke for at Tingene her med Forstandighed drives, han er Entreprenuer her i hele Egnen, har allerede erhvervet sig noget, og er eenhver her paa Stedet overmaade meget vel tilfreds med ham, han har decoreret Fasaderne af een del Gaarde paa den store Søndre og i andre Gader med smukke anticke Ornamente og decorationer saa jeg forsikrer at den store Gade i Horsens har formedelst sin skønne bredde een fortrefelig Udseende, beboerne vil at den er smukkere en nogen Kiøbenhavns Gade, var den skickelig brølagt, vilde der maaske endda icke mangle saa meget, ligeledes er her en Billedhugger som her har nedsat sig han arbejder i Meubler, Speyle Consol borde etc.

Horsens d. Juny 1780.

Underdanigst Harsdorff.

Den nu af to Ejendomme sammenlagte Grund var dyb, ca. 150 Al., dertil kom Udkørsel til Gaden langs Aaen; Bygningerne paa den fordelte sig saaledes: Hovedbygning med Midtfløj til Torvet; dennes Sidefløje: langs Østsiden en Længde med Vaskehus, Stryge- og Rullestuer; vinkelret paa denne, Bolig for de russiske

Præster og Kirketjenere; i Forbindelse hermed i en Fløj parallel med Hovedbygningen, Folkenes Spisestue, Køkken og Fadebur. I lave Sidefløje langs Vest-siden var Kuskekamre og Kamre for Forriddere og Biløbere. Bag Præstens Længe og Hestestalden strakte sig ned til Aaen, Haven, som senere skal gøres til Genstand for nogle Bemærkninger.

I Tilknytning til Harsdorffs Omtale af Kruuse og en Billedhugger, som er den nævnte Jens Hiernøe, vil det vel være naturligt at fremkomme med nogle Oplysninger om disse og deres Andel i Byggeforetagendet.

Anders Kruuse (født 1745) tog i 1771 Borgerskab i Horsens efter at have uddannet sig ved Kunstakademiet i København, hvor han havde haft Harsdorff som Lærer. Han omtales et Par Gange ved Akademi-raadets Møder paa en ret rosende Maade, men har dog ikke avanceret ret langt; han nøjedes med, som det var ret almindeligt den Gang, at søge en højere Haandværkeruddannelse samtidig med at tilegne sig den nye Stil, Klassicismens Grundideer. Det synes at fremgaa af det ovenfor citerede Brev fra Harsdorff, at denne har haft en bestemt Hensigt med at uddanne disse Bygmestre paa Akademiet med halv haandværksmæssig, halv kunstnerisk Uddannelse; det har aabenbart været Harsdorffs Mening at disse Bygmestre, som nok kunde løse de fleste Opgaver, som Provinsen i disse Tider bød paa, skulde udbrede den ny Smag over hele Landet; og en Oversigt over, hvad der endnu er bevaret af dansk nyklassicistisk Provinsarkitektur, og det er heldigvis ikke saa lidt, synes at vise, at Harsdorff netop har opnaaet, hvad han vilde; det er ikke Stedet her at gaa nærmere ind paa dette Emne, Harsdorff-nyklassicismens Udbredelse; men mine foreløbige, oversigtsmæssige Undersøgelser har allerede vist, at Anders Kruuse i Horsens har mange Kolleger rundt om i de danske Provinsbyer; i Jylland f. Eks. Just Møller i Grenaa (hans Virkefelt har ogsaa udstrakt sig til store Gaarde i Omegnen), den allerede kendte Stilling i Viborg, een eller flere foreløbig anonyme i Aalborg og Randers, Peder M. Quist i Aar-

hus, Michael Stobberup i Varde og Lauritz Skade i Ribe; jeg haaber ved fortsatte Studier at kunne bidrage til dette interessante Problems Løsning.

Blandt Tidens Provinsbygmestre indtager Anders Kruise en fremragende Plads; han udviklede efterhaanden en stærkt personlig Stil og naaede at opføre en Mængde Bygninger, ikke alene i Horsens, men i vidtforskellig beliggende Egne af Jylland; hans Huse er vel ikke Mesterværker, men sobre Bygninger, som nok kan fortjene at behandles kunsthistorisk. Hans Virksomhed begyndte naturlig nok med, som Harsdorff udtrykker sig, at dekorere Façaderne paa Søndergade i Horsens. Han omskabte fuldstændig Byens Præg ved sine Façadeombygninger; før havde Horsenshusene paa faa Undtagelser nær helt og holdent bestaaet af Bindingsværk fra det attende Aarhundredes første Halvdel; ja, indtil ca. 1765 havde al Dekoration paa Façaderne indskrænket sig til de for Byen saa karakteristiske, udskaarne Rococo-porthamre; men det maa have været Kruise, sammen med Vennen og Medarbejderen, Billedhuggeren Jens Hiernø, der har skabt et fuldstændigt Omslag i Smagen; thi fra 1771 bliver det i Horsens Skik at ombygge Bindingsværkfaçaderne, pudse dem og forsyne dem med antikke Ornamentter og Dekorationer, som Harsdorff udtrykker sig; her kan dog ikke hele Æren tilskrives Bygmester Kruise; Detaljerne i Stuk og Sandsten skyldes uden Tvivl Hiernø, hvad en Sammenligning med dennes andre Arbejder, f. Eks. hans talrige Ligsten viser. Langt op i det nittende Aarhundrede bevarede Horsensgaderne det fornemme Præg, som skyldes disse Façadeombygninger fra de sidste to Aartier af det attende Aarhundrede; Søndergade viste ikke mere, at de store Købmandsgaarde var bygget af Bindingsværk; dette blev ikke længere betragtet som »fint«, og de pudsede Façader med Sandstensornamentterne alt efter Bygherrens Formuenhed og Smag gav Indtryk af solide, grundmurede Façader, skønt det hele kun var et tyndt Lag, der skjulte de gamle Bindingsværksmure; de nymodens Butikker med de store Spejlglasruder har imidlertid ødelagt dette Indtryk af Fornem-

hed, som Harsdorff beundrede saa stærkt; men endnu staar dog Rester af mange nyklassicistiske Facader og tillader en Rekonstruktion i Tankerne af, hvad Byens Udseende var. Mærkeligt nok er det eneste fuldstændigt bevarede Hus fra denne Tid Bygmesterens egen Bolig, Nørregade Nr. 21, fra 1786, hvor Anders Kruuses og hans Hustru Anna Garmers Initialer endnu ses over Porten, indrammet af de saa yndede antikke Dekorationer; det er et nobelt og fint Hus, og det giver den Dag i Dag et fuldstændigt klart Indtryk af Horsensnyklassicismens Særpræg. Emnet tillader ikke, at der gaaes nærmere ind paa Kruuses Virksomhed; nævnes skal af hans øvrige profane Arbejder blot eet, Huset Studsgade Nr. 70, Wistofts Gaard, Aarhus, som jeg betragter som et af hans bedste Borgerhuse.

I Samarbejde med Hiernøe ombyggede Kruuse adskillige jyske Kirker, og mange Steder ses endnu hans karakteristiske Vaabhuse. Han ombyggede Mariager Klosterkirke og gav i 1789 Forslag til en Istandsættelse af Ribe Domkirke. Det er ingenlunde mærkeligt, at han ved sin Død i 1811 efterlod sig en efter Datidens Forhold betydelig Formue.

Den Billedhugger, som omtales i ovenanførte Brev umiddelbart efter Anders Kruuse, og hvis Navn nævnes i et senere Brev, er Jens Jensen Hiernøe, Søn af »sejlandes Mand« Rasmus H. Jens Hiernøe, som vandt sig et stort Navn som god Borger og Patriot, — noget af det bedste, der kunde siges om en Mand i hine Tider —, blev oplært i den ældgamle Horsens-Billedskærertradition. Han kom først i Lære hos Stedfaderen Jens Jensen, som arbejdede i en rig senrokoko Manér; men blev sendt til København, hvor han blev Elev af Wiedevell, som paa denne Tid i 1760erne havde naaet sin største Popularitet som Landets førende Billedhugger, og fra hvis Værksted i den gamle Materialgaard der udgik det ene Gravmæle efter det andet over det ganske Land. Samtidig med, at Hiernøe tilegnede sig Wiedevells noget vege nyklassicistiske Stil, lærte han hos Harsdorff, berettes der flere Steder, bl. a. i hans »Eftermæle«, 1801; men som Arkitekt kan han kun have spillet en ringe Rolle; de

Huse, der maa tilskrives ham, er rene Epigonarbejder efter Harsdorff. Da Stedfaderen døde, maatte han vende tilbage til Horsens uden at kunne fuldende sit Studium for at forsørge Moderen og sine Søskende. De Arbejder, jeg kender af ham fra de første Aar efter Hjemkomsten, er fra Aaret 1772, og omtrent paa den Tid maa han have begyndt Samarbejdet med Anders Kruuse, som bl. a. resulterede i de karakteristiske Façader, som giver Horsensnyklassicismen et absolut Særpræg i Forhold til andre danske Provinsbyers. Ogsaa ved Kruuses kirkelige Arbejder fik Hiernøe ofte overladt sin Del af Opgaven, nemlig større eller mindre Dele af Inventaret; det bedste endnu bevarede Eks. paa hans Altertavletype er den i St. Nikolaj Kirke i Vejle. Et helt Kirkeinventar af Hiernøe findes i Hatting Kirke, Vejle Amt, og ham skyldes sikkert den Ombygning af det Indre af Slotskirkens Inventar i Skanderborg, som fandt Sted Aar 1800, Aaret før Billedhuggerens Død. En stor Del af Hiernøes Eksistens har beroet paa Udførelsen af de talrige Sandstens-Ligsten, som enhver velhavende Borger og Bonde i Horsens og dens Omegn fik over sin Grav; af de endnu bevarede har jeg opnoteret et anseligt Antal.

Ovenstaaende korte Omtale af de to Horsenskunstnere skal ingenlunde gælde for udtømmende, men tjene til at give Læseren et Begreb om, hvilke Mænd det var, Harsdorff valgte til Udførelsen af de vigtigste Arbejder ved Palæets Opførelse, og hvilke Perspektiver Harsdorffs morsomme og interessante Udtalelse om Byens Udseende virkelig havde; det er mit Haab ved passende Lejlighed, som et Led i en Behandling af anden jydsk Nyklassicisme at kunne give en fuldstændig Skildring af Kruuses og Hiernøes Arbejder.

Som allerede nævnt, havde Harsdorff Ordre til at fremskynde Ordningen saa meget som muligt, og han har derfor uden at vente nærmere Ordre igangsat Nedrivningsarbejderne; først den 29. Juni modtog han igen Brev fra Guldborg med de approberede Planer Retur, hvorpaa han den 30. tilskriver Statsministeren som følger:

Underdanigst pro Memoria

Det gjør mig meget ondt at ieg ey har faaet Deris Høyvelbaarenheds allerhøysterede 24de Juny forinden i Gaar da Posten har lagt (sic.) over formedelst Modvind over Beltet.

I de ti Dage vii har arbejdet haver vii allerede lagt et got Stycke tilbage, dog skal man bruge ald sin konst om det til den bestemte tiid skal blive færdig, siden ieg finder nu ved Nedbrudelser een hoben Bryst ved begge Gaardene som nødvendig tillige maae i standsættes, og som man forud ey kunde see; dog er ieg i et par Dage temmelig bleven Mester over det hele, saa ieg kan forsickre intet skal forsømmes for at prestere Indretningen til 24. Juli.

De Forandringer hendes Mayst: Dronningen allernaadigst har behaget at gjøre i Tegningen efter vedfølgende Liste (som her in Copie følger tilbage) er strax af mig in natura i vercksat og forordnet; og følger hermed en nye Tegning in reent saaledes som nu den hele Bygning indrettes og efter denne forandring reentegnet, som ieg troer i alle Maader er rigtig efter forskriften undtagen ved x i 1ste og 2^d Etage Plan hvor ieg icke ret forstaar om der skal være Dør eller icke, der er een for nærværende Tiid, som snart kand tilmures, naar ieg derom averteres; thi skulde der ingen dør være, maatte Kamerlfr. enten passere igiennem Portfruens Kammer eller igiennem forgemakket, for at komme til de herskabelige Persohnr, det første vilde nok være det bedste. De øvrige Ting for Hofmesterinden Hof Damerne og Cheffen har ieg paa bedste Maade, ieg veed saaledes som Tegningen viiser indretted, hvorover ieg tillige med første Post underdanigst skal udbede mig om det nu saaledes alt er rigtig. Copie af Listen over Udhusene følger herved, og skal ieg med nærmeste Post nærmere tage mig den Frihed at vise de mindre betientes Boelig i Udhusene, som ieg endnu til dato icke har kundet overkomme. For Intendenten skal i Baghusene holdes et par Værelser tilgode.

Hvad Meublerne anbetræffer da har ieg derover forfatted een udarbejdet Liste paa alle Slags som paa hvert Sted behøves, deraf sees i et Øvekast hvorledes de efter Tegningen og forskriften distribueres i Værelserne. Deris Høyvelbaarenhed vilde behageligst af bemeldte Liste erfare at ieg haver formaet een bosiddende Artist her ved Navn Hiernø samt en boesiddende købmandsenke Md^{me} Cordsen at paatage sig de i Listen med rødt bemærkede Meubler som da er det meste som skrumler, ieg har icke turdet gaae yderligere her i Horsens for tidens Skyld og for icke at risquere noget. Caution har ieg ladet mig give af 1000rd i fald Hiernø icke prestere, hvormom ieg dog icke tvivler som her medfølger og som ieg udbeder underdanigst at maatte blive aproberet.

Allting efter denne Liste med rødt bemærket er allerede i fuld Arbejde og har ieg icke kundet oppbiet Aprobationen, thi det var icke muelig paa anden Maade at blive færdig, som ieg formoder vil finde deris Høyvelbaarenheds Aprobation. Ligeledes har ieg i een medfølgende Liste over det der skulde foretages i Kiøbenhavn givet mine Tanker tilkiende, som ieg troer paa den Maade best at vilde gaae an, thi der er slet ingen tiid at arbejde Meubler i, siden de skal transporteres til vands, og man bør være

sicker. Vilde deris Høyvelbaarenhed betiene sig af visse Persohner troer jeg vist det vilde have sin Nytte. Sengene faar alle gode suffisante Klæder men ieg har bestilt dem alle til en Persohn, undtagen Dreng og Gaardskarle etc: som ligger to i een Seng; ieg formoder at det saa er alt rigtigt. Lagener til alle de Senge kand ikke presteres til den tiid hvorimod de paatage og forsikre at vedligeholde Sengene med reenc Lagen lige til Michels Dag da dee kand levere alle paa eengang. Overhovedet har ieg angaaende Priisen indgaaet den Accordt med dem, at alting leveres til den bestemt tiid icke over men dels for det samme og dels under det i Kiøbenhavn kand koste.

I dette Øyeblik modtager ieg deris Høyvelbaarenheds allerhøyeste Ærede af af 27de Juny som ieg da ved samme Lejlighed underdanigst vil besvare, neml.: Der biver efter mine Tanker meer end Rum nock i Bag og Siidhusene til allting saa at Packhuuset ey behøves. Siderne af dette Packhuus ligger og ud med den ene til Haugen og den anden til Canalen, og hvortil dog ingen Vinduer eller Døre af vores Beboere burde være, vii har icke endnu overalt begyndt med Udhusene men ieg indseer icke at det behøves, og skulde ieg behøve noget deraf, skal ieg foruden at tage de, mig foreskrevne Messurer, henvende mig til Geheime Conferentz Raaden. Haugen er vel icke med konst indretted men dog ganske artig og trivelig, det kand altsaa blive en Amusement for vedkommende selv at ordinere Istandsættelsen. Deris Høyvelbaarenheds Ordre om min bortreise lige til Fredensborg naar Intendenten her kommer, skal i alle Maader efterkommes. Vii behøve slet icke Lofterne, imidlertid har ieg foranstaltet for de 4re Laquayer og Fyrbøderen paa Loftet over Herskabet hvor de kand faa skønne Kamere i Gavlen, og ere de altsaa lige med i Indretningen. Hof Damens Værelse som komme mindre kunde efter mine Tanker gives den anden saa er hun meget vel logeret. Ved Nr. 11 i 1ste Etage er og nock af Rum tilovers over Porten som ieg icke har kundet mærcke paa Tegningen som ogsaa reserveres. Alting skal efter Ordre i Udhusene efter forskriften blive uddelt paa allerbedste Maade mig er muelig. Ved Kircken treffer vi lige, ieg gjør ickun Anstalt til Gardinernes foretrekning og et simpelt Alter med Gang og Rum bag ved som ieg ved da ogsaa bruges; beder underdanigst at min hastig Skrivemaade icke ilde optages ieg har skrevet i utrolig meere Hast for Postens Skyld end ieg pleyer at skrive.

Horsens d. 30. Juny 1780.

Underdanigst Harsdorff.

P. S. Tacke Underdanigst for deris Høyvelbaarenheds høyforaaende Understøttelse i mine Sager. De ere vist min hele Velfærd angaaende. Etatsraad Rothe har tilskrevet mig følgende, paa brende tror ieg icke vil blive Mangel, henstiller om derpaa retleveres. Da Leverancen af Meubler vil koste betydeligst og Entreprenure vil avanceres $\frac{2}{3}$ ligesom de levere Meubler og Senge saa skulde ieg underdanigst lade Stiftamtmanden maatte faa Ordre at avancere naar af mig requireres.

P. S. da ieg icke ved Antallet af dekke toyet til de 2de borde eller taffer har ieg icke kundt slaae til med de Hr. Sveitzer kiøbmændene her paa Stedet, men 14 Dage fra d^{te} dat. begieres vil de skaffe det. De har mange arter vare af alle Slags og lader til at være billige ieg har taget vedfølgende Optegning af dem, om den maaske kunde tiene til at bestemme det til neste Post.

Som meddelt i Brevet var der indlagt en Liste over de Møbler, der skulde anvendes i Palæet; denne begynder saaledes:

Udaf vedfølgende Liste erfares at det Antal Meubler marckeret med sort Blæk maatte for anstalles fra Kiøbenhavn herhid sendt, neml: 4 herskabelige Senge, hver til 1 Person icke over 4^{1/2} allen høy med tilhørende klæder Lagen medvider o. s. v. o. s. v.

Harsdorffs Brev af 30. Juni afsluttes med følgende Linier:

I Anledning af hvad som mig allernaadigst befales angaaende Udgangene, maa ieg her underdanigst erindre, at Kammerherre Gersdorff som er Naboe her til Stedet op til den ankiøbte Raadmand Bierrings Gaard, har eendel Vinduer i begge sine Etager udtill vores Sted uden Jern Stenger eller Laase, disse Vinduer har han Adkomst til efter et protocolleret Skiøde, saa at man icke eengang tør trecke et Plankeverck for disse Vinduer om man end blev med Plankevercket paa sin egen Grund, hvor med ieg icke ved hvad man skal foretage da det ventelig vil blive til Hinder for Indretningen. Man maa vel i denne Sag anmode Hds. Exellence Hr. Geh. Conferentz Raad v. Rosenørn at see at kunde mæckle i denne Sag.

Kammerherre Gersdorff har allerede nu skriftligt advaret mig, samt citeret sit Skiøde, henstiller alltsaa allerunderdanigst hvad herved skal foretages.

Kand ieg ved nøyere Eftergranskning see et eller andet til forbedring etc. udi det hele Anlæg skal ieg icke mangle saadant at indberette.

Jeg har vel seet een græsk kircke i Rom, hvor Gudstienesten skeer i choret uden at tilhørerne see noget thi Choret er fortrucket med et teppe fra oven til nedden, skulde deris Høyvelbaarenhed icke derom kunde give nogen Underretning troer ieg at denne Sag (naar ickun Værelset haves) ey kan være af stor Betydning, thi ligesom Pateren eller Præsten skulde forlange det kand det i een Hast forfærdiges. Et godt Crucifix kand faaes hos 'ormeren Geanelli boende i Store Kongens Gade om det skulde placeres paa Alteret.

Harsdorff.

Af det lige gengivne Brev fremgaar det, at alt nu var fastlagt i det væsentlige; med en beundringsværdig Hast var dette store Byggeforetagende sat i Gang og Linierne for dets Fuldførelse afstukne. Ved at betragte de S. 119 gengivne Planer, Harsdorffs egenhændigt udarbejdede, som fulgte med Brevet af 30. Juni, vil

det umiddelbart fremgaa ved en Sammenholdelse med Listen over Værelserne, hvorledes Arkitekten havde tænkt sig Indretningen, og hvorledes denne tilsyneladende skulde fungere som fyrsteligt Palæ, medens den dog samtidig bevarede et Anstrøg af et Fængsels Karakter.

Man ser med det samme, at Palæet er fremgaaet af to ulige store Bygninger, hvoraf den ene, den nordre (t. v.) springer $1\frac{1}{2}$ al. frem foran den søndre; men de er nu ganske sammenbyggede, saaledes at der kun er een Udgang gennem Porten i den søndre Gaard; indenfor Indgangen til selve Bygningen — Portvagten er allerede omtalt —, fandtes Hovedkorridoren, hvoromkring de vigtigste Gemakker fandtes; Prinsessernes fornedden, Prinsernes foroven, paa første Sal, og i sin Forsigtighed har Arkitekten placeret Hofchefen og Hofmesterindens Lejligheder nærmest Indgangen, de fyrsteliges Sovegemakker fjernest fra denne og under godt Opsyn.

Foruden Hovedpassagen har et »lidet Gallerie« med Vinduer mod Torvet forbundet de to Bygninger, hvoraf Palæet var fremkommet og bag dette, paa den gamle Ports Plads anbragte Harsdorff »en liden Hauge« (7×9 al.) af ren og skær Nødvendighed, thi ingen Værelser kunde indrettes her af Mangel paa Lys; Køkkenet befandt sig udenfor den egentlige Palæbygning i en Fløj midt i Gaarden, saaledes at man maatte bære Maden et langt Stykke til Spisesalen (7) i Stueetagen.

Da Indretningens Enkeltheder tydeligt fremgaa af Planen og den tilhørende Fortegnelse over de forskellige Gemakker og deres Anvendelse, vil det ikke være nødvendigt at gaa nærmere ind herpaa; fremhæves skal blot det ret anselige Kapel (15×9 al.) midt i hele Komplekset, som Harsdorff omtaler i Slutningen af sit Brev; de Forestillinger, han har haft fra Rom om en græsk katolsk Kirke maa have været ret vage; thi det første, de med de fyrstelige medfølgende Poper foretog sig efter Ankomsten til Horsens, var at fjerne Harsdorffs Indretninger i Kapellet; de medførte selv en Ikonostas, d. v. s. Væg gennembrudt af tre Aabninger mellem Kor og Skib, som de lod stille op efter det græsk-katolske Rituals Forskrifter.

Betragter man Planen af Palæets Hovedbygning som Helhed, maa man indrømme, at denne absolut maa have svaret til de Krav, man fra det danske Hof Side havde stillet om en vis Rummelighed og Komfort forbundet med Sikkerhedsforanstaltninger mod eventuelle Flugtforsøg; nogen harmonisk Helhed er der imidlertid ikke blevet ud af det, hvad man næppe kan bebrejde Arkitekten, der havde de gamle Bygninger at tage Hensyn til.

Man kan faa et Begreb om den indre Udstyrelse af de bevarede Haandværkerregninger og af de Rester af selve Udstyret, som er blevet bevaret; denne har været smuk uden at have været pralende; de fornemste Rum har haft Stuklofter, eet eneste var bevaret til indtil for faa Aar siden; en Afstøbning af det vil blive opsat i Horsens Museum i den Stue, der rummer Minderne fra Palæet. De fine Stuer havde betrukne Vægge; Tapetet lod Harsdorff indforskrive fra Hovedstaden; flere af Gemakkerne har haft Paneler; der maa fra gammel Tid have siddet nogle senbarokke Vinduespaneler i den østre Gaard; disse lod Harsdorff sidde — nogle findes endnu paa Stedet (i Stueetagen), andre opbevares i Horsens Museum —; de nye Paneler og profilerede Lister fremstillede Hiernøe, som fik 537 Rd. 14 M. 5 Sk. i Betaling for »leveret forgyldte Lister, Dørstykker og Rosetter, 6 Dørstykker udarbejdet i Bilthuggerarbejde med antique Tropheer og overalt forgyldte«.

Det har ikke været nogen almindelig Opgave for Harsdorff, som ikke alene har maattet tage sig af selve Husets Indretning, men ogsaa har maattet sørge for dets Udstyrelse med Møbler, Køkkenredskaber, ja, om det saa er Sengetøj har den store Arkitekt maattet beskæftige sig med dets Anskaffelse. Af den med ovenanførte Brev medfølgende Liste over alle de Møbler, der skulde anskaffes, fremgaar det, at den Del, Hiernøe fik i Entreprise, ikke var helt lille; han blev dog betegnende nok ikke betroet til at lave det fyrstelige Herskabs Senge, som blev fremskaffet i København; blandt de Møbler, som Hiernøe maa have forfærdiget, er det lille Spejl, som findes paa Horsens Museum,

man genkender let i dets Dekoration de typiske Louis-seize Vaser og andre Ornamentter, som Billedhuggeren anvender saa mange Steder. Ved Auktioner efter Palæets Ophævelse havnede meget af det fyrstelige Indbo i private Hjem i Horsens, hvorfra der fra Tid til anden er tilgaaet Horsens Museum enkelte Stykker.

Om Hovedbygningens Ydre kan man nu kun faa en vag Forestilling gennem den bevarede Del af det østre Hus; men tager man gamle Fotografier og skriftlige Oplysninger til Hjælp, kan Billedet dog blive mere fuldstændigt.

Harsdorff har renonceret paa at skabe en harmonisk, ligevægtig Facade mod Kirketorvet; dertil var de foreliggende to Huses Størrelser for forskellige; men han har naturligt nok betragtet det østre Hus som det vigtigste og udstyret det med slanke »Palævinduer«, hvoraf Førstesalens endnu er fuldt bevarede; den vestlige Ende af Husets Gadefacade har været ganske enkelt behandlet; men over Indgangen, Porten længst mod Vest, sad lige til Husets Nedrivning i 1915 en stor af Træ udskåret Fronton med Guirlande- og Kransedekoration; den opbevares nu paa Horsens Museum og er et Arbejde af Hiernøe, som dennes øvrige er den lavet efter Harsdorffs givne Efterretninger; Hiernøe betegner den i sin Regning paa følgende karakteristiske Maade: »En Portal til Gaden bestaaende af 2de Columer (Søjler, der aabenbart har baaret Frontonen, senere forsvundet; Anordningen ligner den, Harsdorff anvendte ved Perchies Gaard, nu Landmandsbanken fra 1795), opført med sine behørigte Ornamentter af Hovedgesimsarkitrav, Snørtespids med anbragte Vaffen behængt og overalt udstaffert med Bilthugger arbejde. Samt Porten at beklæde efter den antieke nu brugelige Maade . . . 110 Rd.«; det brunsvig-lüneburgske Vaaben har sikkert ogsaa prydet Porten; thi Hofintendanten meddeler den 22.—8.—1780: »Bildhugger hiernøe har sagt mig at her er en Maler, som uden at være kunstner dog sikkerlig kunde male Vaaben, dersom det naadig bliver befaleet«. Hiernøe har sikkert tænkt paa den ligeledes i Horsens bosiddende Maler C. Bræstrup, som ved flere Lejligheder arbejdede sam-

men med Billedhuggeren; Bræstrup har saaledes signeret den Altertavle i Vejle Kirke, som er nævnt ovenfor, og til en stor nu forsvunden Altertavle i »Vor Frelzers Kirke«, i Horsens malede han tolv Billeder af Passionen. Porten var til Gaardsiden udsmykket paa en tilsvarende Maade, »besat med antique vaffen«, og selve Døren ind til Palæets store Hovedkorridor var udskaaret Billedhuggerarbejde. Af anden ydre Udsmykning skal nævnes, at der paa Façaden mod Torvet mellem første og anden Etage var anbragt fire Sandstensmedailloner med Relieffer (iflg. Antiquariske Optegnelser paa en Rejse i Jylland og Falster 1851 af Appeldorn), de er senere forsvundne. Man kan af ovenstaaende forstaa, at Palæets Ydre har svaret nøje til det Indre. Bygningen har fremtraadt ikke som noget fuldendt Kunstværk; men Façaden har været et fornemt Centrum i den lille Residensby, hvor de velhavende Borgere i Aarene efter Opførelsen kappedes om at give Byens Stolthed, det højfyrstelige Palæ en passende Ramme ved selv at give deres Huse Façader »paa den antique nu brugelige Maade«.

Den i Slutningen af Brevet nævnte Kammerherre Gersdorff, Fyrstepalæets Nabo mod Vest, var Christian Christopher G. til Merringgaard og Ussinggaard (1741—1805). Han var gift med Bodil de Lichtenberg (1735—1807), Enke efter Jochum Rodenburg de Lichtenhjem til Ussinggaard og Merringgaard; Kammerherrens Familie hørte ligesom Lichtenbergs andre Svigersønner til Byens fornemste, og ligesom Svigerfaderen i 1744 havde bygget sit Vinterpalæ i Byen, saaledes flyttede ogsaa Svigersønnerne helst til Staden om Vinteren for at nyde Koncerter og Theater; Etatsraad Lichtenbergs Enke, som nævnes andetsteds i Harsdorffs fem Breve, beholdt det fornemme Barokpalæ og samlede i mange Aar efter Mandens Død ofte sin Slægt der. Kammerherre Gersdorffs Hus var et af dem, der allermost gæstfrit havde aabnet sig for den unge Portrætmaler Hans Hansen (Constantin Hansens Fader), da denne i 1793 slog sig ned i Horsens for at male Byens og Egnens Notabiliteter; i det Gersdorffske Hus traf Hansen Byens mest betydende Folk, bl. a. Hoffets Funktionærer, af hvem han malede mange Portrætter; men desværre

opnaaede han ikke at portrættere de russiske Prinser og Prinsesser. (Se Hans Hansen: Portrætmalerens Dagbog 1793—1797, i Serien »Memoirer og Breve«).

Den 4. Juli samme Aar sender Harsdorff sit næste Brev til Guldberg, hvoraf det fremgaar, at Arkitekten nu mener, at hans Nærværelse ikke længere er paa-krævet i Horsens, da alt er vidt fremskredet efter hans Planer.

Brevet lyder:

Horsens d. 4. July 1780.

Underdanigst Pro Memoria

Hermed oversendes underdanigst en fuldstændig General Plan af hele Indretningen som ieg formoder vil være saaledes rigtig. Thi hvad endnu under Arbejdet og ved nøjere Overlæg til yderligere forbedring kand have; det vilde vist altid falde ud til det bedste. Under Gaars d^{te} har ieg modtaget Deris Høyvelbaarenheds af 1. July a. c. og tillige overleveret Hr. Gen: Adjudant v. Schenck det indlagte Brev. Jeg længes forskrekelig at kunde komme tilbage til Kiøbenhavn omendskiønt ieg har Underretning at alting gaar vel, ieg havde tænkt at kunde begynde min tilbage Reise som i Morgen, men bliver ieg ansvarlig som ventelig er billig for det hele, vil min Nærværelse endnu være fornøden, ieg haaber at kunde komme herfra næste Mandag eller senest et par Dage eft. Det er vist icke et lidet Arbejde vii her har fore, og er Listen paa Værelser samt foruden Reparationer temmelig voxen. Generaladjudant da han saa det hele Anlæg her blev saa surpreneret da han icke havde troet det var saadant et stort Wæsen, og forsickrede mig ogsaa at deris Høyvelbaarenhed vist icke udstillede sig det saa stort som. Overhovedet har ieg placeret alting samlet og sluttet, og hvor det vil være fornøden for at forebygge Uorden at slet ingen Passage til nogen tiid haves til Canalen, thi da er man allene sikker paa alle ting naar ickun een eneste Punckt haves neml.: Bierings Port hvor alt maae passere baade ind og ud; thi til Vasken, Kiøckenet, samt til hele Husholdningen haves i Gaarden 2de gode Pomper, og skulde Vasken enda gaae for sig ude ved Canalen, var det bedre det kiørtes ude om Huuset efter mine ringe Tancker. Porthuset bliver altsaa icke rørt, thi skulde derudi indrettes Værelser maatte man have Vinduer baade til Canalen og Haugen som icke vilde være saa got, hvorimod den nu kan borttages, eller og i tiide giøres til Hauge, naar der bliver sadt et høyt Planckeverck til Canalen. Om Vinduerne fra Cammerherre Gerstorffs Gaard ind til os venter ieg med Fredags Posten. Deris Høyvelbaarenheds Befaling og yderligere Forholds Ordre, at Planckevercket kan snart opsættes naar man tør risquere det, og det vil være ventelig blive den sidste Resourse. General Adjudanten skal ieg om alt tydelige underrette hvorpaa vii allerede har arbejdet i Dag, samt overlevere ham Plan af alt. Næss vil vist icke forsømme det mindste allerhelst da han er en meget flittig og paapassende Mand og driver alt saa stødt som muelig.

For de græske Gejstlige skal ieg indrette bag til Gaarden 2de Roum som findes i General Plan. For de 4re fornemme Russere som ventes skal ieg saa got som muelig med General Adjoudanten overlægge at logere dem i Indretningen, men ieg frygte det vil være temmelig indkneben og vanskelig, var det mig tilladt at siige mine ringe Tancke troer ieg der kunde være vel i Etatsraadinde Lichtenbergs Gaard, da hun selv af heele Huuset ickun bebor 3 à 4 værelser i nederste Etage og det øvrige samt hele anden Etage, hvor der haves endel meget smucke Værelser staae til Stads, og ieg troer at Stifts Amtmand Hr. Geh. Conferentz Raad v. Rosenørn gjerne overtalt hende dertil for en kort tiid, han logerer selv paa disse Værelser naar han kommer til Byen. Kackelovne kjøbes her paa Stedes, og hvortil allerede er gjort Anstalt.

Underdanigst Harsdorff.

Den i Brevet omtalte General- eller Oversigtsplan er endnu bevaret og Fig. 2 er en Gengivelse heraf. Harsdorff har altsaa, efter at Hovedbygningens Indretning var bestemt og iværksat, faaet Tid til at tage sig af de mange Værelser, som maatte indrettes i Udhusene, som fordelte sig paa Grunden ned mod Aaen (nuv. Aaboulevarden); Indretningen er væsentlig uændret fra den foreløbige Oversigtsplan, der medfulgte det udaterede Brev, og som er gjort til Genstand for Omtale. Syd for Funktionærboligerne og Hestestalden var den ikke særlig store Have med det uregelmæssige Omrids, denne Have synes ganske rigtig, som Harsdorff ytrede i Brevet af 30. Juni (Se S. 107), at være overladt til Herskabet at indrette. Den blev stærkt beundret af Samtidens Horsens; Billedhugger Hiernøe forsynede den med 4 Statuer og 4 Vaser samt et Lysthus, kaldt det »tyrskiske Telt«, der var meget fantasifuldt udstyret med drejede og udskaarne Kvaster og en udhugget Halvmaane; intet af dette er bevaret. Af Brevet fremgaar endvidere, at Harsdorff har fremvist hele Palæet for »General Adjoudanten«, hermed menes Kammerherre Jørgen Frederik Schenck (1739–97); han var afskediget Oberstlieutenant og Hofintendant ved det russiske Hof i Horsens fra 1780; fra 1784 Hofchef, og han maatte jo grundig sættes ind i hele Indretningen, før Herskabet ankom.

Det store Byggeforetagende lakkede nu mod sin Afslutning; alt var foregaaet med en utrolig Hast, naar man betænker, at det blev paabegyndt omkring 20de

Juni, og at Harsdorff den 11. Juli samme Aar kan skrive til Guldberg som følger:

Horsens 11. July 1780.

Underdanigst Pro Memoria!

Det fornøyer mig overmaade at Hds. Mayes. allernaadigst biefalder general Planen saaledes i alle Maader som ieg den har projecteret. Jeg forsickrer underdanigst at icke et Øyeblik forsømmes med Ivercksettelsen. Jeg kunde og allerede i dette Øyeblik mundlig have opvartet Deris Høyvelbaarenhed paa Fredensborg; men de idelige Reparationer har forvoldet ved seen Istandsættelse af Kielderen og en Grundmur ieg har maattet sette til Gaden for Bierrings Gaard med mindre Brystfeldighed ved Udhusene er Aarsag at undertiden Hoved Sagen nml. Værelserne maa stande noget, og gjør min Nærværelse her uomgiengelig nødvendig. Stift Amtmanden har sagt mig at han med Dags Post har meldet en hoben om vort Byggerie, men paa den Maade ieg har foretaget tingene indseer ieg vist icke andet end at alting til den bestemte Tiid 24. July skal og kand blive færdig skulde de høye Persøhner til den tiid indtreffen seer ieg icke andet end de sickert kunde rycke ind, nogle ubetydelige ting ved Udhus med Kaminer o. s. v. (som ieg icke troer) kunde maaske være et par Dage længere, ieg forsickrer underdanigst endnu at icke et Øyeblik her forsømmes og drives allting fra tidlig Morgen til Natten med utrolig Wirksomhed, og har vi allerede en stor haaben færdig. General Adjoudanten ved allerede besked om alting hvori ieg har kundet underrette ham, og Næss vil vist fortsætte sine Ting som sig bør naar ieg reiser, som ieg ønskede kunde skee paa Løvedag eller Søndag næstkommende. Stiftamtmanden troer at kunde bringe det i Rigtighed med Gerstorff paa den Maade ieg i senere Skrivelse toog mig den frihed at indberette deris høyvelbaarenhed — (han faldt selv derpaa). — Hvad de fornemme Russer Cavalier og 3de Damer deris bopæl anbetræffer, da er det vist icke mulig at de kunde logere i Indretningen, de vilde blive alt for tilsammenpackede, ude ved Indretningen er ingen uden smaae umeublerede Steder, her vil egentl. blive at observere I. om de kommer paa lige tiid med de andre, thi da maatte man allene see om Huusleye, eller om II. de skulde komme i forvejen thi da skulde de spise ude for Indretningen. I første fald troer ieg at der paa nogle Steder her i Byen vil findes Lejlighed, Jens Monberg en ung Kiøbmand har nyelig kjøbt en Gaard og vil sætte sig ned her ieg troer vist at han overloed sin Gaard for nogen tiid, i dette huus er for det mindste 12 smukke Værelser, denne Gaard ligger tæt ved Apotheget, men da her i Byen haves smukke Carotsker kunde de let komme hvorhen de vil og hen til Indretningen, Raadmand Grundahls Gaard er en af de anseeligste Gaarde i Byen med en stoer Sahl (frimurerne tilhørende) er skraaes over Indretningen et Stycke ned i Gaden henad til Lichtenbergs, troer ieg og de kunde logere, hvilken saavel som M^{dem} Busch her i Wertshuset gerne kunde servere og spise dem for nogen tiid, og kunde Maden hæ-

res til dem om saa forlangedes, thi her i Wertshuuset at spise vilde det vel genere baade de fremmede som Wertens, da her bestandig er et Ud- og Indryck af fremmede kiøbmænd og andre. Det fornøyer mig meget ieg hør af Stiftamtmanden at den unge Busch employeres, ieg har vist glemte i min forige Skrivelse at recomandere ham, og at indberette hvor meget han har været os til Nytte, han er et sindigt hurtig og vittigt ungt Mænniske, og er vist skicket dertil og kan blive General Adjoudanten til megen Nytte da han er her fra Byen og kiende alting. Rector Tauber har ieg overleveret de 20de han tacke underdanigst og bede at forsickre at de skal blive anvendte til det bestemte Brug Gardinerne kommer i Morges alle i fuld Arbejde.

Underdanigst Harsdorff.

P. S. maatte det ikke unaadig optages at ieg fordriste mig at crindre om allernaadigste Resolution paa min Ansøgning.

Det fremgaar altsaa af Brevet, at Arbejdet trods de uforudsete Hindringer skrider godt fremad, og at Sagen med Naboen Kammerherre Gersdorff angaaende dennes Vinduer mod Palæets Gaard er ved at gaa i Lave. Den Købmand Jens Monberg tilhørende Gaard, som Harsdorff foreslaar som Opholdssted for de fornemme Russere eksisterer ikke mere; men den driftige Horsenskøbmand havde flere Ejendomme i Horsens, hvoraf det smukke nyklassicistiske Hus Aaboulevarden Nr. 14 er bevaret. Der blev imidlertid overhovedet ikke Brug for nogen Værelser, da der ingen Russere, undtagen Poperne, fulgte med til Horsens.

De tyve Rigsdaler, som Harsdorff har overleveret Rektoren ved Byens lærde Skole, den bekendte Skolemand J. H. Tauber, har sikkert skullet anvendes til en af Skolens begavede Elever. Guldberg, som i flere Aar havde kendt Tauber, stod i Brevveksling med denne, der underrettede Statsministeren om sine særligt lovende Elever; disse modtog ofte en Opmuntring fra Guldberg til fortsat Flid, ja, endog blev nogle af de flinkeste Elever hjulpet under Universitetsstudiet i København. Den lille Bemærkning sidst i Harsdorffs Brev afslører endnu en Gang, paa hvilken tiltalende og personlig Maade den store Statsminister mindedes sin By og Skole med Taknemmelighed.

Faa Dage efter at ovenstaaende Brev blev skrevet, har Harsdorff forladt Horsens og overladt, hvad der

stod tilbage at fuldføre til sin Konduktør Næss, dennes Entreprenør Kruuse og Haandværkerne; disse sidste var naturligvis først og fremmest Horsensfolk; men selvom hele Byens Haandværkerstab var mobiliseret, var det dog for lidt, og man har maattet ty til Aarhus for Forstærkning. Det fremgaar af Regningerne, at de forskellige Fag var repræsenteret med et stort Antal Mestre, som det vil føre for vidt blot at nævne ved deres Navne. Den attende August gik Nattevagten Erich Donnerup sin sidste Runde i det nyindrettede Palæ og den 31. August afsluttede Anders Kruuse sit Regnskab, der var revideret af Næss.

Fra den attende Juli 1782 stammer Kongens Underskrift paa, at »de samtl. Udgifter som til Indretningen i Horsens for de høifyrstelige Herskaber er medgaaede« var 51994 Rd.; en ret betydelig Sum efter de Tider; heraf betalte den kgl. Chatolkasse 2536 Rd., Resten blev refunderet af den russiske Stat.

Man har sikkert ved Hoffet haft god Grund til at være tilfreds med Harsdorffs Arbejde, og man har ogsaa vidst at paaskønne det, hvad en ekstra Post i Regnskabet viser: »Justiceraad Harsdorff, som en Erkiendtlighed ved det udi Horsens nu indrettede Palais, efter Ordre af 22. Septbr. 300 Rd.«

En Skildring af Palæets Beboere og deres glædeløse Skæbne falder udenfor dette Arbejdes Rammer; allerede i 1782 døde den første af de fire Søskende, Prinsesse Elisabeth, og man indrettede allerede da deres Gravkapel i Klosterkirken; iflg. bevarede Regnskaber (Rigsarkivet) blev det Hiernøe, der valgtes til til at udføre Billedhuggerarbejdet; Kapellets Portal af gullandske Kalksten er endnu fuldt bevaret for Enden af den gamle Klosterkirkes søndre Sideskib, tæt op til Koret.

Forklaring til Etageplaner.

- Nr. 1 Sove kammer for den ene Dame.
 - 2 Sove kammer for den anden Dame.
 - 3 Kammer, hvor en Kammer Pige skal sove om Natten.
 - 4 Paaklædningskammer for begge.
 - 5 Daglig Gemak for begge.
 - 6 Audience Gemak. N. B. Derfra heller ingen Udgang til Trappen.
 - 7 Spise Sahl og forgemak.
 - 8 Kammerjomfrue.
 - 9 Kammerpige.
 - 10 Garderobe.
 - 11 Pige Kammer.
 - 12 og 13 Intendant ved Hoffet.
 - 14 for Pigerne ved Hoffet og Kammerjomfruen.
 - 15, 16, 17, 18 og 19 for Hofmesterinden og hendes Kammerjomfrue og et Par Piger.
 - 20 for Laquaierne ved de fornemme Damer hvor og en Laquai hver Nat bør sove.
 - 26 Capellet. N. B. Maa vel agtes, at det er for den græske Religion.

Anden Etage.

- Nr. 1 Sove Gemak for den ene Prins.
 - 2 Sove Gemak for den anden Prins.
 - 3 hvor sover en Kammertiener om Natten.
 - 4 Paaklædningsgemak, hvorfra ingen Udgang til Trappen, men et Skab i Døren.
 - 6 Reserveret Gemak eller til nogen anden Brug.
 - 7 Et Billard Gemak eller til nogen anden Brug.
 - 8 Audiens Gemak, ingen Udgang til Trappen.
 - 9 Laquai forgemak, hvor Laquaierne om Natten sover.
 - 11 for en Cavalier.
 - 12 for en Kammertiener.
 - 13 og 14 for en Kammertiener og Garderoben.
 - 15 for Cheffen ved Hoffet og hds. Folk.

Realregister

til
Aarhus Bys Skøde- og Panteprotokoller
1683—93,

udarbejdet paa Grundlag af Skøde- og Panteprotokollerne
og beslægtede Arkivalier.

Af C. J. T. THOMSEN.

(Fortsat).

Rettelser:

- 34. Her omtales Fru Anne Brochs Eje, skal være Fru Anne Brahes Eje.
- 70. G. T.: $66\frac{2}{3}$, ikke $66\frac{1}{2}$.
- 156. Se. A. A. Nr. 4.
- 264. Her omtales Peder Jensen Helkand, skal være Peder Lauritzen Helkand.
- 452. Karen Spigeret, skal være Koren Spigeret.
- 462. Søren Madsen Ørsted, Sognepræst til Lyngaa, ikke Lyngby, og Skjød Sogne.

Nye Forkortelser:

- A. A. = Arveafkald.
- G. A. = Gaardsavl; det efterfølgende Navn er Navnet paa Ejeren, da den ældste bevarede Vangbog c. 1636 blev udarbejdet.

I det foregaaende er registreret Aarhus Bys ældste Skøde- og Panteprotokol Nr. 1a og de første 65 Blade af Protokol 1b, d. v. s. Retsdagen den 3. August 1693 medtaget, forsaavidt angaar Oplysningerne, om de i Aarhus Bys Grundtakst af 1682 optagne Ejendomme.

I det følgende indeholdes en Oversigt over Protokollernes øvrige Indhold, som jeg har inddelt saaledes:

- A. Huse paa fremmed Grund.
- B. Salg og Pantsætning af Gaardsavl alene.
- C. Salg og Pantsætning af Havejord.

- D. Pantsætning af en Kobbermølle og en Krudtmølle i Marselisborg Skov samt en Gaard i Katstrup By i Koldt Sogn.
- E. Arveafkald.
- F. Køb og Salg af Begravelsessteder.
- G. Kautioner.
- H. Et Konfiskationsforpagtningsbrev.
- I. Salg og Pantsætning af Skibe og
- J. Salg og Pantsætning af Løsøre.

A. Huse paa fremmed Grund.

P.: $\frac{15}{7}$ 75, Bl. 18. Ps.: (B.) Rebslager Anders Lauritsen — maaske en Søn af (B.) Rebslager ved Reberbanen her for Byen Laurits Espensen og Dorethe Svendsdatter — se 219. Ph.: (B.) Handelsmand, Raadmand Jens Christensen Basballe — se 261. P.: A. Ls. Hus udenfor Byen i Dynkarken paa Raadmand Jens Christensen Vegerslevs — se 320 — Grund (218?). I Huset var Statholder Gyldenløve paa Kalø bleven indlagt $\frac{17}{4}$ 75, l. $\frac{9}{5}$ 75, T. Bl. 75, i Henhold til Dom af $\frac{1}{10}$ 74, T. Bl. 21. Gælden til Gyldenløve stammede fra Køb af en Del Materialier, nedtagne fra Kalø Slot.

B. Salg og Pantsætning af Gaardsavl alene.

- 34. G. A.: Fru Anne Brahes Eje.
P.: $\frac{20}{1}$ 80, Bl. 36 — se 34.
- 38. G. A.: Dinus Remsniders Eje paa Middelgade.
Sk. $\frac{20}{5}$ 90, Bl. 18, fra Ingeborg, E. e. Mag. Laurits Bording til Ryomgaard — se 185 — til Jens Jensen Vissing, residende paa Aarhus Mølle — se Hoffmeyer I S. 245, 246 og 248 og II S. 186, jfr. G. A. til 435.
- 48. G. A.: Rasmus Testrup paa Middelgade af Ommestrups Eje.
Sk. dat. $\frac{25}{6}$, l. $\frac{20}{11}$ 90, Bl. 24, fra (B.) Skræder Jørgen Rasmussen til Niels Lauritsen, boende i Veilby.
- 64. G. A.: Hofgaards Eje og Groeses Eje.
Med Hensyn til begge G. A.
Sk., dat. $\frac{30}{6}$ 86, l. $\frac{26}{7}$ 87, Bl. 158, fra Niels Mortensen Lund, født i Klakring, til kgl. Proviandforvalter Christen Jensen Vegerslev — se 319 og 320.
Sk., dat. $\frac{7}{2}$, l. $\frac{1}{12}$ 90, Bl. 26, fra C. J. V. til Sognepræst til Hasle, Skejby og Lisbjerg Sogne Hans Lundgaard — se W. Sk., dat. $\frac{21}{5}$, l. $\frac{6}{7}$ 93, Bl. 64, fra H. L. til (B.) Michel Sørensen Gunnestrup.
- 86. G. A.: Jens Pryds Eje paa Middelgade.
Sk., dat. $\frac{2}{4}$ 85, Bl. 95, fra Raadmand Søren Nielsen til Niels Lauritsen, boende i Veilby.
- 104. Det til Ps.'s iboende Gaard hørende G. A.: Hans Nielsens Eje paa Middelgade.

- P.: dat. $\frac{1}{4}$, l. $\frac{7}{4}$ 87, Bl. 140 — se 104.
272. G. A.: Christen Hansens Børns Eje paa Broberg.
Sk. dat. $\frac{17}{10}$ 89, l. $\frac{18}{12}$ 90, Bl. 27, fra Raadmand Jens Christensen Vegerslev og Hustru Anna Hansdatter — se 319 og 320 — til Michel Jensen Roed — se 90 (Tillæg).
277. G. A.: Frederik Lauritsens halve Gaardsavl paa Broberg.
Sk., dat. $\frac{20}{3}$, l. $\frac{3}{4}$ 90, Bl. 11, fra (B.) Handelsmand Anders Lauritsen — se 258 — til Svogeren Jens Jacobsen Skivholme — se 262 og G. A. til 293.
282. G. A.: Søren Rasmussen Frachers Eje paa Broberg.
Købeprev, dat. $\frac{20}{4}$, l. $\frac{23}{6}$ 87, Bl. 149, fra (B.) Handelsmand Niels Lauritsen — se 96, 200 og 249 — til Svogeren (B.) Handelsmand Jesper Nielsen Røve — se 151.
283. G. A.: Sal. Jep Nielsen Krammers Eje paa Broberg.
Sk., dat. $\frac{1}{8}$, l. $\frac{9}{10}$ 90, Bl. 20, fra (B.) Handelsmand Niels Lauritsen — se 96, 200 og 249 — til (B.) Skræder Michel Sørensen Due.
291. G. A.: Rasmus Testrup af Fogs Eje paa Broberg.
Sk., dat. $\frac{27}{9}$, l. $\frac{30}{6}$ 87, Bl. 159, fra (B.) Handelsmand Anders Lauritsen — se 258 — til (B.) Skipper Engelbret Endersen.
293. G. A.: Niels Røds Eje paa Broberg.
Sk., dat. $\frac{20}{3}$, l. $\frac{3}{4}$ 90, Bl. 11, fra (B.) Handelsmand Anders Lauritsen — se 258 — til Svogeren Jens Jacobsen Skivholme — se 262 og G. A. til 277.
333. G. A.: Lars (Laurits) (Jacobsen) Møller til Stensgaard.
P.: $\frac{14}{3}$ 72, Bl. 7. G. A.s Navn nævnes ikke — se 333.
334. G. A.: Vagn Pedersen til Skøtters Eje.
I Sk. $\frac{28}{6}$ 88, Bl. 174 — se 334 — har Sælgeren udtrykkeligt forbeholdt sig G. A., hvis Navn ikke nævnes.
418. G. A.: Laurits Sørensen Skomagere Eje.
Sk., dat. $\frac{23}{6}$, l. $\frac{28}{6}$ 90, Bl. 16 og 19 (det er indført 2 Gange) fra studiosus Oluf Jørgensen Juel — se 115 — til (B.) Handelsmand Hans Sørensen Gylding — se 51.
- 422a. G. A.: Envold Bagere Eje paa Guldsmedgade.
Sk., dat. $\frac{24}{4}$ 89, l. to Gange $\frac{11}{5}$ 89, Bl. 187, Bl. 187, og $\frac{17}{10}$ 89, Bl. 3, fra (B.) Skipper Jens Andersen Kruse — se 388 — til Baron Constantinus von Marselis — se 452.
435. G. A.: Rasmus Pedersen af Hedegaards Eje bag Klosteret.
Sk. $\frac{30}{6}$ 90, Bl. 18, fra Ingeborg, E. e. Mag. Laurits Bording til Ryomgaard — se 185 — til Jens Jensen Vissing, residende paa Aarhus Mølle — se Hoffmeyer I S. 245, 246 og 248 og II S. 186 — jfr. G. A. til 38.
Et Stykke Markejord, Sædejord, Eng og Græsning under Byens Matrikel, kaldet Bilbjerg — se Hoffm. I S. 196.
Sk. $\frac{6}{4}$ 93, Bl. 57, fra Borgm., Landbrugskommissarius, Assessor Jesper Nielsen Hutfeldt — se 278 — til Sognepræst til Hasle, Skejby og Lisbjerg Sogne Hans Lundgaard — se W.

C. Salg og Pantsætning af Havejord.

1. Paa Byens Grund.

Se 9. — 38. — 86. — 87. — 107. — 108. — 189b. — 226. —

227. — 228. — 232. — 252. — 255. — 256b. — 277. — 282?
— 315b. — 371. — 373. — 375. — 377. — 385. — 396. —
405. — 423a. — 470—476?

2. Uden Middelgade.

a. 1 lille Kornhave.

Sk., dat. $13/2$, l. $10/2$ 85, Bl. 91, fra (B.) Handelsmand Peder Hansen Feder — se 115 og 449 — til (B.) Handelsmand Peder Pedersen Flensborg — se 56 og 221.

b. 1 Stykke Havejord.

Sk., dat. $30/10$ 82, l. $18/3$ 86, Bl. 118, fra Mette Mariche Broberg, Datter af Dr. Mathias Broberg, efter hvem Ejendommen siges at være tilfaldet hende som Arv, og E. e. Landsdommer Hans Lange — se 47 (Tillæg) — til (B.) Jens Pallesen — se 59 (Tillæg) og 80 (Tillæg). Skødet udstedes af hendes Lavværge, Dr. Rasmus Bording — se 185.

c. 1 Kornhave, kaldet Ladehaven, se Hoffmeyer I S. 195.

Sk., dat. $20/3$ 81, l. $18/3$ 86, Bl. 118, fra Niels Nielsen studiosus — se 80 (Tillæg) — til (B.) Jens Pallesen — se 59 (Tillæg).

d. 1 Kornhave uden Middelgades Ende.

Sk., dat. Viborg $10/3$ 86, l. $23/7$ 87, Bl. 158, fra Digteren, Justitsraad, Landsdommer Tøger Reenberg, g. m. Dr. Mathias Brobergs Datter Malene og sidstnævntes Broder Rasmus Broberg til Sjelle Skovgaard, Kornhaven er tilfalden de to sidstnævnte som Arv e. deres Fader — se 47 (Tillæg) — til kgl. Proviantforvalter Christen Jensen Vegerslev — se 319 og 320. e. *Et øde Eje, kaldet Michel Nordbys Eje, med tilliggende Aul.* P.: dat. $8/11$, l. $10/11$ 87, Bl. 162. Ps.: (B.) Niels Pedersen Nøt, g. m. Sidsel Svendsdatter, hvem Ejendommen siges at være tilfalden som Arv e. Faderen, Kapellen ved Frue Kirke Svend Albertsen (Albrechtsen) — se 356.

Ph.: N. P. N.s Stedfader Casper Nielsen Brandt — se 173.

f. 1 Kornhave, kaldet Trøjborg Bakke, se Hoffmeyer I, S. 154.

P.: dat. $11/4$ 88, l. $7/7$ 92, Bl. 49. Ps.: (B.) Handelsmand Peder Hansen Feder — se 115 og 449. Ph.: Borgmester Michel Michelsen Malling — se 317.

3. Uden Studsgades Port.

1 lille Kornhave.

Købebreve, dat. $20/4$, l. $23/3$ 87, Bl. 149, fra (B.) Handelsmand Niels Lauritsen — se 96, 200 og 249 — til Svogeren (B.) Handelsmand Jesper Nielsen Røve — se 151 og G. A. 282. Ejendommen siges at være tilfalden N. L. efter hans Moster Margrethe Christensdatter, E. e. Handelsmand Hans Jørgensen Strømben — se 409.

4. Mellem Studsgade og Munkeport.

Sal. (B.) Skrædder Mogens Jensens lille Have mellem 405 og Raadmand Rasmus Nielsen Skrivers — se 199 — lille Have. P.: dat. $20/1$, l. $20/1$ 85, Bl. 87. Ps.: Sønnen stud. theol. Niels Mogensen Lang. Selvskyldnerkautionist: Datteren Maren Mogensdatter. — Se T. $30/83$, Bl. 37, hvor det oplyses, at Skiftet e. M. J. og Hustru afholdtes $6/11$ 68. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Pedersen Flensborg — se 56 og 221.

Sk. $\frac{3}{10}$ 85, Bl. 104, fra Samme paa Medarvingers og egne Vegne til Samme.

5. **Uden Munkeport.**

a. En Have i Byens Grave, tilhørende Raadmand Rasmus Nielsen Skivers — se 199 — Gaard paa Middelgade (39?)

Sk., dat. $\frac{3}{10}$ 87, l. $\frac{10}{2}$ 88, Bl. 164, fra Ingeborg, E. e. Mag. Laurits Bording til Ryomgaard — se 185 — til (B.) Skipper Engelbret Endersen — se 398.

b. Havejord mellem 385 og Jørgen Sørensens Have.

Sk., dat. $\frac{28}{1}$, l. $\frac{5}{2}$ 91, Bl. 29, fra Johanne Christensdatter, E.

e. Kapellan ved Frue Kirke, Svend Albertsen (Albrechtsen) — se 353 — til (B.) Oluf Sørensen — se 329.

6. **Uden Vesterport.**

En Kornhave, se Hoffmeyer I, S. 256.

Sk. $\frac{28}{1}$ 92, Bl. 40, fra (B.) Købhandler Jens Rasmussen Lassen og hans Moder Anne Rasmusdatter, E. e. (B.) Handelsmand og Overformynder Rasmus Lassen — se 324 — til Jens Jensen Vissing, residerende paa Aarhus Mølle — se G. A. til 38.

7. **Uden Vestergades Ende.**

En Kornhave, der mod Syd støder op til Hospitalets Humlehave — se Aarbogen IV 1911, S. 76—77.

Sk. $\frac{24}{1}$ 84, Bl. 74, fra kgl. Kancelliasessor Hans v. Lossov til Restrup, g. m. Kirstine Marie Broberg, en Datter af Dr. Mathias Broberg, hvem Ejendommen siges at have tilhørt — se 47 (Tillæg) — til Brødrene (B.) og Handelsmænd Michel og Peder Lassen — se 348 og 386.

8. **Kloster Engen**, liggende straks udenfor Møllen, — se Hoffmeyer I, S. 89, 96, 235 og 260.

Sk. $\frac{8}{15}$ 90, Bl. 17, fra Assessor Jesper Nielsen Hutfeld — se 278 — til Jens Jensen Vissing, residerende paa Aarhus Mølle, — se G. A. til 38.

9. **En indplanket Plads ved den søndre Ende af 329 mod Møllestien.**

Sk., dat. $\frac{0}{2}$, l. $\frac{9}{8}$ 88, Bl. 163, fra Johan Arentsen Althalt paa Lyngbygaard til Svigersønnen (B.) Oluf Sørensen — se 329.

10. **6 Agre bagved 280.**

P.: dat. $\frac{30}{4}$, l. $\frac{6}{15}$ 86, Bl. 123. Ps.: Bunde Jacobsen — se 280 og 277.

Ph.: (B.) Handelsmand Niels Lauritsen — se 96, 200 og 249.

Sk.: $\frac{20}{1}$ 87, Bl. 131, fra Samme til Samme.

11. **Uden Folmersgyde.** — Se Hoffmeyer I, S. 99, 194 og 395.

En Kornhave, Folmers Eje — se Hoffmeyer I, S. 194 og 491.

Sk. $\frac{10}{2}$ 87, Bl. 134, fra (B.) Handelsmand Niels Andersen Vegerslev til Stedsønnen Niels Andersen Pallesen — se 244, 245 og 252.

D. En Kobbermølle uden Byen i Marselisborg Skov, en Krudtmølle i Torsskoven — se offentlig Auktion $\frac{10}{2}$ 85, A. Bl. 60—61, — og en Gaard i Kattrup By i Koldt Sogn.

P. dat. $^{11}/_7$, l. $^{3}/_8$ 93, Bl. 65. Ps.: (B.) Købhandler Jens Rasmussen Lassen. Ph.: Moderen Anne Rasmusdatter, E. e. (B.) Handelsmand og Overformynder Rasmus Lassen — se 324.

E. Arveafkald.

1. $^{17}/_1$ 84, Bl. 61, fra Arvingerne e. (B.) Tømmermand Poul Pedersen Egaa, hans første Hustru, Anne Sørensdatter, og deres Datter Mette Poulsdatter til hans E.: Maren Pedersdatter paa Arv e. P. P. E., A. S. og M. P. — se 159 og A. A. 39.
2. Dat. Fredericia $^{18}/_7$, l. $^{1}/_8$ 84, Bl. 66, fra Peder Lauritsen Helkand til Stedfaderen Toldinspektør i Fredericia Christopher Sørensen Læsø — se 264 — ang. Arv e. hans Fader Laurits Jensen Helkand.
3. Dat. $^{18}/_6$, l. $^{10}/_7$ 85, Bl. 104, fra Anne og Maren Jensdøtre i Aarhus til Kandestøber Mathias Jensen i København ang. Arv e. deres Broder Jens Jensen, som boede i Nikolaj Kirkestræde i København.
4. $^{1}/_{10}$ 85, Bl. 107, fra Guttorm Eriksen Moes, boende paa Moes i Norge, g. m. Maren Jensdatter til Svogeren (B.) Peder Pedersen Balle ang. Arv e. M. J.s Forældre, Jens Poulsen og Johanne Jensdatter.
5. $^{12}/_{11}$ 85, Bl. 107, fra Mogens Sørensen i Aaby og Christen Sørensen i Egaa samt to Døtre af deres Broder, Niels Sørensen, Egaa, der var afgaaet ved Døden i Hospitalet i Aarhus, til Lisbet Hansdatter, E. e. deres afdøde Broder (B.) Peder Sørensen Egaa, ang. Arv e. denne. Han døde $^{3}/_{10}$ 85, se Sk.br. $^{6}/_{11}$ 85, Bl. 601, e. ham, og hun $^{2}/_2$ 90, se Sk.br. $^{5}/_3$ 90, Bl. 257, e. hende.
6. $^{15}/_4$ 86, Bl. 123, fra Landsdommer Tøger Reenberg til Lynderupgaard, boende i Viborg, g. Malene (Magdalene) Broberg, en Datter af Dr. Mathias Broberg til Sjelleskovgaard — se 47 (Tillæg) —, til Hustruens Formynder Assessor Jesper Nielsen Hutfeld til Skaarupgaard — se 278 — ang. hendes Arv e. Faderen.
7. og 8. Dat. $^{10}/_2$ 85, l. $^{21}/_{10}$ 86, Bl. 124, fra Formynderne for Henrich Jørgensens 2 Børn, Jørgen og Dorethe, til Børnenes Stedfader Skipper Oluf Joensen Hollænder — se 101 — ang. deres Arv e. Faderen.
9. og 10. Dat. $^{1}/_6$ og $^{11}/_7$, l. $^{11}/_{11}$ 86, Bl. 125, fra (B.) Handelsmand Jens Andersen, g. Marie Fog, til hendes Moder Cathrine Schumacher, ang. Hustruens Arv e. Faderen Assessor Jørgen Fog — se Sk.br. $^{12}/_3$ 86, Bl. 621, e. ham, — og Broderen Laurits Mathias Fog.
11. Dat. $^{30}/_8$, l. $^{18}/_{11}$ 86, Bl. 126, fra Arvingerne e. Inger Jensdatter, hendes Sødskende og nogle afdøde Sødskendes Børn: Las Jensen i Spørring, Maren Jensdatter i Søften, Kirsten Jensdatter, s. Rasmus Rasmussen Elgaard i Grundfør, Baltser Jensen i Søften, Anine, Inger og Karen Jensdøtre, Børn af sal. Jens Jensen (i Søften?), Jens Pedersen i Aarhus, Anders Pedersen i Ørum, Morten, Jens og Peder Sørensen, Børn af sal. Søren Pedersen (i Winding?), Maren Pedersdatter og Sidsel

- Pedersdatter i Herst, samt Thomas Jacobsen og Margrethe Jacobsdatter, Børn af sal. Anne Pedersdatter i Aarhus til Enkemanden Peder Mortensen Sveigaard — se 181.
12. $^{10/2}$ 87, Bl. 134, fra (B.) Jens Andersen, Niels Andersen Palle- sen og Maren Andersdatter Kruse, g. (B.) Paaske Pedersen — se 119 — til deres Stedfader (B.) Handelsmand Niels An- derssen Vegerslev paa Arv e. deres Fader (B.) Handelsmand Anders Nielsen Kruse — se 245.
 13. $^{3/3}$ 87, Bl. 136, fra Jens Andersen bag Klosteret, g. Kirsten Villadsdatter, til hendes Formynder (B.) Skomager Niels Poul- sen ang. Arv e. hendes Forældre (B.) Jacob Villadsen og Anne Christensdatter — se 409 og A. A. 20.
 14. Dat. $^{9/10}$ 86, l. $^{10/3}$ 87, Bl. 136, fra Kirsten Hansdatter, E. e. Peder Rasmussen i Malling, med Samtykke af hendes Broder og Lavværge Søren Hansen i Beder, til (B.) Fisker Jens Chri- stensen ang. Arv. e. hans Hustru, hendes Datter, Kirsten Pe- dersdatter.
 15. Dat. $^{21/3}$, l. $^{31/3}$ 87, Bl. 142, fra Michel Jacobsen, boende i Jexen i Skanderborg Birk, til (B.) Klejnsmed Hans Pedersen Tydsk paa Arv e. dennes Hustru Ellen Jacobsdatter, Udste- rens Søster. A. A. gaves tillige paa Udstederens sal. Søskendes Arvingers Vegne; deres Navne er ikke nævnt.
 16. Dat. $^{11/12}$ 87, l. $^{9/2}$ 88, Bl. 165, fra (B.) Handelsmand Jens Pe- dersen Sveigaard, g. Mette Rasmusdatter, Datter af (B.) Han- delsmand og Overformynder Rasmus Lassen, til hendes Bro- der (B.) Handelsmand og Overformynder Jens Rasmussen Lassen, ang. hendes Arv e. Faderen — se 324.
 17. Dat. $^{7/1}$, l. $^{10/1}$ 89, Bl. 182, fra Karen Jespersdatter i Øxenved i Voldby Sogn i Salling, E. e. Niels Jørgensen, til Maren Po- velsdatter, E. e. (B.) Anders Jespersen, ang. K. J.s Arv e. A. J.; K. J. siges at være A. J.s eneste Søster.
 18. Dat. $^{2/7}$, l. $^{4/7}$ 89, Bl. 188, fra Murermester i København Jo- han Jensen, g. Kirsten Jensdatter, en Datter af Jens Jensen Mollerup i Stjær, hvis afdøde Hustru var Søster til Anne Lau- ridsdatter, g. (B.) Bager Niels Jensen — se 22 og A. A. 20 —, og Mette Nielsdatter, en Datter af Anne Lauridsdatters Søster Kirsten Lauridsdatter og dennes afdøde Ægtefælle Niels Pe- dersen i Skjoldedelev, til N. J. ang. Arv e. A. L.
 19. Dat. $^{3/6}$, l. $^{12/9}$ 89, Bl. 2, fra Laurs Dynesen til sin Formynder Skipper Jens Olufsens E.: Johanne Dinusdatter, nu boende paa Fiskergade — se 257 — ang. Arv e. sin Fader Dynus Tygesen.
 20. $^{9/1}$ 90, Bl. 6, fra (B.) Bager Niels Jensen — se 22 og A. A. 18 — nu g. Mette Jacobsdatter, en Datter af Jacob Villadsen og Anne Christensdatter, til (B.) Handelsmand Jens Andersen Sabro — se A. A. 13 —, der var blevet beskikket som hen- des Formynder efter (B.) Handelsmand Jens Lauridsen Bierre — se 393 — ang. hendes Arv ¹⁾ e. hendes Fader J. V., hvis Sk.br. er dat. $^{10/8}$ 64, ²⁾ e. hendes Moder A. C., død i Marts 78, se Sk.br. e. hende, dat. $^{3/9}$ 79, Bl. 107, ³⁾ e. hendes Søster Margrethe Christensdatter, død $^{13/6}$ 86 — se 409 —, ⁴⁾ e. M.

- C.s Mand, Hans Jørgensen Strømbesen, hvis Registrering er dat. $\frac{30}{9}$ 69 — se ligeledes 409 — og ^{b)} e. Jens Sørensen, hvis Sk.br. er dat. $\frac{17-18}{6}$ 61.
21. Dat. $\frac{1}{3}$, l. $\frac{9}{3}$ 90, Bl. 8, fra Rasmus Michelsen i Aabo, g. Maren Jacobsdatter, og Michel Michelsen i Pedholdt, g. Anne Rasmusdatter, til Helle Michelsdatter, E. e. (B.) Peder Rasmussen, ang. M. J.s og A. R.s Arv e. P. R.; de var de eneste Arvinger — se A. A. 25.
 22. Dat. $\frac{12}{3}$, l. $\frac{13}{3}$ 90, Bl. 9, fra Christen Andersen til sin Fader (B.) Handelsmand Anders Lauritsen ang. Arv e. sin Moder Karen Laursdatter — se 258 — og e. sin Moders Moder Karen Christendatter Stenhuggers — se 340.
 23. Dat. $\frac{18}{3}$, l. $\frac{10}{4}$ 90, Bl. 13, fra (B.) Jens Pallisen, g. Dorethe Jacobsdatter — se 80 (Tillæg) —, til kgl. Majestæts Controllør og Visiterer Peder Rasmussen Halkier — se 32 — ang. D. J.s Arv e. hendes Søster Karen Jacobsdatter, P. R. H.s afdøde Hustru — se 80 (Tillæg) og A. A. 27 og 31.
 24. $\frac{13}{2}$ 90, Bl. 16, fra Niels Lauritsen i Ringkøbing til Cathrine Adriansdatter, E. e. Skibsskriver Anders Lauritsen Ørn — se 211 —, ang. Arv e. A. L. (Hedegaard), N. L.s Broder.
 25. Dat. $\frac{9}{6}$, l. $\frac{25}{6}$ 90, Bl. 19, fra Niels Christensen paa sin trolovede Fæste Enke Helle Michelsdatters Vegne, — hun var E. e. (B.) Peder Rasmussen, se A. A. 21, — samt Gregers Melchiorsen, boende ved Hadsunds Færgested i Stampemøllen, g. Anne Michelsdatter, og H. M. og A. M.s Søster Kirsten Michelsdatter i København til Anne Pedersdatter, E. e. (B.) Feldbereder Peder Michelsen, ang. Arv e. P. M. — se 193; de var de eneste Arvinger.
 26. Dat. $\frac{8}{1}$, l. $\frac{22}{1}$ 91, Bl. 28, fra sal. Laurits Christensens Søkende og Arvinger: Rasmus Christensen, boende i Kongsgaard paa Helgenæs, Anders Christensen, boende i Nordby paa Samsø, Jacob Christensen, boende i Over Mølle paa Mols, Niels Christensen, Ladefoged paa Faurskov, og Rasmus Mortensen paa Helgenæs paa sin Hustru Gunder Christensdatters Vegne til deres Svoger (B.) Skræder Michel Sørensen Due, g. Mette Christensdatter — se 123 (Tillæg) —, hos hvem L. C. opholdt sig, ang. Arv e. L. C.
 27. Dat. $\frac{23}{1}$, l. $\frac{20}{1}$ 91, Bl. 28, fra Sidsel Jacobsdatter, E. e. Rasmus Jørgensen, til kgl. Majestæts Controllør og Visiterer Peder Rasmussen Halkier — se 32 — ang. Arv e. S. J.s Søster Karen Jacobsdatter, P. R. H.s Hustru — se 80 (Tillæg) og A. A. 23 og 31.
 28. $\frac{20}{1}$ 91, Bl. 29, fra (B.) Handskemager Nicolaus Lambrecht, som nuværende Formynder for Berent Christophersen, til dennes hidtidige Formynder Kleinsmed Niels Nielsen — se 129 — ang. B. C.s Arv e. sine Forældre, hans Fader hed Christopher Berntsen.
 29. Dat. $\frac{26}{5}$, l. $\frac{28}{5}$ 91, Bl. 32, fra samtlige (B.) Anders Christensen Kasteds Arvinger, dels hans Helsødskende: Jørgen og Søren Christensen, begge boende i Elsted, Christen Christensen, tjenende Mads Rasmussen i Gjeding, og Rasmus Jensen

- i Skiby, g. Maren Christensdatter, paa dennes Vegne, dels hans Halvsøskende: Søren Andersen, Rasmus Andersen, Anne Andersdatter, Kirsten Andersdatter og Maren Andersdatter ved deres Fader, Anders Sørensen i Kasted til Sidsel Frantsdatter, E. e. A. C. K., ang. deres Arv e. A. C. K. — se 146.
30. Dat. $27/3$, l. $29/3$ 91, Bl. 33, fra Rasmus og Thomas Rasmussen, begge i Grundfør, til Maren Mortensdatter, E. e. (B.) Tøffel-mager Søren Rasmussen, ang. Arv e. S. R., deres Broder; de var hans eneste Arvinger — se 390.
 31. $27/6$ 91, Blad 33, fra Sidsel Jacobsdatter, E. e. Rasmus Jørgensen — se G. A. 27 — til (B.) Jens Pallisen ang. Arv e. J. P.s Hustru Dorethe Jacobsdatter — se 59, 80 og A. A. 23.
 32. Dat. Callundborg $29/6$, l. $17/6$ 91, Bl. 35, fra studiosus paa Københavns Akademi, Christian Jensen Spend — hans Broder Sognepræst til Rachløf Menighed paa Sjælland, Hans Spend, nævnes — til hans Stedfader Magister Ludvig Henrichsen Pontoppidan, Sognepræst til Aarhus Domkirke og Provst over Hasle Herred, ang. Arven e. hans Forældre Magister J. N. Spend i Herlufmagle og Barbara Hansdatter Becher — se W. — og e. hans Broder Niels Spend.
 33. Dat. $15/2$, l. $18/2$ 92, Bl. 41, fra (B.) Snedker Rasmus Rasmussen Keiser — se 42 — i Følge Fuldmagt fra hans Faders Søster Boel Andersdatter, E. e. Hans Jespersen i Horsens, fra sal. Karen Rasmusdatter, sal. Peder Fog i Aarhus' Børn: Snedkersvend Rasmus Pedersen og Sophie Pedersdatter, g. Sværtfejer Derich Johansen, begge i København, og paa egne Vegne til Svogeren Oluf Lauritsen, ang. Arv e. O. L.s Hustru Mette Andersdatter.
 34. Dat. $18/2$, l. $10/3$ 92, Bl. 44, fra Jens Nielsen Avning i Skjødstrup, g. Anne Jacobsdatter Møller, til Hustruens Formynder (B.) Anders Jensen ang. hendes Arv e. sine Forældre, Møller i Aarhus Mølle Jacob Lauritsen og Dorethe Thomasdatter — se 325.
 35. $10/3$ 92, Bl. 45 — jfr. Bl. 89 — fra Guldsmedesvend Mogens Thomassen Løvenhertz til (B.) Skræder Christen Jacobsen ang. Arv e. hans Forældre (B.) Bogbinder Thomas Christensen Løvenhertz, død $30/12$ 80, — se Sk.br. $30/6$ 81, Bl. 185, e. ham — og Karen Kiøldsatter samt e. hans Morbroder Rasmus Kjeldsen, død $3/6$ 84 — se Sk.br. $3/7$ 84, Bl. 392, e. ham —; R. K.s E.: Karen Jensdatter døde i November 89, se Sk.br. $9/6$ 90, Bl. 330, e. hende.
 36. $14/7$ 92, Bl. 50, fra (B.) Jørgen Henrichsen til (B.) Handelsmand Oluf Erichsen, der var g. J. H.s Søster Dorethe, ang. Arv e. Moderen Maren Poulsdatter, E. e. Skipper Oluf Joensen Hollender — se 101.
 37. Dat. $29/10$, l. $3/11$ 92, Bl. 51, fra Karen Pedersdatter, E. e. Jens Nielsen, boende i Dejret paa Mols, til Svogeren (B.) Laus Jensen Kaee, g. Anne Pedersdatter, ang. Arv e. A. P., hendes Søster.
 38. Dat. $7/7$, l. $13/7$ 93, Bl. 64, fra Michel og Knud Sørensen, begge boende i Nordby paa Samsø, og (B.) Skipper Jens Sørensen til Maren Pedersdatter Winter — se 352 —, E. e. (B.) Skipper Jørgen Sørensen, ang. Arv e. deres Broder J. S.

39. Dat. $\frac{25}{8}$, l. $\frac{31}{8}$ 93, Bl. 67, fra samtlige Arvinger e. Maren Pedersdatter, E. e. Jens Christensen Haar — se 159 — nemlig ¹⁾ sal. (B.) Anders Michelsens Datter, Anne Andersdatter, g. Poul Nielsen — se 172 —, ²⁾ sal. Rasmus Michelsen i Skejby's Børn, Peder Rasmussen i Skejby og Hans Rasmussen, Degn i Hørning, ³⁾ sal. Jens Michelsen i Ladings Datter Maren Jensdatter, ⁴⁾ (B.) Morten Pedersen for sin Svigermoder Birgitte Michelsdatter i Brabrand, ⁵⁾ sal. Mette Michelsdatter, E. e. Søren Nielsen i Skejby's Børn, Niels Sørensen i Børup, Michel Sørensen i Lisbjerg og Peder Sørensen i Pandrup og ⁶⁾ (B.) Peder Astrup, g. Anne Michelsdatter, paa sin Hustrus Vegne til Enkemanden ang. Arv e. M. P.

F. Begravelsessteder.

1. I Domkirken.

a. *Et muret Begravelsessted i Koret eller Altergrunden.*

Sk., dat. Viborg $\frac{10}{9}$, l. $\frac{20}{9}$ 83, Bl. 59, fra Erik Kruse til Engelstoft til Jørgen Fog.

Begravelsesstedet siges at være tilfalden E. K. som Arv e. hans Broder, Jacob Grube til Cappel, kgl. Majestæts Landcommissarius i Viborg Stift. I Begravelsesstedet siges at staa Jacob Grubes og Søsteren Ingeborg Kruses Kister, der ikke maa flyttes.

b. *Et muret Begravelsessted nedenfor de slachende Kvindestole.*

Sk. $\frac{3}{12}$ 91, Bl. 97, fra kgl. Majestæts Justits- og Cammer-Raad Edvard Kruse til privilegeret Apoteker Jacobus Gessius — se 450. E. K. siges at have erhvervet Begravelsesstedet med sin Hustru Karen de Hemmer, E. e. Thomas Fris, kgl. Majestæts Cammerraad og Landcommissarius over Aarhus og Ribe Stifter — se 445.

c. *Et Begravelsessted ved den nordre Kirkedør.*

Sk., dat. $\frac{18}{1}$, l. $\frac{28}{1}$ 92, Bl. 40, fra Jacob Christophersen, nu boende hos (B.) David Jørgensen, til (B.) Tømrermester Jens Rasmussen — se 122.

Begravelsesstedet siges at være Sælgeren og hans Sødskende tilfalden som Arv e. (B.) Skomager Niels Sørensen.

2. I Frue Kirke.

$\frac{8}{3}$ 88, Bl. 167, siges det, at Jens Christensen Vegerslev — se 320 — $\frac{8}{12}$ 64 har betalt 20 Sldr. for et Begravelsessted i Kirken. Da han imidlertid i c. 14 Aar har været Værge for Kirken, findes det billigt, at han, som hans Formænd, nyder fri Begravelse i Kirken, hvorfor de 20 Sldr. afkortes i hans Gæld til denne.

G. Kautioner.

1. Dat. $\frac{24}{3}$ 70, l. $\frac{22}{10}$ 85, Bl. 105. Commissarius Jesper Nielsen Hutfelds — se 278 — Kautionserklæring overfor Kongen for Christen Hansen Ferslev, der var antaget til at være Tolder i Sæby, for C. H. F.s Oppebørslser som Tolder i Sæby. Kvittering, dat. $\frac{17}{3}$ 94, aflæst $\frac{9}{4}$ 94.

2. Dat. $^{26}_{11}$ 83, l. $^{22}_{10}$ 85, Bl. 105. (B.) Handelsmand Peder Hansen Feders — se 115 — Kautionserklæring for Borgmester Jacob Andersen Bygvad i Viborg, paategnet dennes Forpagtningsbrev m. H. t. Konsumptionen s. St.
3. Dat. $^{29}_{10}$ 83, l. $^{20}_{11}$ 85, Bl. 108. Hans Jensen Vinters — se 317 — Kautionserklæring for Borgmester Michel Michelsen Mallings — se 317 — m. H. t. dennes Forpagtning af Konsumptionen i Aarhus By for Tidsrummet $^{1}_{1}$ 84— $^{31}_{12}$ 86.
4. Dat. $^{22}_{10}$ 80, l. $^{20}_{11}$ 85, Bl. 109. Borgmester Michel Michelsen Mallings — se 317 — Kautionserklæring for Søren Michelsen Mallings — se 460 — m. H. t. dennes Forpagtning af Konsumptionen i Aarhus By for Tidsrummet $^{1}_{1}$ 80— $^{31}_{12}$ 83.
5. Dat. $^{5}_{5}$ 84, l. $^{20}_{11}$ 85, Bl. 109. Dynis Pedersen Vintz's — se 205 — Kautionserklæring overfor Kongen for Hans Jacobsen i Ebeltoft, som Kongen havde antaget til at være Ridefoged over Callø Amt.
6. Dat. $^{10}_{4}$ 84, l. $^{20}_{11}$ 85, Bl. 110. Borgmester Jens Rasmussen Laasby — se 311 — og Raadmand og Farver Peder Jessens se 374 — Kautionserklæring overfor Kongen for Laurits Ditlevsen Møller, som Kongen havde antaget til at være Regimentskriver ved Felt Marskal Løjtnant Grev Wedels Regiment.
7. Dat. København $^{7}_{11}$ 92, l. $^{22}_{2}$ 93 paa Viborg Landsting og paa Aarhus Byting $^{1}_{3}$ 93, Bl. 55. (B.) Handelsmand Anders Jensen Lassens — se 205 — Kautionserklæring for Morten Halkier — se 32 (Tillæg) —, der $^{29}_{10}$ 92 modtog i Forpagtning af Rentekammeret Familieskatten af Callø, Havreballegaard, Stjærholm, Dronningborg, Silkeborg, Mariager, Skanderborg og Aakjær Amter for Tidsrummet $^{5}_{1}$ 93— $^{31}_{12}$ 95.

H. Et Konfiskationsforpagtningsbrev.

Dat. $^{2}_{4}$ 84, l. $^{20}_{11}$ 85, Bl. 111, udstedt til Christen Blichfeld, angaaende de Konfiskationer, som i Tidsrummet $^{2}_{4}$ 84 — $^{2}_{4}$ 87 imod kgl. Majestæts Toldordinantser og om Toldvæsenet udgaaende Forordninger ved Toldstederne og deres Distrikter i Aarhus Stift kan forefalde af indsmuglede Varer, være sig enten ved Toldstederne, i eller udenfor Købstæderne, eller paa Landet.

I. Skibe.

1. **En Skude.**
P.: $^{25}_{5}$; 72, Bl. 6. Ps.: (B.) Skipper Søren Olufsen — se 202 — Ph.: kgl. Majestæts Tolder Niels Madsen — se 324. P.: Enten min Vaaning (18) eller min førende Skude.
2. **En ny næsten færdig Skude.**
P.: $^{7}_{3}$ 78, Bl. 27. Ps. (B.) Konsumptionsbetjent ved Vestergades Port Rasmus Jørgensen. Ph.: Anne Christensdatter Splid, E. e. (B.) Handelsmand Jens Jacobsen. P.: Min Andel i en ny Skude i Rederiskab med (B.) Handelsmand Christen Jensen Vegerslev — se 320. Skuden siges at være nu allerede næsten færdig; Obligation siges at være udstedt $^{5}_{2}$ 78.

3. **En Krejert: Sankt Peder.**
Sk., dat. $^{24}/_1$, l. $^{5}/_2$ 85, Bl. 87, fra (B.) Søren Erichsen til Jens Nielsen, g. S. E.s Steddatter Johanne Michelsdatter paa Halvparten af Krejerten som en Del af J. M.s Arv e. sin Fader — se 215.
4. **En Skude: Sankt Jørgen.**
Sk., dat. $^{12}/_2$ 83, l. $^{12}/_2$ 85, Bl. 88, fra (B.) Rasmus Andersen Møller til (B.) Jørgen Andersen — se 174? — paa den Halvdelen af Skuden, som han havde afkøbt sin Reder Espen Jensen, og paa endnu en Fjerdedel af Skuden, dat. $^{12}/_2$ 85, l. s. d., Bl. 88 og T. $^{23}/_{86}$, Bl. 82.
5. **En Skude: Markrellen.**
 - a. P.: dat. $^{3}/_2$, l. $^{4}/_6$ 85, Bl. 101. Ps. (B.) Rasmus Christensen Lollik — se 184? — Ph.: Borgmester Michel Michelsen Malling — se 317. Ps.: Halvparten af Skuden.
 - b. Sk., dat. 4 , l. $^{9}/_4$ 85, Bl. 96, fra (B.) Rasmus Christensen Lollik — se 184? — til (B.) Handelsmand Claus Nielsen — se 443 — paa Halvparten af Skuden.
 - c. Et Skiberum. (== 5?).
P.: dat. 6 , l. $^{22}/_{10}$ 85, Bl. 106. Ps.: (B.) Rasmus Christensen Lollik — se 184? — Ph.: Niels Jensen, Skriver hos Land Commissarius over Aarhus og Ribe Amter Thomas Fris — se 445. P.: Halvparten af mit Skiberum, som nu ligger i København og sidst blev ført af Skipper Peder Madsen — se 34.
 - d. Sk., dat. $^{24}/_2$, l. $^{16}/_6$ 87, Bl. 146, fra (B.) Rasmus Olufsen — se 417 — til (B.) unge Mand Jens Hansen paa Halvparten; den anden Halvpart siges at tilhøre (B.) Handelsmand Peder Lassen — se 386.
6. **Et Skiberum: Sankt Paulus.**
P.: dat. $^{31}/_8$, l. $^{22}/_{10}$ 85, Bl. 106. Ps.: Henrik Poulsen paa Vitvedgaard. Ph.: Niels Jensen, Skriver hos Land Commissarius over Aarhus og Ribe Amter Thomas Friis — se 445. P.: $^{3}/_4$ af Skiberummet.
7. **En Krejert: Lammet.**
P.: dat. $^{11}/_{12}$ 83, l. 7 , Bl. 111. Ps.: Karen Jacobsdatter, f. e. (B.) Skipper Michel Tønnesen — se 256. Ph.: Hr. Villads Olufsen, Sognepræst til Grundtør og Spørring Sogne. P.: Halvparten af hans Halvpart af Krejerten; den anden Halvpart siges at tilhøre Borgmester Michel Michelsen Malling — se 317.
8. **En Krejert.**
 - a. P.: $^{20}/_{10}$ 87, Bl. 160. Ps.: (B.) Niels Andersen Krus. Ph.: Hans Stedsønner Niels Andersen og Rasmus Andersen Krus — se 245. P.: De tre Parter ($^{3}/_4$) i den Skude, som N. A. K.s sal. Formand (B.) Anders Nielsen Krus havde ladet bygget; den var udlagt Ps. paa Skiftet for 900 Sldr.; nu sættes Værdien kun til 600 Sldr.
 - b. **En Krejert.**
P.: dat. $^{25}/_{10}$, l. $^{11}/_{11}$ 86, Bl. 125. Ps.: Niels Andersen Krus og Hustru Johanne Pallisdatter — se 245. Ph.: Sognepræst for Viby med Anneks Holme, Christen Jensen Thorsager.
9. **En Skude.**
P.: dat. $^{21}/_{10}$ 86, l. $^{10}/_8$ 87, Bl. 135. Ps.: Laurits Jacobsen Møl-

- ler -- se 431. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Lassen — se 386. P.: Halvparten af hans nu ejende halve Skudepart.
10. **En Krejert.**
P.: dat. $\frac{4}{3}$, l. $\frac{7}{4}$ 87, Bl. 141. Ps.: Skipper Anders Jensen -- se 21. Ph.: Svogeren (B.) Handelsmand Hans Sørensen Gylding — se 51. Skylden stammer bl. a. fra, at H. S. G. har indført en Kautionskyld overfor Assessor Jesper Nielsen Hutfeld — se 278 — for en fjerde Part i en førende Krejert. P.: 21.
11. **En Skude.**
P.: dat. $\frac{28}{3}$, l. $\frac{16}{6}$ 87, Bl. 146. Ps.: (B.) og Skibsbygger i Ebeltoft Mads Jensen. Ph.: Jens Hansen Holm — se 112. P.: En tredje Part i min førende Skude.
12. **Et Skibelav: Fortuna, drægtig 9 Læster.**
a. P.: dat. $\frac{10}{6}$, l. $\frac{20}{6}$ 88, Bl. 170. Ps.: Jens Hansen Holm — se 112. Ph.: studiosus, borgerlig Handelsmand Niels Nielsen — se 76 og 200. P.: Halvparten; den anden Halvpart siges at tilhøre (B.) Handelsmand Peder Lassen — se 386.
b. P.: dat. $\frac{3}{4}$ 88, l. $\frac{7}{2}$ 89, Bl. 182. Ps.: J. H. H. Ph.: Jens Jacobsen Skivholme — se 262. P.: $\frac{2}{3}$ af min førende Skude: Fortuna.
c. Ph.: dat. $\frac{3}{4}$, l. $\frac{12}{9}$ 89, Bl. 2. Ps.: (B.) Jens Olufsen Fløjstrup. Ph.: Johanne Dinusdatter, E. e. (B.) Skipper Jens Olufsen — se 257. P.: $\frac{1}{3}$.
13. **En Skude.**
P.: $\frac{30}{3}$, l. $\frac{7}{6}$ 88, Bl. 122. Ps.: (B.) Jens Olufsen Fløjstrup. Ph.: Laurits Andersen Holm. P. $\frac{1}{2}$.
14. **En Skude.**
P.: $\frac{22}{8}$, $\frac{12}{12}$ 89, Bl. 5. Ps.: Michel Lauritsen Brun, barnefødt i Aarhus — se 149 (Tillæg). Ph.: (B.) Handelsmand Peder Lassen — se 386. Ps siges at have afkøbt Ph. Skuden.
15. **Et Skiberum: Laugsbaaden.**
P.: dat. $\frac{20}{2}$, l. $\frac{13}{3}$ 90, Bl. 10. Ps.: (B.) Skipper Søren Pedersen Rytter. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Hansen Feder — se 115. P.: 42. Skylden siges at stamme fra Købet af $\frac{2}{3}$ af Skibsrummet.

J. Løsøre. Hvor intet andet siges, er Løsøret specificeret.

1. P.: $\frac{4}{3}$ 80, Bl. 38. Ps.: Sognepræst ved Domkirken Mag. Claus Andersen Trondhjem — se 453. Ph.: Borgmester og Commissarius Jesper Nielsen Hutfeld — se 278. P.: 453 med alt indehavende Bo og Boskab. Ps. resterer med Kontributioner til Kongen.
2. P.: dat. $\frac{20}{12}$ 84, l. $\frac{15}{1}$ 85, Bl. 87. Ps.: (B.) Møller Claus Nielsen Vegner. Ph.: (B.) Handelsmand Niels Lauritsen — se 249 og 283. P.: En Jernkækkeovn og hans øvrige, ikke specificerede, Gods.
3. P.: dat. $\frac{21}{1}$, l. $\frac{4}{2}$ 86, Bl. 112. Ps.: (B.) Skipper Laurits Olufsen — se 16. Ph.: (B.) Handelsmand Hans Jensen Vinter — se 317.

4. Overdragelse, dat. $\frac{8}{2}$ 86, l. ? Bl. 122, fra (B.) Søren Eriksen — se 215 — til Rasmus Madsen Wærn — se 152 — af Løsøre, der var overtaget af S. E. som Dækning for et Beløb, tilkendt ham ved Bytingsdom af $\frac{7}{1}$ 86 over (B.) Jens Nielsen Møller — se 214.
5. P.: dat. $\frac{11}{8}$, l. $\frac{2}{12}$ 86, Bl. 129. Ps.: (B.) Skræder Peder Svendsen — se 458. Ph.: Raadmand, Assessor Jens Lassen — se 205.
6. P. dat. $\frac{21}{2}$, l. $\frac{8}{3}$ 88, Bl. 166. Ps.: Raadmand Jens Christensen Vegerslev og Hustru Anne Hansdatter — se 320. Ph.: Frue Kirke ved Borgmester og Raad. P.: al vor Formue »rørendis og urørendis«.
7. P.: dat. $\frac{14}{3}$, l. $\frac{15}{3}$ 86, Bl. 167. Ps.: Søren Hansen. Ph.: (B.) Handelsmand Hans Jensen Vinter — se 317.
8. Transport, dat. $\frac{27}{12}$ 87, l. $\frac{20}{4}$ 88, Bl. 169, fra Simen Simensen i Saxild til (B.) Jens Jacobsen Skivholme — se 262 — paa et Udlæg af $\frac{28}{6}$ 87 hos Bunde (Buni) Jacobsen, foretaget paa Grundlag af en Hads Herreds Dom af $\frac{1}{3}$ 86, i 280 og Løsøre — se 280.
9. P.: dat. $\frac{17}{5}$, l. $\frac{21}{6}$ 89, Bl. 187. Ps.: (B.) Vognmand Ortgius Joachim — se 439. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Lassen — se 386. P.: Løsøre og Afgrøden af 3 Gaards Avl — til 47, 439 og 458.
10. P. dat. $\frac{20}{6}$ 89, l. $\frac{20}{3}$ 90, Bl. 10. Ps.: Anne Christophersdatter, g. Hans Pettersen, T. Bl. 22. Ph.: (B.) Handelsmand Hans Sørensen Gylding — se 51. Ps. var Lejer hos Ph.
11. P.: $\frac{4}{12}$ 90, Bl. 27. Ps.: Knapmager Jacob Jørgensen. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Hansen Kryssing — se 370.
12. P.: dat. $\frac{16}{3}$, l. $\frac{20}{4}$ 91, Bl. 31. Ps.: Inger Nielsdatter, E. e. Clemmen Guldsmed. Ph.: Maren Michelsdatter Malling, g. Raadmand Hans Jensen Vinter — se 317.
13. P.: dat. $\frac{15}{3}$, l. $\frac{17}{3}$ 92, Bl. 45. Ps. (B.) Hans Jensen Frost — se 246. Ph.: (B.) Handelsmand Jens Jacobsen Skivholme — se 262.
14. P.: dat. $\frac{20}{11}$, l. $\frac{21}{12}$ 92, Bl. 51. Ps.: (B.) Handelsmand Willum Thomassen Skot — se 425. Ph.: (B.) Hans Nielsen Gotlænder — se 108 (Tillæg).
15. P.: dat. $\frac{4}{3}$, l. $\frac{16}{3}$ 93, Bl. 57. Ps.: (B.) Tømmermester Jens Rasmussen. Ph.: (B.) Handelsmand Peder Christensen Basballe — se 158 og 213. P.: 122a og Ps.s Bo, Gods og Løsøre.
16. P.: dat. $\frac{6}{6}$, l. $\frac{27}{3}$ 93, Bl. 65. Ps.: Simon Hartvigson. Ph.: kgl. Majestæts Tolder Johan Suhr — se 460 — og Jens Jensen Visning, residerende paa Aarhus Mølle — se G. A. til 38. P.: Alt, hvad der kan findes, Ps. tilhørende, i og udenfor hans iboende Gaard. Ps. skyldte Told, Consumptionspenge og Renter, ialt 900 Rdlr., som Ph. havde forstrakt ham med.

I Aarbogens næste Bind vil det blive undersøgt, hvilket eller hvilke Numre i den nugældende Matrikel, der maa antages at svare til hver enkelt Ejendom i det af mig udarbejdede Realregister.

Historisk Samfund i 1937.

Øm Kloster. Ved Undersøgelsen af Kapitelsalen i den Del af Klosters Østfløj, som Arkitekt Smidt har udgravet paa det i 1936 købte Areal¹⁾, blev der tæt ved Vejen, dybt nede, fremdraget en muret Grav, der i flere Henseender er mærkelig. Den er meget omhyggeligt opmuret, og den er ikke blot fuget, men dens Inderflader er dækkede af et velbevaret Lag af Kalkpuds; den ligger ganske tæt ved Fundamentet for en af de Søjler, der har baaret Kapitelsalens Hvælvinger og saa dybt nede, at det er klart, at den maa være muret op, før Søjlen blev funderet, altsaa før Rummet blev indrettet til Kapitelsal. I Graven, der har Hovedrum og altsaa stammer fra det 13. Aarhundrede, ligger et velbevaret Skelet. Da man ved, at Abbeder ofte blev begravet i Kapitelsalen, ligger det nær at formode, at denne fine Grav er Hvilested for en Abbed; men hvilken? Vi tog da Klosterkrøniken frem for at søge Svar paa dette Spørgsmaal og standsede ved den ellefte Abbed, Hr. Mikkel, om hvem der fortælles²⁾, at »han var en overmaade forstandig Mand, forsynlig i al sin Færd, meget afholdt af Kong Erik og af andre høje Herrer og Ædlinge i Landet. Ikke alene var han snild som en Slange overfor verdslig Magts Glans og slette Menneskers Ondskab, men han bevarede tillige Duens Enfold overfor sine Undergivne og Kærlighedens Glød mod dem, som lød under ham . . . I

¹⁾ Aarvog 1937, S. 200—201.

²⁾ Aarvog 1932, S. 94—95.

hans Værdigheds ellefte Aar d. 7. Sept. 1246 gik han lykkelig bort fra denne syndige Verden for at herske sammen med Herren. Ham tilfaldt da ogsaa den første Grav i det nye Forsamlingshus, som endnu ikke var opført, men kun Grundstenen dertil var lagt. Hans Jordefærd holdtes af Hr. Gunner, Bisp af Viborg, der, som ovenfor nævnt, var Klosters syvende Abbed.

Hr. Mikkil blev altsaa jordfæstet i den endnu ikke opførte Kapitelsal. Hvorfor skulde det da ikke være ham, der ligger i den nyfundne Grav, som selv fortæller, at den blev muret, før Kapitelsalen var færdig?

Vi har altsaa nu identificeret det tredje af Skeletterne i de murede Grave, og Abbed Mikkils Hvilested kendes nu ligesaa godt som hans Efterfølger, Abbed Jens' og Biskop Peder Elafsøns.

Vi har haft den Glæde, at en af Udgravningsarbejdets Venner, Kommunalæge Eilschou Holm i København, har bekostet den »Sarkofag«, der nu dækker og beskytter Graven, og gør det muligt for besøgende at se den.

Til Fremgravningen af Skeletter paa Kirkegaarden og til Dr. med. Isagers Undersøgelser af de sygdomsmærkede Knogler har Samfundet modtaget en betydelig Understøttelse fra Carlsbergfondet og en meget stor Gave fra Grosserer Jeppesen i Nykøbing F. Jeg bringer herved Samfundets bedste Tak for alle disse Gaver, der vidner højt om den Interesse, Dr. Isagers Undersøgelser og Studier har vakt.

Takket været dem er der arbejdet med stor Energi og rigt Udbytte paa Kirkegaarden¹⁾, og Dr. Isager har faaet et stort nyt Studiemateriale.

Besøget har i Sommeren 1937 været større end nogensinde før.

Sommermødet blev i 1937 holdt i Aarhus By. Deltagerne samledes Kl. 2 i Frue Kirke, som blev fyldt til sidste Plads. Efter at Formanden havde budt Velkommen, holdt Magister Victor Hermansen,

1) Se Kustode Anders Andersens Redegørelse, S. 78.

der er Redaktør ved »Danmarks Kirker«, et Foredrag om den ældste Domkirke og Dominikanernes Kirke og Kloster. Før Biskop Peder Vagnsen (†1204) og hans nærmeste Efterfølgere byggede den store, til St. Clemens indviede, Murstenskatedral, laa Stiftets Hovedkirke paa den nuværende Frue Kirkes Grund; der er endnu bevaret et Stykke af dens Nordmur, som er opført af Granit og Fraadsten; at dømme efter denne Rest har den gamle Domkirke været en beskeden og tarvelig lille Kirke, der sandsynligvis er bygget i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede. Da den nye Domkirke blev taget i Brug, skænkede Bispem den gamle til Dominikanerordenen (Sortebrødrene) (1227). Med det berømte Billede i det spanske Kapel ved Santa Maria Novella i Firenze som Udgangspunkt skildrede Foredragsholderen Ordenen, der i 1215 blev stiftet af Spanien San Domingo, og som meget hurtigt bredte sig over hele Pavekirkens Omraade. Den stillede sig den dobbelte Opgave at forsvare den rene Lære mod Kætteri og at prædike for og bringe Hjælp til den store fattige Befolkning. Ordenen maatte ikke eje Jordegods, men Midlerne til Gudstjenesten og til Hjælpen til de fattige blev skaffet tilveje ved milde Gaver. Den gamle Kirke blev snart for trang og blev efterhaanden afløst af den nuværende smukke Murstenskirk; først — inden Udgangen af det 13. Aarhundrede — byggedes det rummelige Munkekor med de fine slanke, i Tregrupper ordnede, Vinduer, senere ombyggedes Skibet, og tilsidst tilføjedes de tre Kapeller mod Syd, hvis Kamgavle har rige og afvekslende Blindinger. Fra Munkenes Tid er endnu bevaret Rester af en Skjoldefrise — kalkmalede Vaabenskjolde, der minder om Kirkens Velgørere — og en sengotisk Altertavle med en figurrig Golgatagruppe, der er udført af en Billedsnider, som maa have lært hos den berømte Odensemester Claus Berg. Nord for Kirken byggedes efterhaanden Klosterets tre Fløje, der sammen med Kirken dannede den lukkede Klostergaard. Vestfløjen er bedst bevaret og rummer bl. a. et skønt søjlebaaret, hvælvet Rum, rigt smykket med sengotiske Kalkmalerier. Det var Munkenes Kapitelsal, og den benyttes

nu til Kirke for Stiftelsen; ved Kirkens Nordside er bevaret tre Fag af Korsgangen; Østfløjen er helt ny, men i den stærkt omdannede Nordfløj findes endnu interessante middelalderlige Rum.

Efter Reformationen blev Klosterbygningerne skilt fra Kirken og blev af Christian III (1541) indrettet til et almindeligt Hospital, der endnu bestaar under Navn af Vor Frue Kloster.

Kirken blev Sognekirke for Vestergade-Kvarteret og Brobjerg, og dens rige Udstyr af Lysekroner, Alterstager og Epitafier fra det 17. og 18. Aarhundrede skyldes velhavende »Handelsmænd« blandt dens Sognebørn.

Til sin Oversigt over Kirken og Klosterets Bygningshistorie føjede Magister Hermansen nogle nye Oplysninger om en af de tre — maaske fire — Runestene, som Dominikanerne havde brugt som Byggemateriale ved Opførelsen af deres Kirke.

Den store Runeforsker Ole Worm (f. i Aarhus 1588 d. 1654) havde faaet den Idé at indrette et Friluftsmuseum for Runestene paa Trinitatis Kirkegaard ved Rundetaarn og havde bevæget Kong Frederik III til i 1652 at give en Del Lensmænd Ordre til at lade 60—70 Runestene transportere til København. Erik Rosenkrantz paa Havreballegaards Len fik saaledes Ordre til at sende »i vor Købstad Aarhus en Sten i Omgangen ved Vor Frue Kirke« og »i Wedelbye, fra en Bondes Lade, en Sten«. I Lenets Regnskab findes under 1652 anført de Udgifter, den kongelige Ordre medførte. Til Fragt af to store Sten, som skulde overskikkes til den nye Regenskirke: 3 Daler; desuden blev bekostet paa den ene af forskrevne Sten at lade hente fra Vejlbj by og til Aars med en stor Stenvogn og fire Heste formedelst, at Bøndervogne ej kunde bære den, 1½ Daler 12 Sk. Den anden blev udbrudt af Muren i Vor Frue Kirke, blev købt Kalk og Sten at gøre Muren færdig med igen for 2 Daler og betalt Murmesteren til Arbejds løn for Stenen at udbryde og Hullet igen at eftermure 2 Daler og 1 Mark.

Skønt der efter Regnskabet var betalt Fragt for disse to Sten, kom de aldrig til København, og de blev i

200 Aar anset for forsvundne; men ved de store Havnearbejder ca. 1860 kom de begge for Dagens Lys. Vejlbj Stenen blev fisket op fra Bunden og opdaget i en Bunke Sten af Løjtnant Frederiksen¹⁾ (1859); Aarhus Stenen I blev fundet i et Bolværk²⁾ (1866).

Hospitalsforstander Frk. Mariane Thomsen havde gæstfrit aabnet Vor Frue Kloster for Mødets Deltagere, og saa godt det lod sig gøre i de trange Rum, blev Deltagerne — i Hold — ført rundt under Ledelse af Bibliotekar Haugsted, Magister Hermansen og Frk. Thomsen.

Ogsaa paa Museet maatte Deltagerne deles i Hold. Haugsted førte det ene og Bibliotekar Dr. v. Holstein-Rathlou det andet.

I Runehallen var det tydeligt at se, at Vejlbjstenen havde ligget 200 Aar paa Havnens Bund; dens Overflade er meget vandslidt; men vi kunde baade se Korset og Indskriften, der paa Nutidssprog gengives saaledes: »Tykell rejste denne Sten efter Tove, sin Maag«. Aarhus Stenen I er et Brudstykke; den blev formodentlig kløvet paa tværs, før den blev indmuret; men Runetegnene staar ualmindelig skarpt. Enhver kan læse hi þ a b u; den blev rejst efter »Aamunde, som døde ved Hedeby«. — Vi saa ogsaa den fuldstændig uskadede meget smukke Sten, som Arkitekt C. M. Smidt i 1905 fandt i Fundamentet under Korets Østgavl³⁾. (Aarhus-Stenen V), Aarhus-Stenen III kom frem ved Restaureringsarbejderne 1866, som Fundament under en Pille; det er den højeste af vore Runestene, dens Indskrift melder, at »Kjeld rejste denne Sten efter Inge, sin Fader«. Aarhus-Stenen IV er ganske vist fundet som Trappesten i Aarhus Katedralskole, men det er sandsynligt, at den har siddet som Sokkelsten i Frue Kirke eller Kloster: »den er rejst efter Stener, en gæv Mand«.

Foruden disse 4 Stene fra Frue Kirke rummer Hal-

¹⁾ C. Neergaard i Aarbogen 1931, S. 254.

²⁾ V. Hermansen: Runestene ved Rundetaarn, Historiske Meddelelser over København III, 2, 339, 335.

³⁾ Wimmer: Den sidst fundne Runesten i Aarhus, Aarbog 1908, S. 17—33.

len bl. a. den store Aarhus-Sten (II), der blev fundet som Hjørnesten i Aarhus Mølle 1850. Dens ene Sideflade dækkes af en mægtig stor Maske, og dens lange Indskrift melder, at fire Mænd rejste den for »deres Fælle Ful, der døde, da Kongerne kæmpede«. Der er ingen fornuftig Grund til at henføre den til Slaget ved Svold.

Til Slut gennemgik Deltagerne de tre Sale, hvori det jyske Hovedmuseum for forhistoriske Oldsager, nyordnet og udvidet, er anbragt.

Generalforsamlingen blev holdt i Aarhus Museum Lørdag den 3. Juli Kl. 4. Formanden aflagde Beretning for Aaret 1936¹⁾, gennemgik Regnskabet, der blev godkendt, og opfordrede paa det mest indtrængende Medlemmerne til at virke for Tilgang. Af Samfundets 1200 Medlemmer er der kun godt 200 i Aarhus; det er forbløffende, at der i en By paa 100,000 Indbyggere ikke engang findes 300, der har saa megen Interesse for deres Bys og Egns Historie, at de kan afse 3 Kr. for en Bog, der i Boghandelen vilde koste 4—5 Kr., og det er mærkværdigt, at næsten ingen af de mange Tusinder, der besøger Øm Kloster, faar Lyst til at støtte Arbejdet der ved at melde sig ind.

Efter Tur afgik Bestyrelsesmedlemmerne Haugsted, v. Holstein-Rathlou, N. A. Pedersen og Randa. Genvalg blev foreslaet og enstemmigt vedtaget. Ligeledes genvælgtes Revisor, Overretssagfører C. J. T. Thomsen.

Udenfor Dagsordenen henstillede Overretssagfører Holtet, at der baade i Aarbogen og paa anden Maade tænkes paa Tyrsting-Vrads Herreder. Formanden gjorde opmærksom paa, at Samfundet har holdt Møder baade i Sønder Vissing og paa Matrup. Aarbogen har bragt faa Bidrag, og man har tit i Redaktionsudvalget undret sig over, at næsten ingen fra den Egn har haft noget at fortælle om dens Fortid.

Efter Generalforsamlingen konstituerede Bestyrelsen sig: Bibliotekar Ejler Haugsted, Formand og Kasserer, Forstander I. Henningsen, Næstformand,

¹⁾ Aarbog 1937, S. 200—203.

Bibliotekar V. J. v. Holstein-Rathlou, Sekretær, Overretsagfører Chr. Holtet, Skanderborg, Valgmenighedspræst Jakob Lykke, Odder, Direktør N. A. Pedersen, Kornkompagniet, Aarhus, Gaardejer Povl Povlsen, Tinning, Direktør S. Randa, Forsamlingsbygningen, Østergade, Aarhus, Redaktør N. P. Østergaard, Brabrand.

Redaktionsudvalget: Haugsted, Formand, Henningsen og v. Holstein-Rathlou.

Udvalget for Øm Kloster: Haugsted, Formand, Holtet og N. A. Pedersen.

Samfundet har 1937 modtaget forsat Understøttelse fra Staten, fra Aarhus og Skanderborg Amdsraad, fra Aarhus, Skanderborg, Silkeborg og Horsens Byraad, fra Landbosparekassen, Arbejdersparekassen og Spare- og Laanekassen i Aarhus. Bestyrelsen bringer herved sin bedste Tak for disse Tilskud.

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>S. Leth Danielsen</i> : Oustrupgaard og dens Beboere gennem 400 Aar.....	1
<i>Søren Knudsen</i> : Hvad Havet gemmer.....	69
<i>Anders Andersen</i> : Udgravningen af Øm Klosters nordre Kirkegaard.....	78
<i>Olto Norn</i> : Harsdorff og Palaiset i Horsens.....	93
<i>C. J. T. Thomsen</i> : Realregister til Aarhus Bys Skøde- og Panteprotokoller 1683—93.....	119
Historisk Samfund 1937	133
Regnskab	140

Historisk Samfund for Aarhus Stift.

Uddrag af Regnskab 1937.

	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Indtægt.			Udgift.		
Kassebeholdning ^{1/1} 1937	328	08	A. <i>Aarbogen</i> :		
Medlemsbidrag	3459	00	Honorar	816,00	
Salg af Aarbøger	253	00	Trykning og Clichéer ..	2342,80	
Tilskud:					3158 80
Fra Staten	155,00		B. <i>Sommermøde, Foredrag</i> :		
- Aarhus Amt	50,00		Sommermøde	243,90	
- Skanderborg Amt	50,00		Foredrag i Hammel	50,00	293 90
- Aarhus Kommune	50,00		C. <i>Dansk historisk Fællesforening</i> :		
- Horsens Kommune	25,00		Delt i Kursus og Møde.	100,00	
- Silkeborg Kommune	40,00		Medlemsbidrag	68,52	168 52
- Skanderborg Kommune	25,00		D. <i>Administration</i> :		
- Arbejdersparekassen ...	100,00		Sekretæren	250,00	
- Spare- og Laanekassen.	100,00		Kontorudgifter	70,00	
- Landbosparekassen	50,00		Annoncer	35,93	
	645	00	Tryksager	64,25	
Renter	57	69	Postsager, Porto, Fragt	185,51	
Overskud i Om Kloster	30	19	Afskrivning m. m.	39,25	
					644 94
			E. <i>Forskellige Udgifter</i> :		
			Kassebeholdning	75	80
				431	00
	4772	96		4772	96

Regnskab.

140

Undertegnede har revideret foranstaaende Regnskab; jeg har konstateret, at der findes Bilag for samtlige afholdte Udgifter, og har iøvrigt intet fundet at bemærke.

Aarhus, den 27. Januar 1938.

C. J. T. Thomsen.

HISTORISK SAMFUND FOR AARHUS STIFT

har i 1908—38 udgivet 31 Aarbøger.

(Indholdsfortegnelse paa Omslagets anden og tredje Side.)

Medlemsbidraget er 3 Kr. aarlig.

Nye Medlemmer kan ved Henvendelse til Samfundets Formand, Bibliotekar Ejler Haugsted, St. Pauls Kirkeplads 7, Telefon 1322, købe Aarbøgerne 1922—37 for 25 Kr. tilsammen (enkelte Aarbøger 3 Kr.) samt C. M. Smidt og Kr. Isager: Øm Kloster (Vejledning ved Besøg. — Redegørelse for Skeletfund) 1934 for 1 Kr.

Medlemmer af de andre historiske Samfund under »Dansk historisk Fællesforening« kan subscribere paa Aarhus Stifts Aarbøger for nedsat Pris, 2 Kr. aarlig, og vort Samfunds Medlemmer kan subscribere paa de andre Aarbøger for samme Pris og kan erhverve »Fortid og Nutid«, Dansk historisk Fællesforenings Tidsskrift for halv Pris, 2 Kr. 50 Øre om Aaret, samt »Fra Nationalmuseets Arbejdsmark« for nedsat Pris, 2 Kr. 50 om Aaret.